

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

XVI. évfolyam – 2021. június

Képzőművészet

GÁBORJANI SZABÓ KÁLMÁN ÉLETMŰALBUMA;
BARÁTH PÁL 70

Margó és vendégség

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE;
BICSÁR VENDEL, KÁNTOR ZSOLT, KOOSÁN ILDIKÓ, KOVÁCS MARGIT,
ÖTVÖS LÁSZLÓ, SERFŐZŐ ATTILA VERSEI; VÁLOGATÁS A HAIKUIRÓ VERSENY
DÍJAZOTT PÁLYAMUNKÁIBÓL; PÁLFY JULIANNA, RÁCZ GÁBOR NOVELLÁJA;
PERCZEL PAPP IBOLYA REGÉNYRÉSZLETE; KÁNTOR ZSOLT KRITIKÁJA

Toronynapló és képes hírek, beszámolók

É. KOVÁCS LÁSZLÓRÓL, MAKSAI JÁNOSRÓL, PÓKA GYÖRGYRÓL,
SÓLYOM SÁNDORRÓL, VÁRKONYI KÁROLYRÓL, VÉN ZOLTÁN RÓL

In memoriam

VERSEK A 90 ÉVE SZÜLETETT ÉS 15 ÉVE ELHUNYT
BÉNYI ÁRPÁD FESTŐMŰVÉSZ KÉPEIHEZ;
PILINSZKY 100: PILINSZKY JÁNOS „TÁRGYIAS” ÉLMÉNYKÖLTÉSZETE;
ARANY LAJOS ÖSSZEÁLLÍTÁSA A 120 ÉVE SZÜLETETT
NÉMETH LÁSZLÓ IRODALOMBÖLCSELETI TÉTELEIBŐL

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

105. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, XVI. évfolyam; 2021. június

(105. kötet; 78. megjelenés)

A KÜLÖN SZERZŐI NÉVVEL NEM JELÖLT KÖZLEMÉNYEKET ÍRJA,
VALAMINT SZERKESZTI ÉS KIADJA:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

🏠 Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fsz. 2.

☎ +36–20/965–2921

A Néző • Pont archívum fellapozható:

Országos Széchényi Könyvtár

Elektronikus Periodika Adatbázisa (www.epa.oszk.hu)

ISSN 1788–8034 (nyomtatott)

ISSN 2677–1535 (online verzió)

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a **163/2314/2/2011.** számon nyilvántartva.

A folyóirat hírlapárusi forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF



A FOLYÓIRAT 105. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2021. MÁJUS 10-ÉN VOLT.



PÁLFY JULIANNA FESTMÉNYEIEHEZ

(...)

a kora-esti madarak
fészükre szállnak.

te magadra maradsz –
s nem találja ki nevét
senki sem a virágnak.

(...)

emlékszel hogy neked is
lehetett volna bejárásod
az égbe. – akkor most
nem úgy tartanád
kezedben a csokrot
mint egy látomást.





BÉNYI ÁRPÁD FESTMÉNYE:
AZ UTOLSÓ FA

*Bényi Árpád festőművész
(Dicsőszentmárton, 1931. mácius 23. – Debrecen, 2006. december 24.),
Csokonai-, Medgyessy-, Holló László- és posztumusz Bocskai-díjjal, valamint
a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztjével kitüntetett alkotó,
Debrecen és Berettyóújfalu díszpolgára, Dicsőszentmárton Pro Urbe-díjasa
az idén tavasszal lett volna 90 éves. – 15 éve, 2006 karácsonya előtt
ezen a képen dolgozott, ami ott maradt festőállványán...*



AZ UTOLSÓ FA

Bényi Árpád (1931–2006) utolsó festményéhez

Kint a december úgy vacog, mint nyári estén
a szív, ha átröpülnek az éjszakába sebzett
szárnyú angyalok – s te látod, hogy el-
hulló vérük megfagyott a csonkolt,
juharplátán lomha láthatárt
kettémetsző keresztjén.

Bent a szívem is most úgy vacog, mint egy
elítélt a börtönsarokban, kit elhagyott
a képzelet – és a remény is eltévedt
hangya ott; s míg nyaldossa ágát
a dermedt kék az égi tűznek,
elszállok én egy csöndes
légburokban...

KÉPEK A KÉPBEN

(In memoriam Bényi Árpád festményeihez)

(1. Az ablakok mögött...)

Az ablakok mögött éjszaka van.
Hűvös félelem feszíti szét a falakat.
Bent a nap delel. Szinte megolvad
é titkos kulisszafény a kockás abroszon.

Nem találd a szavakat,
és csak kergeted a képeket,
hogy pontosan leírd a káprázatot,
ami kiszabadítja a rigóéneket
a félelemből.

(2. Minden reggel...)

Minden reggel Van Gogh
arcképére nézel –
minden feltámadásban.
Nincs benne semmi kényszer,
hogy érzékeiddel megszelídítsd
az örvénylő tereket, s hogy virágzó
ciprusoknak képzeld az embereket,
és a magas falakkal körbezárt
idő rozsdás ritmusait
belebarázdáld a lélegzetedbe,
s úgy kapkodj a levegőért,
mint akit odarajzoltak egy váratlan
hajnalon a levél-erekbe.

Gyanútlanul énekli kezed
a beletörődés himnuszait.

(3. A megváltottságban...)

A megváltottságban
már csak azt nem érted,
miért kell minden ébredés után
végigjárnod a temetőkhöz
vezető út emberfölötti
stációit.

(4. Kezedben a cselló...)

Kezedben a cselló vonója síró
ecsetként húz egy remetedalt
a széttört keretek közé – egy kék
reménybe fonnyadt szárnyat,
hogy elképzeld most
a repülést.

(5. Terek határán...)

Terek határán lépkedsz, a csipőd
és a térded szétmarja már a zsába.
Szirmokat lehel a délután; az esti tó
tükör – s belejajdulsz az éjszakába.

Minden lépéseddel csak egyre
keményebbnek érzed már a mennyet.

S amikor meghallja a messziről
fölzengő jegenyemuzsikát,
kezedben az ecset arra, gondol,
hogy terek határán nevet és szenved
az egész világ.

(6. Csak a színek nem...)

Csak a színek nem hazudtak,
pedig némelyiket már nem is láttad,
csak számon kérted rajtuk a lomha
éjszakákat; érezted az illatukat,
hogy a sárgák arannyá váltak benned,
a vörösben néha kihagyott a szív,
és a kék fölött megnyílt az égbolt.

(7. Az idő labirintusában...)

Az idő labirintusában eltévedni
nem lehet. Amikor megállsz egy
elágazásánál, megsúgja neked
az angyal, hogy itt minden út
az egyetlen középpont felé vezet,
ahol már nem kell törődnöd a holt
anyaggal, csak föl kell emelni két
kezed, elfelejteni a színeket, s be kell
takarni arcodat kimondhatatlan
szavakkal.

KÉPEID A FALAMON

(1. Tudod-e, hogy nehéz dolog...)

Tudod-e, hogy nehéz dolog
helyet keresni képeidnek?
Minden másik szinte meghal
a tied mellett – egyik sem tud
válaszolni a színekben tobzódó
hiányra, amit úgy festettél, hogy
azt se tudtad, mit szoktam érezni,
amikor félek megölelni valakit,
akit egyébként szeretek...

(II. A rózsaszínű abroszon...)

A rózsaszínű abroszon
megfakult a nyár.

A vázákban haldokló virágok
szárából kifolyt, kékségbe
nyálkásodó víz feleselni kezdett
a lassan bezöldülő éggel.

Beszűkült az öntudatlan
asztal szélére sodródott
szemhatár.

S ebben a csöndes és
reménytelen délutánban
nekem is le kellett számolnom
minden büszkeséggel.

(III. A vörös és fehér virágok...)

A vörös és fehér virágok, a szírom-
szárnyak, a verdeső remény pillangó
szárnyai, a félig-halott éjszakából
fölsikító szárnyak vagy az emlékezet
eltemetett mélyéről feltörő árnyak
mostanra már nem is látszanának,
ha nem volna ott a minden bársony-
szürke, szöggel vert vonal, a minden
sárga szitokba s fölkéklő imádkozásba
sűrűsödő, rettenésnyi jajjal szőtt fonal,
a szív-erekben magát nevetésnek álcázó,
a minden csalóka méreggel összenövő...
fekete hajnal...

(IV. Nem is tudtam...)

Nem is tudtam, hogy a délutánban
mindig tél van –
és mindig nyár van.

Nem is tudtam, hogy öntudatlan
lebegek én is –
egy varázskalapban.

Nem is tudtam, hogy a szirmaidban
édes és keserű
messzi íz van.

És azt se, hogy beszélni fogsz velem,
mikor a virágköd-határhoz ér
az életem.



BÉNYI ÁRPÁD
OLAJFESTMÉNYE

GÁBORJÁNI SZABÓ KÁLMÁN
FESTŐMŰVÉSZ, GRAFIKUS
ÉLETMŰALBUMA

Nagyalakú (B/3-as) formátumban, 275 oldalon, több mint 200 színes és fekete-fehér képtáblával (olykor csak jelzésértékű, féltényérnyi méretben, ám nem egyszer teljes oldalpáron) bemutatott grafika- és festményreprodukcióval, dokumentumfotóval a múlt év végén, de 2021-es dátummal jelent meg a 20. századi magyar képzőművészet egyik meghatározó alakja, Gáborjáni Szabó Kálmán életműalbuma.



A művész fia, a hagyatékot kezelő Gáborjáni Szabó Péter összeállításában, Gáborjáni Szabó Botond művészeti és tartalmi szerkesztésében, a Tiszántúli Református Egyházkerület Közgyűjteményei gondozásában és Mikáczó Kamilla iparművész tervezésében készült album megjelenését a művész halálának 75. évfordulójára időzítették, ám az erre való emlékezés, illetve a kiadvány bemutatása a járványhelyzet feloldása utána időszakra tolódik.

Fekete Károly tiszántúli református püspök (a kötet szerkezetét is áttekintő) bevezetője után a nyitó tanulmányt Gáborjáni Szabó Péter jegyzi, számos család- és művészettörténeti adattal világítva meg a művész tanulmányait, pályafutását, a pedagógiai és tehetséggondozó elhivatottságát. Masits László Gáborjáni Szabó Kálmán születésének centenáriumán, 1997-ben, a Déri Múzeumban rendezett kiállítást kísérő katalógusba írta azt a gazdag jegyzetapparátussal kísért áttekintést, mely életútjának legfontosabb állomásaira (benne az itáliai inspirációkra és sorozataira) vagy művészeti nevelési elveire ugyanúgy koncentrálna, mint tematikájára, könyvjegyeire és illusztrációira, művészetszervező tevékenységére és kollégiumi freskóira. Ez utóbbihoz kapcsolódik Gáborjánis Szabó Kálmán kéziratban fennmaradt – 1938 szeptemberében keltezett – visszaemlékezése: *Hogyan festettem a Kollégium oratóriumi lépcsőházának falfestményeit?*

Az életműalbum leginkább hiányt pótló összeállítását Sipos Endre művészet-filozófus készítette el: a hagyaték több mint félszáz művét időrendi, tematikus és műfaji rendet egyaránt követve mutatja be. A családi vonatkozású alkotásokon túl

olyan, eddig kevésbé körbejárt műveket is görcső alá vesz, mint amilyen az 1943-as *Kocsordi asszonyok*, a női alakokat megjelenítő szimbolikus képek sora (*Olasz nő, Nő virággal, Madárdal, Sárga blúzós nő*). S a zsáner műfaját az egyetemes emberi tartalmakig, a drámai megjelenítésig föllepítő *Húzzák a hálót, Asszony a pusztán* vagy *Hazatérés a mezőről* című festményeket is lényegre törő, egyszerre szakszerű és érzéki pontossággal mutatja be. A tematikájában vagy atmoszférájában „szakrális” vonatkozású és hangulatú fametszetek s az egyenként bemutatott, a szegedi, Honvéd téri református templomba készített színes üvegfestményei és kollégiumi freskói mellett Sipos hívja föl a figyelmet a művész két nagyméretű – 190x80 cm –, évszám nélküli, falemezre festett, az első világháború traumájára is reflektáló expresszív olajképére, a *Halott katona* s a *Halott asszony gyermekével* című munkákra. Ha eltakarnánk az arcokat, írja, az egyiken egy alvó katonát, míg a másikon egy gyermekét szoptató anyát látnánk. „Milyen hihetetlen távol került egymástól a XIX. és XX. században a polgári idill és a kiszolgáltatottak méltatlan halála. Gáborjáni Szabó Kálmán életművében mindkét véglettel s a közöttük lévő stációkkal is találkozunk.”

Róka Enikő művészettörténész *A fametszet nagymesterei* című tanulmányának egyik részletét (Buday György és Molnár C. Pál mellett) Gáborjáni Szabónak szenteli – ezt az olasz novocento hatását és a kortársakkal vont párhuzamokat is hangsúlyozó részletet olvashatjuk az albumban. Eisler János művészettörténész Gáborjáni magyar szellemi életben betöltött szerepét értelmezi, exlibrisei mellett



kiemelve irodalmi illusztrációit; s *A művész méltatói* fejezetben szerepel Szegi Pál, a *Visioni d'Italia* c. albumot bemutató Maria Teresa Pappalardo, Tóth Endre, Sz. Kürti Katalin és Pogány Ö. Gábor egy-egy írása.

Megtisztelő volt Gáborjáni Szabó Botond gyűjteményigazgató fölkérése, hogy az albumot záró fejezetet én írjam meg – ezt alább közlöm.

GÁBORJÁNI SZABÓ KÁLMÁN:
KALAPOS NŐ (CÍMVÁLTOZATA: OLASZ NŐ)
– 1939; O., V., 59X48 CM.

(A VÉDŐBORÍTÓN – LÁSD AZ ELŐZŐ LAPON
–A CSENDÉLET MAGYAR GRAFIKÁVAL C.
OLAJFESTMÉNY RÉSZLETE LÁTHATÓ)

VÉGTELENSÉGDIMENZIÓK,
AVAGY: AZ EXPRESSZÍV INTIMITÁS
MEGÉRTÉSE

*Visszatekintő asszociációk
Gáborjáni Szabó Kálmán
metszeteihez és festményeihez*

(1.)

Gáborjáni Szabó Kálmán művészetére, alkotói és szellemi örökségére csak az elmúlt másfél évtizedben figyeltem alaposabban, noha a Déri Múzeumban 1997-ben rendezett centenáriumi emlékkiállítás már jóval szélesebbre nyitotta előttem a horizontot, amit a méltán híres kollégiumi freskók vetítettek elem, és amelyeket az egyetemi éveim alatt ismerhettem meg.

LEÁNY SAJTÁRRAL – GÁBORJÁNI SZABÓ KÁLMÁN
1930-AS FAMETSZETE (200X96 MM.)



Holló László festészetével foglalkozva – a róla szóló életregényt írva az ezredfordulón –, szintén látókörömbe került Gáborjáni Szabó Kálmán. A regény második fejezetében, egy dokumentumok (újságcikkek, beszámolók, naplójegyzetek) alapján elképzelt jelenetben, Senyei Oláh István fölkeresi Hollót, hogy az akkor éppen szerveződő, 1924-ben létrehozott Művészház ügyében tárgyaljanak.

A festőműterem mellett a grafikai műhelynek is fontos szerepet szántak, és ezt az ötletet Dobi Oláh, Bánszky és Menyhárt mellett Gáborjáni is támogatta. Nemkülönben a korszak meghatározó művészettörténésze (az 1902-ben a *Művészet* című folyóiratot alapító) Lyka Károly is azt jegyezte meg: Debrecen az egyetlen alföldi város, ahol a képírással szorosan összefüggő grafikai művészet terén nagy hagyományokat lehet föltalálni. S Debrecenben ráadásul nem kell semmit sem újrakezdeni, „csupán” a kollégiumi rézmetsző diákok örökségét, majd a Bosznay és Bakoss által megalapozott egyesületi munkát kell folytatni, amit a Szent György Céh fedezete csak erősített. Holló közös tárlatot rendezett Gáborjánnal, de útjaik másfelé vezették őket. Az Ady Társaság titkára az aspiráns Toroczkai Oszvald (Holló barátja) helyett Gáborjáni lett, a debütáló, 1927-es tárta-

ton közösen szerepeltek, ugyanakkor a közös ügyben való harcostársi vállalások mellett egymás vetélytársai is lettek.

A könyv hatodik fejezetében ismét „találkoztak” – ahol Holló és Senyei Oláh beszélgetéséből kiderül: Holló örült Gáborjáni Gerevich általi másodszori meghívásának a Római Magyar Intézet műteremházába. „Biztosan jót tesz majd neki a Római Magyar Akadémia, az itáliai freskók tanulmányozása a Kollégium kifestéséhez. Igaz, a régi falfestőket az első útján is megismerhette, 1930-ban.” Senyei Oláh szerint: „Foglalkozik a faliképekkel már két éve, készíti a terveket. A Kosuth utcai templombelső díszítésénél mellőzték, de most monumentális művészi tervei vannak. Úgy tudom, Rómába akkor megy, ha elkészült a Kollégiummal.” – Mármint a Kollégium képes történetének megfestésével. Holló felidézi: a majdnem 150 négyzetméter őt is csábította, s a Kollégium 1938-as 400 éves jubileumára szervezett pályázat hosszú idő óta az egyik legrangosabb képzőművészeti esemény Debrecenben.

1941 őszén a Szalon kiállítási anyagából Gáborjáni Szabó Kálmánt és Holló Lászlót emelték ki a kritikusok, egyaránt maradandó értékűeknek tartva például a magányos léleknek a vívódásokban megszületett műveit, illetve hangsúlyozva a drámai erőt. Hollót és Gáborjáni Szabót (mint a két reprezentatív alkotót) itt is összevetették egymással. A kritika szerint: Gáborjáni híjával van annak, amiben bővelkedik Holló László. „Megragadó festői temperamentum él benne, amely erővel teljesen és lendületesen ragadja meg a jelenséget, akár önmaga fejét festi, akár legelőt, lovakat vagy vak embert.” Azonban a világ, amit ő körülölel, mégsem „olyan tág, mint a Gáborjánié, motívumaiban is szegényebb, törekvései sem irányulnak olyan magas célok felé”.

Újraolvasva a regényt, egészen pontosan a Gáborjáni Szabó Kálmánt érintő fejezeteket, majdnem két évtized múltán úgy látom: a rá vonatkozó adatokat-adalékokat inkább az „ürügy”, a „történeti apropó” miatt használtam a szövegben (mely a dokumentum és a fikció elbeszélő-esszészerű keveréke volt), hogy Holló László mellett érveljek. Néhány év múlva viszont elkezdtem érvelni Gáborjáni Szabó Kálmán mellett is.

Ennek oka (most már látom) az volt, hogy fölfedeztem Gáborjáni erejét. A debreceni és magyar grafikában – a sokszorosító grafikai vállalásokban, az exlibris révén is kifejezett hagyományörző újításokban, a fametszet-illusztrációknak a hétköznapi témákat is általános erkölcsi jelentésűvé emelő katartikus érvelő erejében, a metszetek egzisztenciális ön- és közösség-identitást kifejező felismerésében (valamint a művészetpedagógiai státuszvállalásban) – vállalt, talán kevésbé hangsúlyozott szerepét.

S lassan festészetének utánozhatatlan értékeit is fölismertem, amit jelentősen elősegített egy budapesti magángyűjtővel való találkozásom. Több Gáborjáni-festményt láttam a falakon, a hasonló európai élménykörből táplálkozó Aba-Novákok és Molnár C. Pált is, rokon vonásokat fedezve föl például a neoklasszikus stilizálásban és a festői vonalvezetésben, illetve az életképi és színpadszerű drámaiságot ötvöző szituációteremtésben – de Gáborjáni valamiképpen más volt... A festői habitusa emlékeztetett ugyan a kollégiumi freskók világára és atmoszférájára, mégis egyszerre intimebb s a tragikus szépséget rejtjelezőbb volt ez a művészi aura.

A két világháború közötti magyar festészet példatárát sorjázva, a Képzőművészek Új Társasága, a Nyolcak és az aktivisták, a magyar „fauve”-ok, a posztimpresszionista s az avantgárd, a preraffaelita és a szimbolista világból föltárult előttem a magyar szecesszió legjobb hagyományait is követő, Matisse felülnézeti (s egyúttal egzisztenciális) perspektívájából legbensőbb viselkedésünket tükröző festészet. (Hogy mindezeknek a tükrében miért is tekinthető Gáborjáni a magyar festészet méltánytalanul elfeledett egyik megújítójának, arról még külön is szeretnék írni...)

(2.)

A Gáborjáni-életművel kapcsolatos szemléletváltásomhoz először is nagyban hozzájárult az autonóm és alkalmi, kisgrafikai, illetve illusztrációs tevékenységének a mélyebb megismerése, átélése, a hozzá kapcsolódó irodalmi anyag reflexív értelmezése. A 2007 szeptemberében Gáborjáni Szabó Kálmán születésének 110. évfordulóján a Református Kollégium Oratóriumában rendezett emlékülésen magam is tartottam előadást – eredeti teljes formájában megjelent a *Néző Pont* folyóiratban, majd szerkesztve pedig a *Mediárium* című folyóirat 2008/1–2. számában. Ebben az időszakban már programszerűen foglalkoztam a debreceni grafikai örökséggel, a két világháború közötti könyvjegyművészet debreceni reneszánszával.

1935 tavaszán, néhány hónappal a debreceni Ajtósi Dürer Céh hivatalos megalakulása előtt jelent meg a *Magyar Exlibris* című folyóirat első száma, mely – a repertóriumot készítő Lenkey István leírása szerint – „a művészi rajzolás minden ágával és ezek gyűjtésével foglalkozó folyóirat volt”, az exlibrist és kisgrafikát 1908 óta gyűjtő Nagy József szerkesztésében. Soó Rezső professzor a lap főmunkatársa lett, s felelős kiadóként Gáborjáni Szabó Kálmán, a Kollégium Tanítóképző Intézetének akkori rajztanára állt a lap élére (s nemcsak több könyvjegyével, hanem a fametszésről szóló művészi-szakmai cikkével is megjelent benne). Bár a folyóirat csak két évfolyamot (összesen hat számot) élt meg, jelentős grafikatörténeti dokumentum. A hat számban 86 eredeti, részben beragasztott illusztráció

található 31 művésztől, többnyire az Ajtósi Dürer Céh alkotóitól. Gáborjáni Szabó Kálmán a magasnyomású technikákról (a fa-, ólom- és linómetszésről) írt szakmai tanulmányt, és a borítóképek mellett több illusztrációt közölt.

A *Tél* című grafikai albumot – amely 1975-ben, a művész halálának 20. évfordulóján nagyalakú reprint kiadásban Solymár István bevezetőjével, Tóth Endre *Emlékeim Gáborjáni Szabó Kálmánról* című vallomásával jelent meg – Menyhárt József örökösétől kaptam ajándékba. A tizenhárom, eredeti dúcokról készült fametszetet kommentárokkal közlő kiadványból nyomot hagyott bennem a *Rőzsevivő*, *Asszony a hóiharban*, *Tanyasi temetés* című lap, s legélénkebben az 1942-es Móricz Zsigmond-illusztráció képe él bennem...

„A mélységes vizeket betölti a zene. Micsoda koncert, ki tudná lekottázni. Ki fogja már megteremteni az ősvilág zenéjét. Ez mind madár zsvivaj. Kis tollasok szerelmi özöne.

[...] Az egész nádas zúg, suhog, zajg és mennydörög. Egész zengésében férfikórus az.

[...] A nap ott nyugaton belesüllyed a déllibábra, mely most tenyérnyi vastag kékes ködfolyó [...] felső fele sarlóba görbüli, mint a hold szokott. De vízszintes ragyogó, aranyló, lilára bíborló, arany kifli, ki kapja be, a föld? Az ég?

[...] Az éjjel él. Az éjjel is tele étellel, tavasszal.”

Móricz Zsigmond egyik utolsó riportjából valók a fenti sorok. Gáborjáni Szabó Kálmán készített metszetet hozzá, érzéki módon éltetve tovább a már-már verspróza sorokat. A *Hortobágy tavaszi lélekezete* című írás ugyanis valóságos prózáköltemény. Kassákhöz méltó például az alábbi sor: „Az égen repülő verssorok énekelnek. Vadludak húznak.” Kicsit lentebb pedig: „Enyém az égre írt énekszó.”

Gáborjáni metszetén az állóképbe egy megrázó film sűrűsödik bele – nem véletlenül készült az első Hortobágy-film is Móricz 1934-ben írt *Komor ló* című novellája alapján (az osztrák rendező, Höllering tolmácsolásában – s erre maga Móricz is reflektált a *Forog a film a Hortobágyon* című riportjában). A kimerevített mozgóképszerűség – mely kifejezésben ott van a bergsoni „már nem” és „még nem”, a kettő között folyton alakuló pillanat (tehát a „folyamatos jelen” érzése) – azonban nemcsak a Gáborjáni-grafikákat jellemzi, hanem a festményeinek is utánozhatatlan erőt ad.

Többször idéztem már akár a Móriczról, akár a Gáborjániról szóló írásaiban is ezt a lírai tárcát, azonban csak később tudatosult bennem, hogy *A Hortobágy tavaszi lélekezete* Móricz Zsigmond befejezetlen Rózsa Sándor-trilógiájának (az ugyancsak nem végleges formájában az utókorra hagyott) második könyvében, a

Rózsa Sándor összevonja szemöldökét című regény (*Zűr zavart megelőző*) „*Boldogság*” című fejezetében csaknem szóról-szóra visszaköszön.

Ez a párhuzam, illetve a szövegátvétel azért tűnhet jelentősnek, mert a két kontextus (s a két eltérő cím) a tragikus ellentmondásokból egymásba szervesülő világértelmezési lehetőségeket zárja magába. A Hortobágy tavaszi „lélekezete” végül is Rózsa Sándor „pillanatnyi boldogsága”, önkényes kiszabadulás a társadalmi kényszerek közül, egyúttal azonosulás a természeti lét lüktetésével, a „lázadó ember” eredeti természetvágáival (ha úgy tetszik: a lázadó-lét primitív tisztaságával).

Gáborjáni Szabó metszete azért is lehet több a hagyományos illusztrációknál, mert a szövegből kölcsönzött, láttatható motívumok mögött (például a nyugodtnak tetsző nádas-tó fölött, a lebukó nap s a fölkelő sötét, a horizontba nyúló nád és a vészjóslo felhők találkozásában: a metszet fekete-fehér, drámai ellenpontjában) viaskodó vadludak létezésért éneklő kiáltásában ott van az ember bizonyosságkeresése és a háború „zűr zavara” is.

Gáborjáni illusztrációs oeuvre-jének egyik csúcsteljesítménye a Móricz-asszociáció, és rámutat arra, hogy a művész metonimikus és asszociatív utalásait vagy sejtéseit szintén érdemes lehet megvizsgálni úgy az autonóm grafikákban, mint a könyvjegyekben és illusztrációkban, de akár a festményeiben is. Sőt, mintegy ráerősítve a *Visioni d'Italia* c. sorozat értékelésére: nem a grafikák „magyarázzák” a festményeket, hanem a festő Gáborjáni ad kulcsot a grafikák értelmezéséhez is. – „Az itt bemutatott fametszetek a világháború utáni korszak egyik legjelentősebb magyar festője munkásságának egy részét alkotják. [...] Egyike azoknak, akik a legjobban, leghatásosabban ábrázolják földjünk, csendes és féltő szeretettel földhöz ragaszkodó parasztjaik, továbbá a zárkózott, szenvedélyes nők meggyötört és merengő lelkét. [...] Mindezt [a nyersen metszett fényhatásokkal való kiemeléssel] oly módon oldja meg, ahogyan egyébként csak színnel ábrázolhatta volna. Tagadhatatlan, hogy megmarad mindig, a fametszetek esetében is, a freskók festőjének, és alkotó fantáziájában szinte minden nagyszabású képekben jelenik meg.” (S tegyük hozzá, nem annyira a freskófestő Gáborjániról, hanem a táblaképeket alkotó festőről van itt szó.)

(3.)

Az autonóm alkotói, a rajztanári és képzőművészeti közéleti életút, az örökség, benne a debreceni református tradíció, a róna végtelen lélegzete mellett az itáliai élménykör (legelőbb nem is a „római iskola”, hanem a Nagy Háború olasz frontja) tagadhatatlanul árnyalta Gáborjáni Szabó Kálmán emberi-művészi sorsát.

Mielőtt a „római Róma” végtelenség-dimenzióival más művei tükrében foglalkozunk, jegyezzük meg, hogy az élmény visszaköszönt az 1936-os *Parasztok* című

fametszet-sorozatának néhány lapján (*Temetés, Tűz*), az újabb nagy világégés előérzeteként tiltakozva a háború gondolata ellen. Mert ő is vallotta: a művészeti és morális válságból a nemzet és egyház bevált erkölcsi világnézete jelent kiutat. Ez a világnézet szükségszerűen vezette a népi írók értékrendje felé. Móricz főntebb idézett írása mellett Ady, Gulyás Pál, Nyíró József, Sinka István, Veres Péter s mások munkáihoz metszett az írói mondanivalót képileg továbbfogalmazó, mélyebben értelmező, expresszív lírai érzékenységgű lapokat. És noha már a kortárs kritika is érzekelte, hogy Gáborjáni az elsők között igyekezett kiaknázni a sokszorosító grafika lehetőségeit (számtalan remekbe szabott exlibrise és itáliai sorozata mellett a *Jézus élete; Parasztok; Tél; A magyar kultúra tűzhelyei* ciklusokban), a festőművész Gáborjáni Szabó Kálmán mutatja föl leginkább azt az eredeti érzékenységet, mely a korszak létezésdilemmáit közvetíti és összegzi.



GÁBORJÁNI SZABÓ
KÁLMÁN: LOVAK
(FAMETSZET, ÉVSZÁM
NÉLKÜL; 140X200 MM.)

Berei Soó Rezső professor a *Magyar ex libris* című folyóirat hasábjain megjelent tanulmányában a G. Szabó-lapok dekoratív jellegre törekvő szintézisét, a színekben és formákban előtörő kubisztikus és expresszív hatását, illetve az új tárgyias-ságot emelte ki. Megjegyezte bár, hogy Gáborjáni olajfestményeivel is sikereket ért el, ám az „igazi tehetsége, nagysága fametszeteiben nyilvánul meg”.

Ezt a grafika-középpontú szemléletet követtem egykor én is, illeszkedve a még Lyka Károlytól datált, aztán a Masits, Solymár, Sz. Kürti és mások (köztük a kortársak) által követett felfogáshoz, míg rá kellett jönnöm, hogy Gáborjáni Szabó Kálmán grafikáit is a festmények tükrében lehet igazán újraolvasni – mint írtam főntebb: a festő Gáborjáni ad kulcsot a grafikák értelmezéséhez.

Ha csak egyetlen korabeli értékelést idézünk, Soó Rezsőnél olvassuk: „a fekete alapból a kontúrok, a megvilágított felületek élesen, plasztikusan válnak ki.

Biztos és könnyed vonalvezetés, a fény- és árnyfoltok helyes és arányos elosztása, nyugodt, harmonikus, néha szabályos, lezárt kompozíció jellemzik. Nincs felesleges vonal, üres, hiábavaló díszítés, minden s mindig a helyén”.

1930-ig, a római útja előtt, az egyszerű formaadásra, a közvetlen, erős vésetű és festői hatású vonalakra, a fény világította foltokra koncentrált; majd egyenes, „karc-éles”, finom vonalakkal, nagy fehér-fekete felületekkel dolgozott, s párhuzamos vonalrendszerek, éles sugárkötegek dekoratív elemei társultak ehhez, melynek köszönhetően ragyogó fényszínhatásokat ért el. A plasztikusan kiváló felület, a fény jelenlétének mesteri érzékeltetése olyan monumentalitást jeleznek elő, amit igazán a táblaképen lehet megformálni, ahol a perspektíva – nemkülönben a perspektívába fogalmazott világgép – még nagyobb hangsúlyt kaphat.

Ami igazán egyedivé teszi Gáborjáni Szabó Kálmán festményeit, az nem más, mint a korszak művészeti hatásaink és irányzatainak egyéni ötvözése, így végeredményben egy sajátosan Gáborjáni-festőstílus megalkotása. Ennek egyik titka az intimitásban rejlik, és ezért – véleményem szerint – nem is a kollégiumi freskók jelentik a csúcspontot, hiszen a nagy felületen az intimitás háttérbe szorul, inkább az emblematikus-szimbolikus jelleg domborodik ki, a jó értelemben vett „plakátszerű üzenet”, mely ugyanakkor a közösségi festészet korabeli újraértelmezését is jelenti.

A beltéri freskónak egyszerre van dekoratív és autonóm művészi karaktere: díszít és üzen. Az üzenet kétirányú: legalább annyira szolgálja az egyéni értékképzet megfogalmazását, miként a közösségi identitás megerősítését. Gáborjáni Szabó Kálmán freskói a hagyományba ágyazottságot (festői, szellemi és általános kulturális értelemben) ugyanúgy kifejezik, mint ahogy szolgálják az egyéni identitáskonstrukciót. Ebben a (jel)képes történetmesélésben szükségszerűen fölfedezhetők a „kötelező” epizodikus és emblematikus elemek, mozzanatok, ám az ábrázolási-kifejezési stílusban azok a művészi karakterjegyek érhetők tetten, amelyek a táblakép-festészetben a Gáborjáni-stílus, az egyéni világlátás sajátosságait adják meg (e sorban a legjellemzőbb a minden szempontból kiemelkedő *Könyvtármentés*, valamint a *Rézmetező diákok* és *Az első kántus*, továbbá ide sorolható még a *Csokonai a Nagyerdőn* című jelenet is).

Az említett szimbolikus-expresszív intimitás jobban kifejeződik a hagyományos olaj-képeken. S talán nem is a szimbolikus jelző a legmegfelelőbb ide, inkább az allegorikus – ez pedig eleve disszonanciát kelt, hiszen az allegorikus fogalmazásmód, a láttatott kép mögött fölsejlő párhuzamos jelenésmező nehezen fér össze az expresszív és „indulati” kifejezéssel.

Gáborjáni ezt az ellentmondó (hiszen ellentmondásokból születő) feszültséget igyekszik föloldani, harmonikussá tenni a szecessziós hagyományt és moderniz-

must egyaránt a festészetébe építő, stilizáló, a látásmódot megújító törekvések alkalmazásával, legyen szó bár mediterrán városképről, akról vagy az általa olyan kedvelt „kalapos nő” motívumáról. (A városképben nem a város, az ottani épületek s a köztük mozgó emberek a fontosak, hanem a tér viszonya az életteret látó egyénhez. Az akt nem a testre koncentrál – pedig „testképről” volna szó –, hanem a modell érzelmi habitusára, mintegy a „leselkedő” néző, illetve a művész vele szemben kialakított attitűdjére. A „kalapos nő” sem a nőt mutatja be, hanem a státuszt és a nő mögötti világot, ami „elnéz” mindazok fölött, akik nézik őt...)

S mindvégig sugárzik ránk a kitarulkozó intimitás feltörhetetlenségének az ereje, ami elsősorban abból fakad, hogy a festményeknek nincs sem perspektivikus enyészpontja, de még jól meghatározható nézőpontja sem. Akár révszeket látunk a vízparton, merengő asszonyt az idő és a tér között vagy az egész horizontot „betakaró” és uraló vízhordó asszonyt, „teregetőket” a földön állva, de az égnek feszülve; és tihanyi nőket a fényben, különös „fényszoborként”: valahogy megközelíthetetlennek tűnik mindegyik, noha látszólag oda kínálják magukat a tekintetünknek.

Ott lebegnek alakjai a római-hortobágyi „Róma” (ami lehet akár a kálvinista Róma is) végtelenség-dimenzióiban, örökségként és titokként, megfejtendő nyilvánvalóságként – mintha a vér szerinti Szabó Lőrinc és az „érzék szerinti” Kosztolányi költészetét ötvözte volna festészetébe, Móricz, Veres Péter, Sinka és Németh László etikájával fölverte azt. Ebben (is) rejlik Gáborjáni Szabó Kálmán (sok-sok elkerülhetetlen hatást kimutatható festészetének) eredetisége.

(4.)

Minden művésznek szükségszerűen meg kell fogalmaznia saját viszonyát a szépséghez, s e megfogalmazásban ars poeticája, hitvallása, világképe s értékszemlélete is jelen van. Ha megkérdezzük, vajon mit gondolt a szépségről Gáborjáni Szabó Kálmán: nem a grafikáit s nem freskóit, hanem táblakép-festményeit kell szemügyre venni, köztük kiemelt figyelmet szentelve a nőábrázolásainak. (Tudván, hogy a művészetben az alkotói érték kép mindig szorosan kapcsolódik a nőről alkotott s a nő révén megfogalmazott képhez.)

Egyes asszonyai egyrészt olyan „ötvözeti” a polgárnak és parasztnak, akik – Móricz *Pillangó* című debreceni „idilljének” mintáját követve – kétféle értékrend között küzdenek. A paraszti és polgári erkölcs, hagyomány és változás kényszerét kell saját magukhoz is alakítani, de még Szabó Lőrinc (női tükrökben megmutató) önmegfigyelő autonómiaképe sem hiányzik belőlük. Másrészt a „mi a szép?” folyton visszatérő művészi kérdését nemcsak a torzulásokban (pl. a stilizáltan elnyújtott formákban) láttatta, de a szakrális jelenlét erejében is.

Nem találkoztam mindeddig Gáborjáni Szabó Kálmán festészetének szakrális vonatkozásait nem tematikai, hanem szemléleti és festőattitűdbeli megközelítéssel – bár ez lehet az én tájékozódási hiányosságaim miatt is. Gáborjáni festett asszonyai (de a grafikák női is) egyszerre a szemérmertlenség látszatával magukat a leselkedő tekinteteknek fölkínáló nők, ugyanakkor megközelíthetetlen „modern” szentek, akik tulajdonképp testi valóságukban is csak szellemileg-lelkileg léteznek. Mintegy a társadalmi gondolkodást meghatározó emblémaként és toposzként (legyen szó bár teregető parasztasszonyokról vagy „úrinoőről”) – plakátszerűségükkel figyelmeztetve például arra is, hogy az igazi „lelki státusz” mindig a látszatok mögött fejthető meg.

S azt hiszem, Gáborjáni Szabó Kálmán művészetét sem tudjuk addig igazán megfejteni, amíg nem vesszük a fáradságot, hogy a grafikákon és a freskókon túltekinthetve – természetesen a grafikák és a freskók üzeneteit is figyelembe véve –, nem foglalkozunk ennek az eddig kevésbé méltányolt festői életműnek a máig ható tanulságaival.

Hogy az „Olasz nő” és a „Vízfordó asszony” közt nem az a különbség, amit a viseletük és környezetük, hanem az, amit az arcuk és a szájuk kifejez. A kalapos nők párjaként olvasható „olasz nő” a beteljesíthetetlen vágyat és hiányt, de a „vízfördő” a hiányban is beteljesülő, noha a lemondásokkal is számoló szomorú teljességet üzeni...

(A kézirat 2020 májusában készült)

GÁBORJÁNI SZABÓ KÁLMÁN:
HAZATÉRÉS A MEZŐRŐL –
ÉVSZÁM NÉLKÜL (TEMPERA,
FALEMEZ, 120X127 CM.;
DÉRI MÚZEUM)





PARTRA VETŐDŐ „HALAK”

*Levél a 70 éves Baráth Pál
festő- és grafikusművésznek*

Kedves Pali, mielőtt megorrolnám rám, hogy hetvenedik születésnapodat nem decemberben köszöntöttem, hanem megvártam vele a nyárelőt, mentiségem is megosztanám. Terveztünk ugyanis neked egy kiállítást, amit én nyitottam volna meg, és annak szövegét közöltem volna itt – a járvány azonban bezárta a galériák ajtaját, ekképp a sorra születő újabb munkáidnak sem maradt más, mint a virtuális térben való lebegés. Ez amúgy nincs ellenedre, képeket nem igazán vesznek (sokszor észre sem), ám egy kis csokrot összeszedtem a hálóból, mint az életük után tátogó halakat. Ilyen partra vetődött halak a festményeid és grafikáid szereplői is. Balerinák és Don Quijoték, táncpartnerek, leselkedők vagy véletlenül a képbe sétáló idegenek – királyok trón nélkül, zenészek hangszer nélkül, tükrök arc nélkül. Ugyanolyan szürreális és némi költőiségbe ágyazott, expresszíven groteszk világot teremtesz-társz elénk, mint a kilencvenes évek elején...

LAPOK BARÁTH PÁL
LEGÚJABB GRAFIKAI SZOROZATÁBÓL

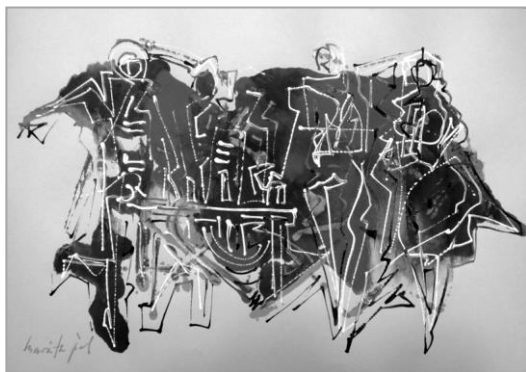
Azért említem a 90-es évek elejét, mert akkor nyitottam meg először kiállításodat. Három év-tizeddel ezelőtt egy üveg bor mellett épp a belga Magritte festészetéről beszélgettünk, a közös hangot is megtalálva. S hogy a barátok Salvador Paliként emlegettek néha, ezt akkor értettem igazán



meg, amikor Figuerasban Dalí színház-múzeumában jártam, s a szétfolyó idő nyomában végignézhettem eredeti műveit és hamisítvány-kollekcióját, vagy Mae West arcát, mely térbe rendezve szürrealista lakásként használható – és a Don Quijote-sorozatát. A búsképű és Sancho, köztük a megrozzant Rocinante neked is kedves motívumod a mai napig; azt sem zárom ki, hogy szimbolikus önreprezentáció, a képzelet és valóság mezsgyéjén menetelő sors, jobb híján egy borbélytányérban tükröződő egzisztencia.

S mindenekelőtt a túlélés, a folyamatos újrakezdés képessége, nem engedve az idő szorításának, hiszen az úgyis szétfolyik, mint a szürrealisták emblematikus képein; belefeledkezni a rajzos gesztusokba, a formába, színbe, festékanyagba – gyönyörködve a csúfban, és csúfolódva azon, ami „túl szép”, nehogy rabjává tegyen. Hamvas Béla szerint a szépség a meghalás előtti eksztázis-szerű föllángolás, te viszont tudod, hogy körülöttünk már sok minden halott, pedig azt hiszi magáról, hogy még él. A benne magabiztosan és öntelten botorkálókkal együtt fested-rajzolod a világot, mely azt hiszi, hogy még él, pedig már halott...

Kedves Pali, éltesen téged az Isten 70. születésnapod után is! – Noha közbeszólt most a járvány, lesz majd a hetvenötödiken jubileumi kiállításod; hívunk néhány balerinát, és csellótéstű, érett asszonyok integetnek át a vitrinen, míg az odabenti szélmalomharcban mindenki próbál nagyon komolyan maradni...



MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG

SZABÓ MAGDA SZÁZ ÉVE

Szerkesztette:

SOLTÉSZ MÁRTON és V. GILBERT EDIT

(Széphalom Könyvműhely – Orpheusz Kiadó,
Bp., 2019., 319. old.)

A Pécsi Tudományegyetem három tanszékének és kutatóműhelyének közös konferenciáján (még 2017 októberében, Szabó Magda születése centenáriumán) hangzottak el azok a beszámolók, melyek szerkesztett tanulmányai két év múlva a *Szabó Magda száz éve* c. kötetben is megjelentek. A 27 szerző írásai nyolc tematikus fejezetbe rendeződtek (*Író-nő?; Politika – történelem – biográfia; Külföldi recepció, fordítás, világirodalmi beágyazódás; Iskola a határokon; Mitológia-témák, mítoszváltozatok; Poétikai közelítések; Regényes önéletrajzi fikciók; Dráma, történelemkép, nemzettudat – és regény a színpadon*).

V. Gilbert Edit *Kánon, kultusz, kritika* címmel közreadott bevezető gondolataiban utalt rá, hogy az előadások azt járták körbe, miként van jelen mai irodalmi köztudatunkban a 2007-ben elhunyt Szabó Magda életműve, s az miként hat a kortárs irodalomra; illetve az életmű tárgyalásába óhatatlanul bekerülő kultusz hogyan párosul az önreflexív gesztusokkal és a kritikai olvasás jegyeivel.

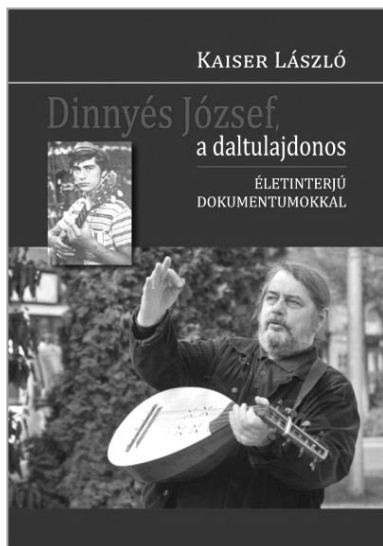
A szerkesztői bevezető össze is foglalta az előadások (és tanulmányok) főbb kérdésfelvetéseit. Kabdebó Lóránt – számos közvetlen és személyes pécsi vonatkozású emléket is felidézve, az író megismerésének folyamatát is illusztrálva – a mágikus realizmusról, az életmű kiemelkedő darabjairól, a biográfiai helyekről és arról a sajátos irodalompolitikai közegről beszélt, melyben Szabó Magdának kellett egyensúlyoznia. De Kiss Noémi és Soltész Márton is azt világította meg, „miként élt Szabó Magda a hatalom szorításában, miféle kényszerű engedményeket tett, hogyan igyekezett megfelelni a polgári, nyugatos [és] nyugatias eszménynek – és egyúttal a szocialista rendszer és kultúrpolitika elvárásainak jól megválasztott szerepein át”. Ugyanakkor a nyugati irodalmi kánon szerinti szövegalkotási rend, elbeszélői vagy lélektani ábrázolási technikák felől is vizsgálható az életmű-korpusz, így a fordítás- vagy a recepciótörténeti vonatkozásokat (utóbbin belül az iskolai feldolgozás lehetőségeit) is több tanulmány taglalja. Itt az olvasási módok ugyanúgy szerepet kapnak, mint a „nyelvi kevertség”, az „egymásba íródó identitások” és a posztmodern technika kérdése (pl. Kárpáti Bernadett értekezésében).

Izgalmas fejezet a mitológiai témák és mítoszváltozatok, a poétikai megközelítések mellett a regényes önéletrajzi fikciók kérdésköre (Máté Gabriella és Auer Edit tanulmányaiban). „Autobiográfiája fikciós szétírásának játéka, az önéletrajzi narratíva szerepe és jelentősége az életműben” számos kutatót foglalkoztat – ebben látva az „írásművészetének, alkotói karakterének egyik jellemző, domináns jegyét”. Az „arcrongálás” (pl. az *Ókút*ban s általában a valóságot a fikcióval ötvöző önéletrajziségben) motívuma mellett Baranyai Norbert Szabó Magda egyik drámájában (*Az a szép fényes nap*) vizsgálja az emlékezet és a múlt reprezentációjának problematikáját; de a nőképek, a női szereplehetőségek is megjelentek (a női szerzőség kérdésében, *A Danaidá*-ban vagy a *Fanni hagyományai* c. drámában).

Philippe Lejeune műfaj-meghatározási tétele szerint (2002) az önéletrajz – vagy önéletrajzi regény – annak a folyamatnak az elbeszélése, amely bemutatja, hogyan váltam azzá, aki vagyok; viszont nem biztos, hogy ez elbeszélhető, lásd pl. Paul de Man állítását (1997), mely szerint „az autobiográfia semmiképpen nem az önismeret hiteles bizonyítéka”. Ebből következően az önéletrajz műfaja fiktív jellegű, így ugyanolyan „szövegnek” kell tekinteni, mint bármilyen más kitalált történetet. Szabó Magda viszont már az említett posztmodern elméletek előtt „egyfajta önéletrajzi paktumot kötött az olvasóval, miszerint az *Ókút* órára szól, hiszen a szerző, az elbeszélő és a hősnő ugyanezt a nevet viseli, és [...] kimutatható a három alak azonossága”. (Jastrzebska, 2019, 247)

VÉGET ÉRT A BESZÉLGETÉS...

„Beszélgettünk és beszélgettünk. Szabodon, csapongva, barátságosan. Hosszú-hosszú évek óta ismerem Dinnyést, ez amolyan munkába forrt barátság. Az emberek nem csupán lakva, de közös munkában is alaposan megismerik egymást. Soha nem csalódtam benne. A találkozásokkor megkezdett beszélgetések szülték az ötletet: ülünk le nálam többször, alaposabban folytatni és összerakni a megkezdetteket. Legyen beszélgetéssorozat, aztán legyen könyv. Jóska arról szól, amiről akar, én meg kérdezek mint barát, kortárs és krónikás. Szeretettel, mert csak így lehet, csak így érdemes...”



– írja Kaiser László a Hungarovox Kiadónál még 2013-ban megjelent, dokumentumokkal gazdagított életútinterjú-kötetében. Mikor Dinnyés József, az ikonikus „daltulajdonos” 73. éves korában március 15-én meghalt – éppen március 15-én, és éppen ő, aki a pol-beat kultúra idején is képes volt dalaival őrizni és erősíteni a nemzeti érzületet, a költészetet pedig visszaemelte az autonóm lelki egzisztencia közegébe! –, újra föllapoztam Kaisernek a daltulajdonos Dinnyést bevallottan is elfogult módon bemutatató kötetét. Az „elfogult” jelzőt Kaiser azzal indokolta, hogy az évek során Dinnyés József nemcsak munkatársa, hanem a barátja is lett, sőt, a Kaiser-versek megzenésítője (hirtelen a *Perlekedő ének* és a *Szólt egy hang* című CD-összeállításokat veszem elő a Kaiser-verseskötetek mellől, Dinnyés József 29, illetve 24 dallamát a költő verseire).

A dokumentumfotókkal együtt több mint 190 oldalas könyv két nagyobb részt foglal magában: Kaiser László beszélgetéseit, Dinnyés József addigi teljes életét áttekintve, benne a folyamatos hadakozással a művészet létértelméért: hogy nem maradhat meg az öncélúság börtönében, hanem nyilvánossá kell tenni az értékeit – minél több helyre el kell vinni a verset és a dalt, az iskolákba is. A rendszerváltás után el is készült egy ilyen iskolai anyag, amely akkor még nem lett nyilvános, mint Dinnyés József fogalmazott: „Némileg szomorú vagyok, hogy remek ötletek hullottak sárba ugyanazon okok miatt, mint a hatvanas-hetvenes években: szűklátókörűség, kishitűség, politikai bizalmatlanság...” Ekkor lett újra „magánzó”, s a 16. századtól a kortársakig énekelte a magyar történelmet, a balladákat, a zsolttáros anyanyelvet. Egy-másfél órás műsorokkal járta – leginkább a kisebb városokban és településeken – a gyülekezeti termeket (a kultúrházakban ugyanis bálás ruhavásárt tartottak), itthon és a határon túl, a gimnáziumokat, s a főiskolai, egyetemi hallgatókat is megszólítva. Énekelte művelődéstörténetével Dinnyés József visszament a gyökerekig, az indulásig, közben azt is szomorúan tapasztalva meg, hogy a Nagy László- vagy az Ady-verset is csak néhányan ismerik föl a dalban... Pedig 45 éves tapasztalatával, a kötet elkészítésekor, 65 évesen elmondhatta: „ha hangos szóval nem szaporítom a költő hallgatóinak szókincsét, ők sem tudják elmondani a gondjaikat”.

Az interjúk bevezetőjében Kaiser László a görög filozófusi bölcsességet idézte föl, amely szerint az emberek közötti társalgásnak három síkjja, három minősége van. „Elvekről, eszményekről, ideáról, etikáról – ez a magasabb szint. Alatta van, ha eseményekről, sztorikról ejtünk szót. S legalul, ha személyekről szólunk állandóan, főleg azokról, akik nincsenek jelen.” Kaiser szerint az igazi gyönyörűséget az adja, ha ezt a három szintet ötvözni tudja a beszélgetés irányítója. Így készült a többi interjúkötet, és így beszélgetett Dinnyés Józseffel is.

A kötet második, rövidebb része (*Dinnyéstől – Dinnyésről*) a neki ajánlott írások és vele készült egyéb beszélgetések mellett túlnyomó részében vallomásait

adja közre, így pl. az 1994-ben *Hol vagyok? Otthon?* címmel megfogalmazott ars poeticát, melyben a „szintézis” így hangzik: „A janicsárelenesség, a gettófelszámolás, a közösségteremtés, a hatalmi elit leváltása, a nemzeti kultúra és hagyomány átélése és a Szeretet parancsolatának hallgatolagos és önkéntes törvényesítése.” S „Az alapállás” címszó alatt a következő, a művészeté átlényegülő emberi célok állnak: „Úgy élni, hogy verset olvasni, dallamát keresni, visszhangzó ritmusán merengeni. A szó és az írott kép összefüggéseit, láttató ízeit kóstolgatni. [...] Földrajzát a szavak kapcsolatának, a létnek völgyeit, hegyeit, mezőit, folyóit, tengereit, és biztos ponttal megjelölni azt az anyanyelv térképén. Keresni a megtalálhatatlan ígét, amely elfozlott, mint felhő az égen, nem tudni, hullott-e könny a mennyből. [...] Igékre és főnevekre csupasztatni a verset, s visszaöltöztetni ritmusa virágiba. Sorvégeit az asztal lapjára ejteni. Rímek szirmait kóstolgatni. A világ virágzásának elmúlásán versekbe rejtőzni.”

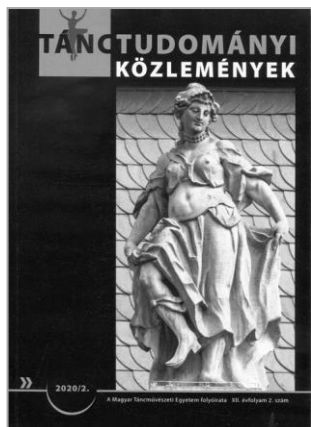
EGY KÉP A KÖNYV
DOKUMENTUMFOTÓIBÓL:

DINNYÉS JÓZSEF SZERZŐI ESTJE
A HUNGAROVOX KIADÓBAN,
2007-BEN – A HÁZIGAZDA:
KAISER LÁSZLÓ



1996-ban írta *Bevezető beszéd az énekelt versről* című rövidebb esszét, 2000-ben a *Harminchárom éve a kultúra szolgálatában* című részösszegzést; olvashatjuk az *Édes Anyanyelvünk* folyóirat 2013. áprilisi számában megjelent *Monológ daltulajdonos módra* című, szintén ars poetica írását. Rövidebb útmutatás a többi közt a *Zsoltáros élet* (2003), *Az én tizenkét apostolom* (2010); s hosszabb, több részből álló szubjektív és szemlélő, vallomásos és a „daltulajdonos” születésétől, 1948-tól a teljes magyar költészetre rátekintő írás az 1989-ben megjelent énekeskönyv (a *Dalaim könyve*) előszava. A Dinnyés Józsefre való emlékezésünket az innen idézett, önként vállalt paranccsal zárjuk:

„A múlttól, jelenről, jövőről – az Idő szentháromságának énekeivel –
akartam és akarok a vox humana nyelvén szólani.”



A TÁNCMŰVÉSZET című folyóirat 2020. őszi számának címlapján Uhrík Dóra, a Pécsi Balett alapító tagja, igazgatója látható – vele készült a vezető interjú a társulat fennállásának 60. évfordulója alkalmából. Péli Nagy Kata interjú-összeállítása még mindig aktuális, mert abban a pandémia miatti színházi és oktatási kényszer-szünet hatásait faggatja. A lapban beszámolók olvashatók a Győri Balett szeptemberi bemutatójáról, az eltáncolt mesékről, a néptánc-színpad lehetőségeiről, a táncoktatás nézőpontváltásáról.



A TÁNC TUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK évente két számmal jelentkezik a Magyar Táncművészeti Egyetem tudományos folyóirataként, mely a rendszeres forrásközlések (Tóvay Nagy Pétertől), évfordulós megemlékezések, kutatócsoporti beszámolók mellett tanulmányokat és kiemelkedő színvonalú szakdolgozati munkákat is közread. A 2020/2. szám utóbbi rovatban Haller Dorisz vizsgálja a magyar táncművészeti folyóiratok előzményeit; Major Rita tanulmánya pedig Maurice Béjart koreográfusi önéletrajzainak szövegkonstruálását elemzi.



A Magyar Táncművészeti Egyetem *Táncművészet és Tudomány* c. kiadványsorozatának XIII. köteteként 2020-ban jelent meg (Tóvay Nagy Péter szerkesztésében) a FORRÁSOK A MAGYAR SZÍNPADI TÁNCMŰVÉSZET TÖRTÉNETÉHEZ IV. része. A Bolvári-Takács Gábor egyetemi tanár, az intézmény rektora által vezetett kutatócsoport célja, hogy különböző megközelítésekkel és időhatárok között alapkutatásokat végezzen a történeti források feltárásában-feldolgozásában. A korábbi kötetekhez hasonlóan ezúttal is publikálatlan vagy nehezen elérhető forrásokat ad közre.

A 80. SZÁMMAL zárta le 20. évfolyamát a sárospataki társadalomtudományi és kulturális folyóirat, a ZEMPLÉNI MÚZSA. Mint a Bolvári-Takács Gábor által jegyzett főszerkesztői fülszöveg jelzi: a *Múzsza* „tétől tartó, egy esztendő s álomra vonul” 2021-ben, szükség van a feltöltődésre. Húsz éve készítik Bordás Istvánnal együtt a lapot, sikeres munkamegosztásban, teljes összhangban, szabadidejükben, díjazás nélkül. Maradva a főntebb ismertett kiadványok tematikájánál, a táncnál, a szünet előtti számból A. Gergely András Lábán Rudolf *Koreográfia* című könyvéről írt kritikáját ajánlom (*Táncpoézisok, táncelméletek, térképzés és a mozgás ontológiája*).



TIZENÖTÖDIK ZSOLTÁR. Ezzel a címmel jelent meg 2021 elején a Tiszadadi Tájház sokszorosítójából Ifj. Kovács Géza „múló időről és eljövendőőről” szóló verseinek és prózai írásainak füzete. Ugyanúgy 100 példányban, mint a 2012 óta évente megjelenő kiadványai, köztük a versek mellett tiszadadi anekdotákat is összegyűjtő munkák. A Tájház vezetője (és helytörténeti kollekcijójának megalapozója) a dadaí Holló László-hagyományok elkötelezett ápolója egyébként megrogzött gyűjtő is: filatelista és éremgyűjtő, numizmatikai szakcikkeket ír. A versek mellett ezúttal tárcákat, jegyzeteket tett közzé, bevezetőjében pedig így ír:

„... Ülök sokszor, csendes estben, s hagyom, hogy az Isten vezessen... Amikor a gyermek megtanul olvasni, általában mindent elolvas. Talán csak a kötelezőt nem. Ahogy korosodik az ember, s tágul az értelme, úgy szűkül az érdeklődési köre is. Aztán – jó esetben középkorúvá érven –, emlékeit, tapasztalatait lejegyezve, megpróbálja jobbra tenni a körülötte lévő világot, mely őt magát is formálni próbálja. Nagy cél, s még nagyobb munka, az önérdek eltiprásáról nem is beszélve, hogy megfeleljen a zsoltáros gondolatainak...

S hogy miről is szól ez a kiskötet? Egy nehéz, világformáló év személyes emlékeiről, a mindennapokban erőt adó humorról, a bezártság közben kikívánczó gondolatokról, a szép emlékekről. – Világ! Ki vagyok én neked?”

Nos, erre kíván válaszolni ifj. Kovács Géza is, a 15. zsoltár szellemében, keresve a tökéletességet, cselekedve és szívből mondván ki az igazságot, óvakodva a rágalomtól és a rossztól. Valóban nehéz feladatot vállal magára!

A SZINTÉZISTEREMTŐ AGRIA – EGERBŐL TÉLEN ÉS TAVASSZAL

15. évfolyamába lépett a Ködöböcz Gábor által Egerben szerkesztett, évente négy alkalommal – s rendszeresen 288 oldalon – megjelenő irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat, melynek 2020. évi téli és idej tavaszi számait tartom kezemben. Hogy milyen gazdag a merítés, arra nemcsak a műfaji sokrétűség (vers, kispróza, tanulmány, kritika, recenzió, emlékezés, portré, interjú), de a megjelenő szerzők száma is utal, a téli számban 94, a tavasziban 85 alkotó (költő, prózaíró, irodalom- és művelődéstörténész, művészetkritikus és esszéista) írásait olvassuk. Ha pedig összehasonlítjuk a legutóbbi mindkét számban írásukkal-írásaikkal szereplőket, nagyjából a folyóirat alkotói törzsgárdája is összeállítható ebből a listából. A főszerkesztő Ködöböcz Gábor mellett (a műfaji csoportosítás helyett névsor szerint – hosszú lesz, és természetesen sokan egeri és régiós kötődésűek, de a Dunán- és határon túlról is számosan vannak): Adamik Tamás, Aknay Tibor, Anga Mária, Antal Attila, Bakacsi Ernő, Baka Györgyi, Balajthy Ferenc, Bertha Zoltán, Bíró József, Bottyán Judit, Bozók Ferenc, Csatáné Bartha Irénke, Csáky Anna, Csontos Márta, Demeter József, Fazekas József, Fecske Csaba, Fellinger Károly, Hadnagy József, H. Barbócz Ildikó, Jámbor Ildikó, Kaiser László, Káliz Sajtó József, Kégl Ildikó, Konczek József, Kovács Daniela, Lipcsei Márta, Lisztóczy László, Lukáts János, Madarász Imre, M. Fehérvári Judit, Mihályi Molnár László, Nagy Zita, Németh András, Németh István, Oláh András, Pozsgai Györgyi, Radnai István, Sajtó Lajos, Sebestyén-Jáger Orsolya, Serfőző Simon, Szakolczay Lajos, Szekeres Mária, Szíki Károly, Sz. Tóth Gyula, Török Nándor. Többekkel ki lehet még e névsort egészíteni, akik most csak az egyik számban (vagy egyikben sem) szerepeltek, ám visszatérő szerzői az Agriának. Három generáció találkozik, pályakezdők, Széchenyi-, Kossuth- és József Attila-díjasok, más szakmai elismerésekkel kitüntetettek, elsőkötetesek, válogatott és összegyűjtött művekkel polcon lévő alkotók; sokan több műfajban is író emberek, mesterek és tanítványok. Egyszóval az Agria szintézisteremtő folyóirat.

A tizenötödik évfolyam felütése alkalmas volt egy ilyen visszatekintésre, talán az idén valamelyik szám meg is emlékezik erről a kisebb jubileumról, mint ahogy általában nem feledkezik meg a jubiláns szerzőkről, illetve rendszeresen közöl in memoriam összeállításokat vagy emlékidéző és ünnepi elemző írásokat is. A téli számban Bertha Zoltán ír Oláh János intellektuális költészetéről (Bertha egyúttal a 15 éve elhunyt Körmenyi Lajosra is emlékezik); Nagy Zita a Serfőző Simon hat évtizednyi költészetét bemutató, *Arcunk az ég* című összegyűjtött verseiről; s egy összeállítás köszönti az 50 éves Deák-Sárosi László költőt, filmesztétát is. A tavaszi szám a 80 éves Szakolczay Lajos előtt tiszteleg, a szintén 80 éves Lisztóczy

Lászlót Bertha Zoltán köszönti a Dsida Jenő-motívumokat körbejáró tanulmányával, egy újabb összeállítással a 75 éves Márkus Bélát szólítja meg a folyóirat, s annyit elárulhatok, hogy a 60 éves Fucskó Miklós előtti tisztelgés is megkezdődött egy tőle keltezett, illetve egy neki címzett verscsokorral. (*Az Édenkerthelyiség* c., válogatott és új verseit közreadó kötet kritikája reményeim szerint a nyári számban megjelenik – így azt természetesen itt nem közlöm, megosztok viszont egy-egy, Deák-Sárosi Lászlónak és Fucskó Miklósnak ajánlott születésnap-i versemet.)

AMIKOR SENG THU CHEK VISSZAJÖN...

(*A hatvanéves Fucskó Miklósnak*)

Amikor Seng Thu Chek visszajön,
mert mégsem ment el úgy nap-
nyugtakor, hogy mindent itt
hagyott, s hirtelen sok lett
a kevés, hogy már nem
találja meg a rész ön-
magát egy múló
pillanatban,

megvétózva az ismert határokat,
becsukja mindent-látó szemét,
s a mellkasából egy merész
mozdulattal metszi ki a
Napot, megismételve
a világot teremtő
mozdulatot.

S már nem tudunk mit kezdeni
e véresen fölsikoltó és lázas
massza-fénnyel, mely úgy
ezüstözik, mint a Hold,
elenyészünk benne
Seng Thu Chek
nélkül – – –

Isten ismeretlen prófétája volt,
ki ismerős jövőt jósolt: csak
úgy lehet élni igazán, ha
elfogadjuk a képtelen
halált, de közben
egy újszülött-
köszöntő
áriát
próbálgat gyöngé torkunk,
míg ajkunk a messzi
égbe kékül – – –

(Ilyenkor a hajnal azt jelenti,
hogy sikerült elnapolni
a megkerülhetetlen
végzetet, és föl-
díszíthetjük
a világot,
s ha kell, leszaggathatunk
róla néhány súlyos
és haszontalan
cicomát.)

(2020–2021)

A JEL HELYREÁLLÍTÁSA

(Deák-Sárosi Lászlónak)

Pereg a filmed: álmodsz.
Elveszett az Éden – és minden
kertben rohadni kezdett a lehullott
gyümölcs. Reggelre rád fagy a veríték...

Házad előtt felállítod a ledöntött keresztet.

(2020)

KISGRAFIKA – 2020/4.; 2021/1.

A grafikabarátok negyedéves folyóiratának motorja Vasné dr. Tóth Kornélia: szervezi a lapot, a szemlék, tudósítások és tanulmányok nagy részét ő írja, válogatja a képanyagot. A téli számban Palásti Erzsébet kiskunhalasi tárlatnyitójának a szövegét, az ajkai Kapolcsi Kovács Csaba grafikusművésszel fölvetett interjút, az 50 évvel ezelőtti XIII. Nemzetközi Ex Libris Kongresszusra visszatekintő tanulmányt, a Kertész Dénes könyvjegyeit bemutató portrécikket olvashatjuk tőle. A 2021. évi első számban ő emlékezik Palásthy Lajosra, az egyesület egykori, 89 éves korában elhunyt titkárára. Ugyan a „debreceni” összeállításban Tamus István, Fátyol Zoltán és Kónya Ábel számolt be a GADE 20 éves jubileumi rendezvényeiről, V. Tóth Kornélia készített interjút Börcsök Attila művésztanárral; bemutatta a 40 éve elhunyt debreceni lelkész-könyvtáros, Nagy Dezső exlibris-kollekcióját, és szerkesztette a 20 éve elhunyt Várkonyi Károly kisgrafikai alkotás-jegyzékét (az 1928–37 közötti évtizedből 217 tételt ismertet).



NAGY LÁSZLÓ LÁZÁR grafikusművész (1935–2019) egy évvel ezelőtti emlékkiállítását *hommage*-tárlat kísérte a Ceglédi Galériában, s erre az alkalomra a műveket bemutató formás kiadvány is megjelent. Magam az alábbi rövid verssel emlékezem a „Don Quijote művészre”.

LOVAGKÉNT

*Szélmalmainam árulom – már nincsen
szükségem rájuk. A kincsem is elástam,
egy régi lovagregényt, melyben voltak
még önfeláldozók, hősök. S talán okkal
nevettek rajtam asszonyok, kufárok és
égi ismerősök... Mert a képzelet volt az
én legnagyobb erőm... – és bilincsem.*

PÁLFY JULIANNA novellája

LÁTHATATLAN MŰLT

Felfelé nézve egészen más a város. Lent üzletek, kávézók, virágbolt kicsinosítva. Többnyire jólfésült hivatalnokok, drága cuccokat lazán, hanyagul viselő egyetemisták, elegáns üzletasszonyok sietnek, ácsorognak, tipegnek a felsöpört, fényes köveken. A nagyváros közepe erre való – a jobb sorsra születetteknek. A még nemrég erdő borította domboldal mára egy új városnak adta át a helyet, fák alig maradtak, a madarak elköltöztek vagy kihaltak végérvényesen.

A leglepeszultabb házat keresem. Egy fecni a kezemben, rajta egy cím, jó ideje kutyagolok, de sehogy se akar elfogni az út. Majdnem túlmentem rajta, szép bejárati ajtaja miatt. Nem volt csukva, bent aztán egy másik világ fogadott.

A szűrős hűgyszag miatt nem csodálkoztam, minden nyitott házat vécének használnak. Leomlott vakolat, a háború óta nem javítottak semmin. Reméltem, hogy a lift működik, a hatodikra csak nem gyalog kell felmászni, de a tábla az egykor szép liftajtón („ROSSZ”) elszomorított.

„Kik lakhatnak itt?” – teszem fel a kérdést magamnak, miközben elindulok felfelé a kopott lépcsőn. „Nem nekem való ez a hely” – mondogatom, de csak kaptatok felfelé.

Mire felérek, teljesen kivagyok. Állok egy kopott ajtó előtt, rajta cédulák – dögölj meg, TEÁLLAT!, Fel SZÓLÍJTUK..., Holnap tali! Judit... stb.

Olvasgatom, próbálom megfejteni a lakás múltját – kik, hányféle embert és sorsot rejthet. A szemben lévő lakásból zajt hallok, kinyílik az ajtó, mogorva időős férfi rám förmed:

– Kit keres? Nincs itt senki! – Ezek szerint a szomszédra bízta az őrzését.

– Ez a kiadó lakás? Kaptam egy ismerősömtől a címet. Esetleg kibérelném.

Még az arcszíne is megváltozott az öregúrnak, a sötét felhő oszlani látszott redős homlokáról.

– Jó napot, hölgyem, elnézést, ha modortalan lettem volna.

– Á, dehog – próbálok mosolyogni, pedig azt gondolom, hogy nem lesz ez hosszú ismeretség, ez az egész ház úgy, ahogy van, szar.

– Nálam a kulcs, ha gondolja, kinyitom.

Bólintok. Hallom beszél valakivel, kopott női hang. Két időős ember a szomszédság, az egy jó pont a sok negatívummal szemben. Jön az öreg, kezét nyújtok:

– Emília, Emi vagyok – próbálok mosolyogni, félig-meddig sikerül is.

– Fekete Gyula.

Kezet fogunk, hideg, száraz érintés.

Az ajtó könnyen nyílik, szűk sötét folyosóra, újabb ajtó, Gyula előre enged, benyitok, és szinte mellbe vág az áporodott levegő és a szemkápráztató fényesség. Hatalmas ablakokon özönlik be a fény! Istenem mennyit kerestem egy ilyen helyet. Már azt latolgatom, hol lenne az állványom, mennyi hely van a nagy asztalomnak, polcoknak.

– Hát, nem a legjobb belátom. Két egyetemista lakott itt, állandóan hangoskodtak, buliztak. Szeretnék, ha egy rendes nő bérelné, nyugtunk lenne legalább.

– A lehető legjobb, nekem ilyenre van szükségem. A rengeteg fény miatt. Festő vagyok, sokat dolgozom, ez itt a műterem lenne. Lesz. Remélem, a bérleti díjban meg tudunk egyezni.

– Én megbízott vagyok – mentegetőzik a Gyula –, hozom a szerződést, rajta van az ár, meg minden. – Az ajtóból visszafordul: – Jöjjön inkább maga hozzánk, leül, nyugodtan átolvassa, a feleségem meg is kínálja valamivel, ahogy én ismerem.

Régi bútorokkal berendezett lakás. Tisztaság, enyhe ételszag, olyan hely ahol mindig sütnék-főznek. A feltételezett konyha felől apró, fehérhajú néni tipeg oda hozzánk. Végtelenül kedves mosollyal nyújt kezét:

– Aranka néni vagyok. Üljön le, kedves! – mutat egy öblös fotelre.

Belesüppedek a méretes üllőalkalmatosságba, régi lehet, van egy kis háború szaga, amúgy kényelmes. Gyula átnyújtja a szerződést, látszik, hogy ügyvéd készítette. Az a pár lényeges adat – ár, fizetés formája, rezsi – olyan hosszasan van megfogalmazva, mint ahogy a jogászok szokták.

– Van egy telefonszámom is, a tulajdonos a lelkemre kötötte, hogy csak abban az esetben adhatom ki, ha valaki komolyan érdeklődik. Kicsit alkudjon velem, mivel nem működik a lift – kacsint rám –, de ez köztünk maradjon.

Látom, szeretnék, ha én lennék az új bérlő. Már hívja is a számot Gyula, átadja a telefont, hosszasan gyözködjük egymást, végül megállapodunk. Kicsit engedett, még így is elég húzós, de majd megkeresem az árát itt – feltételezem.

Mire leteszem, Aranka cukrászdát varázsolt a kisasztalra: háromféle aprósütemény, kávé, tea nem csészében, hanem kancsóban, ahogy az illik. Gyönyörű békebeli porcelán, ízléses, hozzáálló damaszt szalvéta. Kedvesek, múlt századi, illedelmes hangnem, nagyon finom kávé.

– Magam pörköölöm – mosolyog Aranka.

Már mennék, a kulcs már nálam, megnézném újra a bérleményemet. Aranka leszedi az asztalt, indulok, de halkan utánam szól:

– Nem érdekli a lakás története? – S visszaülök, merő udvariasságból.

– Nagyon szép ház volt ez a háború előtt. Csupa finom ember lakott itt, legalább is kívülről úgy tűnhetett. A lakás, amit kibérelt egy fiatal házaspáré volt akkoriban. Tehetős szüleiktől kapták nászajándékba. Egy pár évig boldogan éltek,

de gyerekek nem született. A férfi egy idő után kezdett kimaradozni, ittasan jött haza, veszekedtek. Talán banálisnak tűnik a történet, szinte sablonszerű. A nő unatkozott hát munkát vállalt egy boltban – női ruha és fehérnemű. Szeretett ott lenni a sok szép holmi között, a munkatársaival jól kijött és már kevésbé zavarta, hogy egyre ritkábban van együtt a férjével.

– Fogd rövidebbre Aranka, látod, menne már a vendégünk! – szólt közbe Gyula. – Ha ő egyszer mesélni kezd, se vége, se hossza – mondta, és átment a másik szobába.

– Folytassa, kérem, most már nagyon is érdekel a történet vége – s Aranka néni csak mesélt, és mesélt:

„Egyik délután, a munkából hazatérve, a nőt egy fiatalember várta a bejáratnál. Csomagot hozott Debrecenből.

– Ó, a drága papa, mindig küld egy kis hazait, mintha Budapesten nem lenne mit enni, de köszönet érte, mert bizony, minden sokkal finomabb mifelénk.

A fiatalember csak állt, mint akit megbabonáztak. Ő még ilyen szép nőt nem látott, úgy érezte.

– Jöjjön fel, kérem, rossz a lift, segítenie kell.

Mire felértek, a fiú bele is szeretett a nőbe, pedig pár évvel idősebb volt nála. A nő is érzett némi bizsergést, a rajongó tekintetet kacéran fogadta, arra vágyott, hogy most ne legyen otthon a férje, beszélgetni, teázgatni akart a fiúval.

Úgy is lett. Már késő este volt, mikor a fiú elment. Aztán többször is látták a házbeliék csomaggal, virágcsokrokkal felsietni a felső emeletre. A férj persze nem sejtett semmit, pedig ők már szeretők voltak, aminek meg is lett az eredménye.

A nő elhatározta, hogy véget vet a kapcsolatnak, és megszüli a gyereket. Akkor majd rendbe jön minden, gondolta, nem fog kimaradozni, inni, mert ő is utódra vágyik. Számára világos lett, hogy a férje mellett a helye, egy gyerek újra összehozza őket.

Nagyon rákészült a fontos bejelentésre. Egy szép vasárnap reggel legszebb mosolyával az ajkán elmondta a fontos hírt. A férje döbbenten nézett egy darabig, majd váratlanul sírva fakadt.

A nő nem gondolta, hogy ilyen hatással lesz rá. Átölelte, nyugtatgatta, közben a lelkiismeret-furdalás miatt azt hitte, menten meghal.

– Én már rég orvoshoz járok, mert úgy gondoltam, nem lehet utódom, egy gyerekkori betegség miatt – mondta könnyeit törölgetve a férj. – Az orvos végül megerősített ebben. Azért ittam és csatangoltam céltalanul, mert nem mertem megmondani neked. Féltem, hogy elhagysz.

A nővel forgott a világ, ki is ment a mosdóba, a rosszulétet az állapotával magyarázta. Mikor visszajött a világ legboldogabb emberét találta a szobában. Nevetett, táncra perdült, az asszonyt a karjába kapta.

– Egy orvosnak se hiszek ezután! – kiabálta. – Nem tudnak azok semmit!”

– Ilyen részletességgel ismeri a történetet? – kérdeztem Arankát. – Mintha egy regényt olvasnék.

– Látom, mosolyog magában. Hát igen, kislány voltam én még akkoriban, de az anyukám, aki mindenkit ismert, mindent tudott az itt lakókról, és kitűnő író lehetett volna, folyton mesélt. Kiskoromban a saját meséivel szórakoztatott, később, mikor nagylány lettem, elmesélte nekem a ház lakóinak történetét. Olyan élvezetesen beszélt, kiszínezte, a saját gondolataival fűszerezve mesélt, s mindig szájatátva hallgattam.

– Engem is roppant érdekel, mi lett a sorsuk bérleményem lakóinak.

„– A nő lassan megnyugodott, úgy érezte, hogy a gondviselő küldte hozzá a fiatalembert, mert így anya lehet.

Néhány nap múlva kéressel fordult a férjéhez, elmenne haza a jó hírt megvinni az apjának. Nehezen állt rá a férfi, hogy a felesége terhesen egyedül utazzon a messzi Debrecenbe, de végül engedett, olyan meggyőzően értelt.

A nő találkozni akart a fiúval, lezárni a kapcsolatot, hogy ne keresse többet.

Az apja boldog volt, ritkán járt a lánya a régi házban, hisz már gyermekként is mások nevelték. Imádott felesége fiatalon halt meg, kislányukat a nővére vette magához és nevelte fel. Persze a kapcsolatuk szoros volt így is, mindvégig ő finanszírozta a lánya nevelését. Nem nősült újra, de a környéken mindenki tudta, hogy a nyomorék órás Feri feleségével ápolgat bensőséges kapcsolatot. Az órás nem született nyomoréknak, egy lovas baleset után bénult le egyik lába. Szép nő volt a felesége, az a kikapós fajta, minden bálban őt táncoltatták legtöbbször, divatos ruhákban járt még hétköznap is, kalap nélkül ki sem lépett az utcára. Aztán született neki egy fia. Mikor nagyobbacska lett, sokszor látták az özvegyember házában. Tekintélyes földterület vette körül a kúriát, az intéző mellett elfért egy segédféle, aki azért nem dolgozta agyon magát, arról az uraság gondoskodott.”

(Kinéztem az ablakon, már egész besötétedett, és én még mindig ott ültem, és vártam a sztori végét.)

„– A nő éppen a nappali ablakából nézte az egyhangú, mégis kedves alföldi tájat, mikor a kertkapun belépett a fiatalember. Ekkor a háta mögött megszólalt az apja:

– Már ismered Andrist, őszinte rajongással beszélt mindig rólad. Jól van ez így. Egyszer úgyis meg kellett mondanom. Ő a te féltestvéred. Az anyja férjnél van, nem akart elválni nyomorék férjétől, de a gyerekiinket megszülte. A fiam nem ismeri az igazságot.

A nő szembefordult apjával, és úgy érezte azonnal meghal. Szédült, csak foszlányokat hallott abból, amint apja rábízta a fiát, ha esetleg valami történnék vele. Az utolsó szavakat már nem hallotta, összeesett.

Nagy volt a riadalom, persze a terhességre gondolt mindenki. Az öreg házvezetőnő segítségével ágyba fektették, vizes ruhával töröltgették az arcát.

– De jó, hogy jössz, Andris, rohanj gyorsan a doktorért, mondd, hogy azonnal jöjjön, a lányom rosszul van.

A fiú persze nem értett semmit, de tudta, kiról van szó, rohant, ahogy tudott. Mire megérkezett az orvos, az asszony jobban lett, bár ágyban-maradást rendelt a doki, felkelt, azt kérte, hogy ne kelljen senkivel találkoznia még a féltestvérével se. Apját is megviselte a dolog, nem gondolta, hogy ilyen hatással lesz lányára ez a bejelentés.

Talán várnom kellett volna ezzel, szülőként könnyebben elfogadta volna – korholta magát.”

– Aranka, kedves – szólt be a szobába Gyula – most már befejezhetnéd, feltartod a hölgyet.

Aranka felpattant, és mint aki álomból ébred, megváltozott, megkérdezte, nem volt e tolakodó és udvariatlan. Láttam, arra vár, hogy felálljak.

Dühös voltam Gyulára, amiért megszakította a történetet, az egész drámai légkört, visszarántott mindkettőnket a valóságba.

Elindultam a kijárat felé, de nem hagyott nyugodni a kérdés: mi lett a történet vége? S Aranka sietősen, egy szuszra befejezte:

„A nő a következő vonattal hazajött, teleengedte a fürdőkádat jó meleg vízzel, és felvágta az ereit. A temetés után a férfi elköltözött, soha többé nem járt a házban.”



Elköszöntem.

A lépcsőházban álltam egy percig, majd úgy döntöttem, ma már nem megyek a bérlelményembe. Majd holnap, ha világos lesz – és a fürdőszoba nem emlékeztet az öngyilkosságra.

És remélve azt is, hogy az utánuk itt lakók lemostak már minden csepp vért.

(2021.01.02.)

MADARAK A VÁROS FÖLÖTT
PÁLFY JULIANNA FESTMÉNYE

KÁNTOR ZSOLT kritikája

BÁGER GUSZTÁV ÉLŐ/VILÁGA

(*Vitéz Ferenc: A Napharangozó. Néző Pont, Debrecen, 144 oldal, 2500 Ft.*)

A kötet Báger Gusztáv egy kitüntetett, költői pályaszakaszát elemzi, a gazdag életmű legközelebbi (legutóbbi) mozzanatait, fejleményeit. A szerzőről megjelent kritikákat egybefoglaló antológia (a *Dallammá alakítjuk a dilemmákat*) fényében. Kiegészítve a reflexiók csokrát a lírikus legújabb verseinek közlésével és Vitéz saját tanulmányaival, költeményeivel, meglátásaival.

Ily módon egy komplex, több oldalról megvilágított nyelvfelfogás és jelhasználat bemutatásnak lehetünk tanúi. Miként befolyásolja a kortárs irodalom, élő folyamatát ez a szenzibilis, intuitív hozzáállás, a Báger Gusztáv által fémjelzett oeuvre.

A szerző meggyőzően érvel amellett, hogy Báger versei valami konstans entitás révén kapnak mélyebb értelmet. (S ez az istenhit.) S világosan kirajzolódik a világképben végbemenő változások tagoltsága. Föltárul a gondolatok rendje, a pályaszakaszok közötti különbségek mátrixa, a szemléletmód gazdagodásának egymásra épült fázisai. A formavilág és a látásmód új harmóniája. Báger történeti-poétikai tudatossága valóban párját ritkítja. Ahogy Vitéz fogalmaz: erőknek és akaratoknak a harca munkál Báger költészetében. (47)

„Amikor a nyelv, mint anyag, önmagát és saját viselkedését, realitását reprezentálja, akkor a szó és a beszéd eredendő *formátlanságra* való hajlama tárul fel. „A műalkotás szövege így az „élő szervezet” strukturális dinamikáját követi, illetve azt alakítja, és a rá jellemző „lélegzetvétellel” vagy „szívveréssel”, élő szervezetként találkozik a befogadóval.” (49)

Az ember mindig érzékeli, hogy a nyelviség történeti képződmény. Permanens alakulása, önmozgása új beszédmódokat, szemléleti formákat hoz a felszínre Bágernél, s ezekkel az új fejleményeket mutatja be Vitéz Ferenc az olvasónak. Báger és Vitéz Ferenc is tisztában van azzal, hogy ez a gazdagodás nem kizárólag a szerző akarata, hanem a nyelv sajátossága.

Vitéz és Báger. Mi köti össze őket?

Alighanem a különbségek és nézeteltérések ellenére meglévő egyetértés a szakmai alapelvekben, úgymint az olvasás, az értelmezés, a kérdés és a bírálat szigorúsága, a megszólalás szakszerűsége, a beszédhelyzetek történetiségének reflexióját magában rejtő módszer-tudatos hermeneutika, a Gadamer-i értelem-

ben vett – vagyis nem az örökölt kánonhoz, hanem érték-kritériumokhoz kötődő – autoritás tisztelete, a magyar nyelv szeretete.

Ahogy Schlegel mondta volt: *Achte auf die Stimme deines Innern, denn sie ist die Kunst in uns.* „Figyelj a belső hangra, mert igazából ez a bennünk lakozó művészet.” Mind a szerző, mind a kitűnő költő tudja, hogy a szöveg univerzum telítettsége okán az eredetiség összetett kérdés. Vitéz így ír erről:

„Umberto Eco „nyitott mű” elvét elfogadva, magam is vallom – kissé leegyszerűsítve most az elméletet –, hogy egyrészt minden új olvasatban ott vannak a korábbi olvasatok, másrészt, hogy a mű nem a megszületésével, hanem az értelmezésével fejeződik be, sőt, még akkor is nyitva maradhat, mert bármikor új értelmet kaphat bennünk és általunk a vers. – Vagy a költő által. Miként ez a Napharang esetében is történt, hiszen a korábbi művek új sorrendiségével új értelmezés született, verseit válogatva, s így egybeolvasva, Báger tudatosan formálta újra a világot, pontosabban, a (belső és külső) világról alkotott mondanivalóját élte és értelmezte újra.” (102)

Báger a múlt hangjainak visszhangjára is ráismert saját jelene „sokszólamú” történeti tudatában.[1] Mert egyetlen gondolat sem születik gondolati tér (párbeszéd) nélkül, s hogy minden egyes szónak inkább egy másik szó, mintsem az elnyűtt valóság pusztá ténye megy elébe. Azaz, minthogy a köznapi, nyelvi teljesítmény sem keletkezett még valakik beszéd-szerű közreműködése nélkül, a dolgok bármely megnevezéséhez már mindig is nyelvvel és nyelv feltételezte tudattal kell rendelkeznie.

Báger, mint iskolateremtő, közgazdász professzor jól tudja, hogy mindenfajta tudás és megértés feltétele a kognitív, ugyanakkor az etikai normák és tradíciók szülte, új intuíció. S ez vezeti őt lírai világ- szemléletének kikovácsolásán.

Báger legszebb verse ebben a könyvben a *Mint kariatidák – Erdő*. Íme egy részlet: „Kertünk alatt folyt a Rába. Kavicsos part./ Telkünk másik végén kis erdő./ Olyan volt ott a táj, mint egy arc./ Attól függően mentem a folyóhoz reggel., Hogy milyen hangulatom volt./ Ha depresszió gyötört, a lombok vonzottak./ Úgy álltak ott a fák, mint kariatidák./ A bükk egy szolid hercegnő volt./ Akire rárontottak a grófok./ A fenyő szigorú tanárnő. Akár egy kígyómarás.”

Vitéz Ferencnek nincs más dolga, mint ezeket az inspirációkat és mögöttes szellemi tartalmukat feltárni. S ezt igazából teljesen nyitott és tájékozott empátiával végzi.

Valójában ez tehát egy négykezes könyv. Az első ciklusban *Az ember élettana* Báger Gusztáv legújabb verseivel ismerkedhetünk meg. (Ezen az egy cikluson belül viszont öt fejezet tartalmazza Báger különböző téma-csokrait. *Az ember élettana, A zene élettana, Az etikus gazdaság élettana, A remény élettana, Pénzügyek kulturális kitekintésben.*)

A kötet egyharmada tehát a Báger-életmű egy vadonatúj fejezete. Új termék, izgalmas oktávok, újfajta akkordok, összecsengésekkel, finom disszonanciákkal. Most van először a zene és a pénzügyek kiemelt pozícióban. Ez tehát egy merőben új megközelítése a világnak. Tényleg, Vitéz Ferenc *rajtakapta* Bágert a felfedezésen. Nagyon jó, világértelmezést és világeketkezést analizáló/ szintetizáló művek. Az antropológiai versek és a közjó pénzügyi-érzelmi vonatkozásait tárgyaló opusok közé szorítva, ott a zene genealógiáját taglaló vers: A zene élettana, ami nagy sikert aratott a *Zempléni Múza* hasábjain. Mérnöki munkával kicentizett szerkesztés!

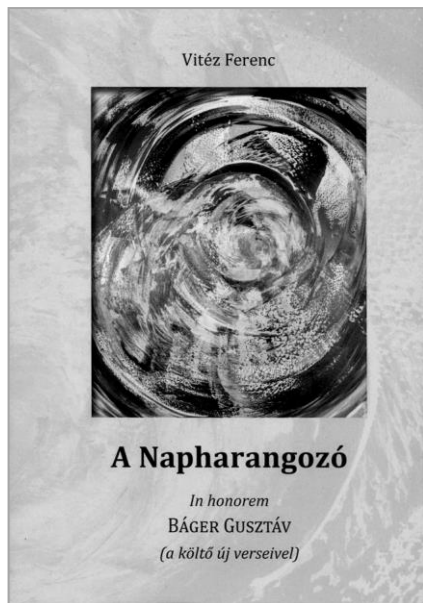
Ezek után következik a könyvben Vitéz Ferenc hét tanulmánya/ esszéje Báger életmű-darabjairól. Az „*élettanok*” mint *költészettanok*, *A Növekedés Könyve*, „*Dallammá alakítjuk a dilemmákat.*” (A Báger recenziók gyűjteményes kötetéről.), *Magritte és Báger, Megtervezett újraolvasás: avagy a Szentlélek és a katarzis. Olvasat Dsidával, Országikon.*

Ezek voltaképp profi kommentárok a korábbi B. G. Textúrákhoz. A textúra szót használom, mert valóban egyfajta anyag mind. Szövet simul a szövethez, az értelmezés varratai, illesztései egy mestermunka szabásmintái. Olyan szövegmatériát alkalmaz a szerző, ami láttatja az eredetit. Mintázata szemantikailag, grammatológiai szempontból egyaránt organikus és klappol a „tárgy” beszédmódjához.

Majd a szerző, Vitéz, szerényen „Függelék”-ként közli a saját verseit a kötet záró ciklusaként. *A Napharangozó* címmel. (In honorem Báger Gusztáv.) Tiszta gesztus. Nagyon erős szövegek együttese ez a rész. Ezek közül: A Könyv, A Terv, a Tükör, a Felbontani, az Új Kezdet, a Pótvers, a Kegyelem a legjobbak. Ezek szinte teljes hasonulással forrnak össze a Báger képviselte világképpel s beszédmóddal. Ugyanakkor őrzik *Vitéz*-i rangjukat, karakterüket.

A legmegkapóbb rész a Dsidával való összehasonlítás fejezete. (Olvasat Dsidával) Az összehasonlítás először Hegedüs Imre János vetette fel, (*A Teremtő átírja a tájat* című írásában.) S ennek kapcsán keres közös vonásokat Vitéz. Bár más nyelven beszélnek Báger és Dsida, írja, de az istenhit és a természet szeretete valóban összeköti őket. Bekerül a képbe, Bertha Zoltán Dsida tanulmánya miatt, Kosztolányi látásmódja is. Esti Kornél szimbolista szürrealizmusa okán. A gondolatkísérlet szép és pontos. Angyali költészet mind a kettő. *Idealista és konzervatív*. Teszem hozzá. (A kurzív rész Kántor Zsolt megállapítása.)

Báger kortárs költészetünk legjobbjainak karakteres képviselője. A magyar kulturális emlékezet ikonja. Élő klasszikus, termékeny ág. Évről évre kipróbál valami újat s ennek jó gyümölcsei megörvendeztetik olvasóit. Hosszú sorok állnak a könyvhéten asztalánál, ahol dedikál. Tehát érdemes elemezni, feltárni értékeinek eredetét, forrását.



Vitéz Ferenc értő kritikusa, magyarázója és analizáló ékszerésze a Báger által megcsiszolt gyöngyöknek, aki új kontextusba ágyazva, a szellem lámpásával megvilágítva mutatja be a szó-ékkövek arzenálját. Emberére talált Báger Vitéz Ferencben, aki mélységében tárta fel az életmű koherens és konzisztens vonulatait.

Ez egy példaszerű párbeszéd.

A KÖTET BORÍTÓJÁT
TÍMÁR TAMÁS TERVEZTE;
A BORÍTÓN UZONYI FERENC
FESTMÉNYE LÁTHATÓ

(A MAGYAR NAPLÓ 2021. ÁPRILISI
SZÁMÁBAN A KÖTETRŐL KENYERES ZOLTÁN
IRODALOMTÖRTÉNÉSZ ÍRT KRITIKÁT)

KÁNTOR ZSOLT versei

HÜBRISZ LEPKEBÁBJA

Jézus a könyvtárban

Tegnap meghunyászkodtam, ma alázattal opponálok.
Jéggé fagyott forrásban az empátia már fogy.
Opportunista ego volna a szellem temploma?
Nekem is van képmásom. Lelkemből kilépő harag.

Az én egy másik szoba. Ajkaid mögött jászol.
Lehetetlenség megismerni. A mámor ostoba.
Az ösztön érzékel és szerkeszt. Máté pénzügyi revizor volt.
Márk pap. Lukács orvos. Kornéliusz gazdag nemes.

S a kontextus, akár ma. Farizeusok, rokonszenves idétlenek.
A kő többet tud a szeretetről, mint a korrupt kezek.
S a legbelső szobákban tanító angyal jegyzetel.

A tiszta ész ajánlja. A szellem fenomenológiáját.
Anti-Nietzsche korpuszát. A bizakodás ne legyen ábránd.
A kompromisszum maga a gordiuszi csomó. Az Ige metszi át.

A TÁRGY RETORIKÁJA

Testté lett este

Látta, ahogy az alapzatra teszi két munkásember a szobrot. Olyan volt,
hogy abból mindent meg lehetett tudni erről a világról. Azért is nevezte
Az Ige ékkövének. Az egész, a maga nemében nagyon finom,
megfoghatatlan anyagból volt, lenyűgözően léleteli. Fényt bocsátott ki.
Halkan zúgott. Pulzált.

Mégsem az volt a címe, hogy történelem. Inkább az üdvtörténetről szólt,
mint az időbeliségről. Minden benne volt, amit eddig az Isten és az ember
megcsinált. Jó és rossz. Hasznos és haszontalan. A háborúk, a legmélyebb
traumák. a boldogság. Egy kis fellendülés. Majd a játékok. A gyermeki
ártatlanság. A hűség. S a szeretet. A színház. A vers. A dzsessz.
Az empátia, a szívesség.

Miként hozzuk át az Érzést a láthatatlanból a látható világba? Talán egy
virágszirom mondja meg, miért olyan, akár egy felhő? Vagy a pillangó,
ami hasonlít egy kinyitott könyvhöz? Vagy a kavicsok között az igazgyöngy.
Vagy az égen aranyló tó fogja elbeszélni, ami a szemünkben fénylik, amikor
felnézünk az égre. Nem látszik a napsütésben a könny. Olyannyira
áttetszővé válik a forróságban, hogy azonnal felissza a Nap. Csak az arc
marad. A bőr szép formája. A tied. Egy gondolat fut át rajta.

A HALLGATÁS SZÖVETÉBE ÖLTÖTT TŰ

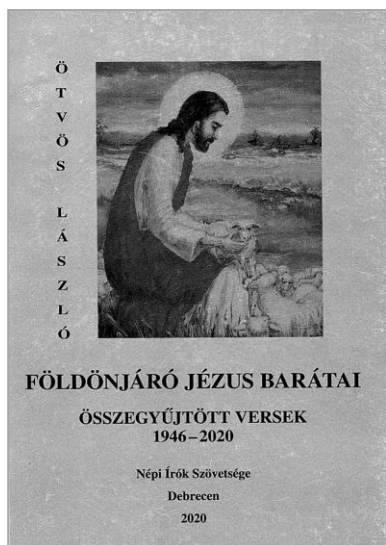
Zongoraverseny lábjegyzet¹

A nyelv egy cipzár. Így Borges.
Vagy összezár dolgokat, vagy szétnyit.
Hogy eszköze volna valaminek,
Tévhit.

A ruhák anyaga voltaképp a nyelv.
A beszédek szabásminták.
Szövik, horgolják a mives himnuszokat.
S a humanizmust újraírják.

Stílus. Írni lehet vele.
A konzervatív lét metaforája a toll.
A hajlamok sokfélék.
S belőlük készül a legfinomabb bor.
Az atmoszférák új nyelvek.
A jelenvalólét is beszéd.
Bár ordít a föld és kiált az ég.
Fecsegnek a roppant terhek.
Fájdalmában is beszédes a nép.

(1) Schubert írt egy zeneművet, az volt a címe: *Pneuma Hagion etűd*, op. 7., csak nem fejezte be, egy olívaolajos üvegben talált rá Martin Heidegger.



FÖLDÖNJÁRÓ JÉZUS BARÁTAI

Ötvös László

összegyűjtött versei (1946–2020)

Népi Írók Szövetsége –
a Méliusz Juhász Péter Könyvtár
partnerségével, Debrecen,
2020., 552 old.

„Hetvennyolc éve olvasok Bibliát” – írja Ötvös László nyugalmazott református lelkész, bibliakutató, költő a múlt évben, 90. születésnapjára megjelent összegyűjtött verseinek kötetben eddig napvilágot nem látott 2019–20-as ciklusában.

S hetvennégy éve ír verset, 16 éves kora óta, ám lírai munkáinak első kötete csak 1989-ben jelent meg, azóta pedig, a költői életmű-kiadással együtt 14 verskönyvet jegyez, van köztük karcsú füzet, de vaskos kötet is. Mellettük több mint 40 egyéb munkája jelent meg: tanulmányok, esszék, életrajzok, monográfiák; bibliakutató-missziós tevékenységének pedig legfőbb állomásai a hasonló Biblia-kiadások. (Az első ilyen, az 1608-as Hanau-i Bibliát 1998-ban szerkesztette és adta ki, majd következett az 1685-ös Leideni Biblia, az 1612-es Oppenheimi, 2008-ban a Melius által 1565-ben fordított A Szent Jób Könyve, s rögtön utána Sámuel és Királyok Könyvei, a Jelenések Könyve; a szintén hiánypótló, a Károli-fordítást közreadó 1804-es Kasszeli Biblia, végül a Heltai Gáspár-féle Szent Biblia 2019-ben.) S ezt a több évtizedes elkötelezett hitmunkát, a kiadásokat kísérő országjáró kiállításokat, közben a lelkési szolgálat állomásait is rendszerező „krónikákat”, a zoltár- vagy a bibliafordítások hatását vizsgáló értekezéseit, folyamatosan reflektálták a versek. Immár nem a szószékről hirdette a Könyvet, a megtestesülő Igét, hanem könyvek és versek váltották föl a szószék szerepét.

Bényei József, még Ötvös László költői megmutatkozásának elején, 1992-es kötetének kritikájában *Egy mai papköltő* címmel fogalmazta meg a következőket: „Sem az egyetemes, sem a magyar költészetben nem ritkaság az olyan pap, aki a hitélet mindennapjait, ünnepeit költeményekkel díszíti fel, hogy tartalmasabb, szebb, emberközelibb legyen. Közülük aztán sokan igazi költővé érnek, mint például Mécs László, Reményik Sándor, Bódás János, mások megmaradnak a költészet szolgálatában úgy, hogy mindenekelőtt Istent szolgálják. Ötvös László az

utóbbi papköltők közé tartozik. Annyi eltéréssel, hogy nem a szószék ünnepeinek írja a verseit, nem is a gyülekezet nyilvánosságának, hanem elsősorban önmagának. Morális és emberi számvetéseket készít, szembenéz dolgaival, gondolataival, érzelmeivel. Ez a szembenézés nem esztétikai kategóriákkal mérhető termékeket szül, hanem őszinte, tiszta, epigrammatikus tömörségű vallomásokot.”

A kritikus Bényei (maga is „polihisztor lírikus”, ahogy Gulyás Imre jellemezte Ötvös Lászlót) megállapításai aztán a későbbi költeményekre vonatkozóan szintén helytállóan bizonyultak. Az ars poetica jelleg: szinte minden kötetében kinyilvánítja a költőmunka és imádság egymástól elválaszthatatlan voltát, hogy versei mintegy ima közben születnek, Szentírást olvasva (több helyen mottóként vagy az ajánlásban jelöli meg a vers mellé olvasandó igeszakaszt), az élet kérdéseire az Úr által adott válaszban bízva, sőt, hogy még a kimondott válasz sem kell – a bibliás költő hiszi, hogy üdvösségre van teremtve. Aztán Ötvös László nem keresi a „cifra” megoldásokat, nem törekszik a poétikai bravúrokra, versbeszéde természetesen folyik, kötetei mintegy lírai hangú, bensőséges naplók, mondandóját „csontvázig” egyszerűsíti, Bényei szavaival azért hozva meg ezt az áldozatot, „hogy a lényeg: az emberi értelmes létezés tartalma és hite világosabbá váljon”.

Jól átgondolt, jól szerkesztett ez a több mint félezer oldal. A kötet kronológiai rendben tekinti át az életművet, közben olvassuk a szerzői vallomásokot, a lektori jelentéseket, az adott kötetekről szóló kritikákat és reflexiókat (például Körömdi Lajostól, Csohány Jánostól, Bertha Zoltántól, Cseh Károlytól, Rideg Istvántól – és a rendszeres Szathmáry Sándor-ajánlásokat), láthatjuk a kötetcímlapokat, Ötvös Tünde és Békési Sándor illusztrációit. S beteljesül az a kritikus óhaj, mely szerint nem külön-külön kell olvasni Ötvös László verseit, hanem folyamatában, elkerülve az egyes költeményekben fölbukkanó poétikai esetlegességeket, „mert egyik vers kiegészíti a másikat, s mert belőlük végül is egy igen mélyen gondolkodó, érzéseit világszemlélettő növelő ember arca bontakozik ki”. Bényei nemcsak verseinek, de életének is tartalmaként látta azt a három sort, melyet Kiss Ferencről írt Ötvös László: „Szeretett végig, / Áldozat végig, / Szolgálat sírig.”

A korábbi kötetek közül számosról e hasábon is beszámoltunk – tekintsünk most rá a 2016–18 között írt verseket közreadó *Éji fény sötétben* című 2019-es kötet után, 2019-ben és '20-ban született művekre! Huszonhét vers ez is, köztük hosszabb futamokkal (mint amit a 2019 őszén elhunyt Tóth-Máthé Miklós írónak ajánlott odaát), vagy a Szentírást „széljegyzeteiként” olvasott rövid reflexiókkal (a *Szeretet himnuszának margójára*); illetve verses imákkal (például az összegyűjtött versek kötetcímének jelzős szerkezetében szereplő *Földönjáró Jézushoz*). A legutóbbi gnómákban még jobban érvényesül az a költői alaphelyzet, hogy vers és ima (a Tompa Mihálytól ismert *Lant és biblia* önmeghatározásra rímelve) nem választható külön. Az ima: költemény; s a vers maga is fohász.

ÖTVÖS LÁSZLÓ verseiből

KÉP ÉS TÜKÖRKÉP

Balaton tükre és titka
a mindenség utánzata,
benne fürdik fény és minden,
mint én is a kegyelemben.

FORGÁCS

Égre csapó vágyak
levernek,
elérhetetlenek,
remegő áhítattal
karomba zárom
a lehetőségemet...

ÁTFÉNYLIK

Süket a fülem,
béna a kezem,
más-más ritmusban
ver fáradt szívem!

Végtelen közel –
átfénylik bennem,
szépen, egyetlen
ős, nagy Szerелеm!

IMA ÉS MUNKA

Hálás vagyok, Uram,
a felkészítés munkájáért,
a küldetéses fáradozásért,
az imádságos szolgálatért...
Uram, hogy társaddá tettél!



PARADIGMA, PARADOXON,
PARAFRÁZIS, PARAKMÉ

Vén Zoltán (1941)
kisgrafikai albuma

Berzsenyi Dániel Irodalmi
és Művészeti Társaság –
Kaposvár és Vörösmarty
Kiadó, Székesfehérvár, 2019

Az idén 80 éves Berzsenyi-díjas grafikusművész megelőlegezett születésnap-i életmű-albuma is a 2019-ben meglepő címmel és remekbe szabott könyvtervezői-tipográfiai mestermunkával kiállított könyv. A százoldalnyi beltartalom (mintegy 140 műreprodukcióval és számos dokumentummal, illetve eseményfotóval – ez a jól eltalált formátum változatos „layout” megoldásokra kínált lehetőséget) széles tematikai és műfaji horizontról, technikai sokszínűségről, a mesterségben való elmélyülésről, a szellem szabadon asszociáló kalandjairól, bölcsességről, virtuóz (olykor pajzán) humorról és kultúratörténeti műveltségről is tanúskodik.

Mindezekről a cím is árulkodik, játszva a befogadóval. Próbára téve, hogy a Paradigma (a folyton változó mintaszerűség) mögött látja-e önmagát mintaként; a Paradoxonban (a látszólagos ellentmondásban) fölfedezi-e önnön létezésének törvényszerűségeit; a Parafrázis (az eredeti átírata) vajon szerepjáték-e, vagy az újrafogalmazások mögül is mindig a saját arc bukkan elő; hogy a Parakmé (az ún. „hanyagló” szakasz) vajon nem valami újnak a kezdete-e. Ugyanezzel a címmel amúgy Vén Zoltán kiállítást is rendezett, és ezek a görög szavak (illetve a főtebb fejtegetett mögöttes jelentések) kulcsmotívumai lehetnek a művészetének.

Pomogáts Béla az album előszavában e grafikai univerzum hitelességet adó személyes jellegét „a vonalak hajlításában, a papírra teremtett emberi vagy állati lények egyediségében, a kompozíció személyességében” látja, „bélyegét” pedig a kalandozásban, a romantika iránti érdeklődésében. Ez a romantikusság azonban – mint Stendhálnál – nem a korstílusra vonatkozik, hanem a (klasszicizálással szembeni) minden ízében modern szemléletbe. Ebbe azért belefér a klasszicizálás is, de a Francisco Goyához (A Caprichos rézkarc-sorozathoz) hasonló „szeszélyes” és groteszk ábrázolásmód is, melynek saját korra reflektáló, sőt kritikai szerepe van; vagy a lapok roppant sűrített motívum és jelentéshálói miatt szürreálisnak, látomásosnak vélt jelleg. Ez a látomás azonban nem pusztán az álmok, félelmek, rejtett vágyak stb. világát jeleníti meg, hanem a szikár realitást is, a valóságot.

Ebben a sajátos, Vén Zoltán szerinti világötvözetben viszont nem kell félnünk a részletekben való eltévedéstől, vagy, hogy elidőzünk egy erotikus utalásnál, egy morbid közéleti asszociációnál, az oly gyakran visszatérő profanizáló jeleneteknél – hiszen a kaotikus egymásra-utalásokból rendezett egymásraultaláság lesz; a referenciális létezőszó végül mindig egyértelmű önmeghatározás.

Az albumban több méltatás, értékelés, beszélgetés, portré, reflexió megnyitórészlet olvasható (pl. Tari Istvántól, Mezei Ottótól, Fehér Bélától, Varga Istvántól – aki az elmúlás lírikusának nevezte –, Géger Melindától, Szepessy Bélától, Arató Antaltól, Feledy Balázstól, Szakolczay Lajostól, Wehner Tibortól, Soós Imrétől, Király Zoltántól). Alább Szuromi Páltól idézek, a Parafrázis, parabola, paradigma, parakmé című 2011-es, a 70. születésnap kiállítás megnyitójából (ezzel a címmel Feledy Balázs és Szakolczay Lajos is nyitott tárlatot).



VÉN ZOLTÁN RÉZKARCA:
JÁNOS ÉS LUKÁCS EVANGÉLISTA

„[...] úgy tűnik, a művész az ókori, középkori és a reneszánsz kultúra örökségéhez vonzódik leginkább. Alighanem ez is beleszólt, hogy rézkarcainak, grafikáinak többségét egy rendkívül műves, alapos és dűreri plaszticitású előadás járja át. Amivel valójában a hagyományos formai szépségek mellé teszi le a voksát. Más kérdés, hogy itt a szkeptikus, ironikus és parabolikus nézőszög egyre-másra felborzolja a klasszikus veretű harmonikus végkifejletet. [...] Akár ha egy historikus bázisú korszerű grafikussal lenne dolgunk. [...] Konzekvens, egylényegű grafikus. Habár egynéhány művével Vén Zoltán is egyértelműen bizonyítja: igazán ő is képes a vázaltszerűen könnyed, esszenciális, sorolásos analitikus komponálásra. [...] A manierizmus korától van tudomásunk arról, hogy az igazi jellemtragédia és a paradox jelenségek humoros, komikus megközelítése korántsem tekinthető szöges, kibékíthetetlen ellentétnek. Inkább egy felfogásbeli átjárásról, rokonságról beszélhetünk. [...] A művész] egyre-másra megkérdőjelezi, megmosolyogja a naiv, fenséges, heroikus és tökéletesnek tűnő humanisztikus elképzeléseket. Ő inkább egy kedves, derűs emberléptékű világ elkötelezettje.”



SZENT ANTAL MEGKÍSÉRTÉSE (BALRA); BOLDOG ÖZSÉB (JOBBRA) – VÉN ZOLTÁN GRAFIKÁI

PARANORMÁLIS ETŰD

*Képeslap Kismarosra (Szakolczay Lajosnak
– és Vén Zoltánnak, Pesterzsébetre)*

*Vén-séges nyugalommal, nevetteő bájjal,
Atyánkkal a messzi csillagokban, s a minket
csontvázzá szoptató Föld-édesanyánkkal;
Bolondok hajóján Haláltáncot járva, mint
skizofrén angyalok vagyunk bezárva egy
véget nem érő, lassú zuhanásba, s elárulva
közben; letépve rólunk a rojtos ing, madár-
csőrök vájnak húsunkba-lelkünkbe éhesen,
mohón, látva fehéredni a szent karmazsint;
próbálva lépni, ki a táncból, messze, habok
közé akár, majd suhanva rajtuk, boldogan
s megboldogulva, feküdvé szélre és a szűk
keresztre – félig éberem, és félig álmodón.*

BORBÉLYTÁNYÉRBA METSZETT BÚS REMÉNY

(Várkonyi Károly Nagy László Lázárral beszélget – odaát)

Halat ettünk és nádszálon szívtuk a bort.
De szép volt, azám!

Éhesek voltunk, de nem akadt felénk még
akkor parmezán.

A szépséghez szendeség illik – oktattunk
volna lányokat.

Fityingünk se volt, csak álmunk – láttuk
a csillag-halászokat.

Bolond bojtárba botlottunk előbb, mint
egy hősrégényben.

Elfeküdt lovunk, s mi is a meg nem értett
nagy büszkeségben.

Képzelt sebünk fáj-e vagy a verés, a lélek
fáj-e jobban?

S hogy szemünk helyére álom nőtt e vad
gyémántburokban?

Egy láthatatlan sereg állt előttünk, mi meg:
nosza ellenük!

Jólesnek majd utána hálátlan mellek és
szerelmes nedűk.

De mondd csak, mielőtt a végére érnének:
Melyikünk vagy te, és melyik én?

Kinek az agyában fiadzott újra meg
a borbélytányérba metszett bús remény?

NAGY LÁSZLÓ LÁZÁR (FENT)
ÉS VÁRKONYI KÁROLY (LENT) KÖNYVJEGYEI



PERCZEL PAPP IBOLYA

JAVÍTÁS NÉLKÜL – XII.

(Részlet a szerző megjelenés előtt álló új könyvéből)

*A lelket majd a
saját súlya nyomja szét,
mikor üres lesz.*

Juliska-Puriska-Muriska! Hétóra!

– csilingelte anyám a nővéremnek szóló ébresztőt

Dallama is volt, meg üteme is, kristálytiszta beazonosítottam a nővérem hangosan tanulandó szolmizációs ének házi feladatai alapján az egészet. A becéző megszólítások dallama dó-lá-szó, a pontos időre figyelmeztető lá-lá-szó, az ütem pedig mindegyiknél egyformán szinkópa.

Az ünnepnapokat és az iskolai szünetek napjait kivéve gyakorlatilag az általános iskola befejezéséig minden reggel erre a dallamra ébredtem, persze, amikor a nővérem már nem volt otthon, és persze, hogy nem volt otthon, miután leérettségizett, én akkor maradtam ki harmadikából, szóval ekkortól az ébresztő becéző megszólítási része Ibuska-Pirurka-Miruskára változott.

Azóta is, bármilyen megadott kezdő „dó” hangra, és minden skálázási teketória nélkül azonnal belövöm – anyám hangjának felidézése után – a másik két hangköz távolságát.

Szóval, pontosan reggel hétkor anyu elcsilingelte néhányszor, hogy Juliska-Puriska-Muriska-hétóra.

Elsőként mindig a nővérem szállt ki az ágyából, és tette ezt bármi zokszó nélkül, ment mindjárt mosakodni, lavórból, hideg vízben, télen-nyáron hideg vízben, szagos szappannal, aztán máris jött vissza az előző este odakészített ruhájába beleöltözni, megágyazni, utána szólni nekem.

– Ugrás Ibi! Kifelé az ágyból! – És egyúttal fölcapta rólam a takarót.

Csak úgy röpiült a dunyha, lábhoz. Nyáron meg a pléd röpiült. Pont, ahogy kellett. Kedves volt a hangja, vidáman repült a takaró is, és én, mint egy abszolúte problémamentes lánytestvér, szót fogadtam. Így volt ez kigyakorolva. Kidörgöltem az álmat a szememből, és mentünk reggelizni. Együtt.

Kecskefejű cikóriakávé, vajás-mézes kenyérrel. Ez volt a reggeli, nekem meg anyunak minden hétköznapi reggel. Apu ugye nem volt itthon, nem mert muszáj volt neki a Pest, nem is Pest, hanem a budai Hűvösvölgy, a hétköznapi bennlakó lovászság miatt, a nővérem meg azt mondta, hogy nem szereti a tejet.

Anyu elhitte neki, egyáltalán nem forszírozta. Ezen csodálkoztam is, de csak akkor tettem szóvá ezt a fene nagy kivételezést, amikor velem akarták megegetetni a sóskamártást.

– Ha egyeseknek szabad nem szeretni a tejet, akkor igazságosan másoknak is szabad nem szeretni a sóskamártást.

– Persze! A jó súlyban levő, pirosposzsgás gyerekeknek lehet, de akik olyan sápadtak, mint te, és attól kell tartani, hogy mindjárt fölkapja őket a forgószél, azoknak nincs pardon.

Nem szerettem a küllememre vonatkozó megjegyzéseket sem, az összehasonlítást pedig kifejezetten rosszul viseltem, igaz csak röpké pillanatig foglalkoztatott a dolog, aztán nem törődtem vele.

Mélyebb nyomokat hagyott bennem viszont, amikor valakinek a fiáról vagy lányáról úgy beszéltek egymás között fölöttem, és elismerőleg, hogy hú, az milyen kis combos, szép barnapiros, vasgyúró, majd kicsattan az egészségtől. Engemet vizsgálva pedig csak cöccögtek. Hogy sápadt. Aprócska is, vékonyka is.

Volt, hogy ezen csöndben besértődtem, és kínomban menetet tekertem az éppen kezem ügyében lévő kiskanálba. Azt se tudom, hogyan, nem kellett hozzá erő, csak úgy, semmi, talán magától tekeredett bele a menet. Nem bántottak érte, sőt, úgy tettek, mintha észre se vennék a rongálást.

Talán valamiért megsajnálta.

Haragudtam, amiért olyanra van kitalálva a világ, hogy én nem lehetek erős, barnapiros vasgyúró, csak egyszálvirágnak való porcelánváza, málnakeverő lábakkal, foghagymagirizd fenékkal.

Olyannyiszor hallottam a küllememre vonatkozóan ezeket a megjegyzéseket, hogy magam is kíváncsi voltam, mit mutat a tükör, és tényleg, ott láttam a lábaim helyén a málnakeverőket, amik foghagymagirizdben végződnek a fenekem helyén, s mindez együtt az első szobai vékonyfalú tört-fehér porcelánváza anyagából.

Hát, mit mondjak, nem örültem.

Ráadásul az első szobában a váza nem azon a helyen állt, ahol legszebben mutatott volna, onnan ugyanis egy keresztuzatos szellőzetésnél félő, szokta mondani anyám, ledönti a huzat, és eltörik. Minálunk meg így, a végrehajtós világ után, olyan kevés volt a szemmel is észrevehető szépség, hogy a széltől is óvni kellett. Konkrétan.

A porcelánvázára persze akármennyire is haragudtam, tényleg gyönyörűség volt ránézni. Kecses és mives darab volt, így mondták, ha szóba került. Egyetlen szál virág fért bele, ilyenre volt kitalálva. Tulipán tavasszal, később meg rózsza. Bármilyen csokorral, legyen az orgona, tulipán, mezei virág vagy akár rózsacsokor, kiállt minden összehasonlítást. Ebben mindenki egyetértett.

Volt néhány olyan kérdés még a közepesen lényegesek között is, amiben mindenki egyetértett. A vázán kívül ilyen volt például a muzsika, a tánc, a dédi-féle lehelet-finom hollandi csipke, a lovaink kecsessége, a kecském macacssága, a nővérem kutyájának tekintete.

Az ilyen és ehhez hasonló témákban az én számomra is nagyon kellemes érzés volt a véleménynyilvánítás, amire egyébként is önműködő késztetésem volt, ugyanúgy, mint a kérdezésre, mert ilyen esetekben – minden előzetes mérlegelés nélkül – színtiszta érzésből lehetett úgy beszélni, hogy nem kellett tartani semmilyen későbbi atrocitástól.

Ezen fölül a porcelánvázával kapcsolatos érzés-látás véleményemet nem befolyásolta például még az a tény sem, hogy a vasárnapi ebéd megint spenót.

A nővérem is és én is az undor innenső szélén billegtünk a spenóttól, de a mives váza alatt nem jött ki az a hang a torkunkon.

Az, ami a bántó igazságot lett volna hivatva kiduzzogni, miszerint és egyrészt: semmiképpen se hat ránk ez a zöld trutymó, az egészséges táplálkozás és az orvosilag igazolt vastartalom közötti sokszoroson fölemlített dicséretes összefüggés, másrészt pedig Milkovicséknál, de még Vargáéknál is jobb lenne most gyereknek lenni, a rántott csirkés ebéd miatt.

Ez utóbbit bárminemű igyekezet árán sem lehetett volna figyelmen kívül hagyni – nem engedték a szomszédok felől finoman áramló illatok.

Anyám ez idő tájt már rég perben állt a Teremtővel

Mégis, ki tudja, miért, talán a lelki nyugalma miatt, de az is lehet, hogy a korábbi lendület maradékan, a minimálisan indokoltnak vélt imákat, beleértve az asztali áldást, még elmorzsolta. És megköszönte a finom mívű porcelánvázát is, ami végül is, be kellett látni, jól bevált vasárnapi rántottcsirke-pótlónak.

Mert muszáj, dödögte az orra alatt, de azért elég jól hallhatóan, a lányok ki-nőtték a szandált, Jucinak ridikül is kellene, a mostani olyan kislányos, hogy sajnálja érte, az ezekre való meg elő kell teremnie valahogy. A lovarda-pérez az adókra kell, s ha máshogy nem tudja, akkor a rántani való csirkéből majd. A pesti

piacon, ha a Szemes néni elvállalja, akkor vele küldi, ha pedig nem, akkor meg... hiába, ha szégyelli is a kofaságot.

A nagymama ezen a vasárnapon velünk ebédelt. Ez nem volt gyakori eset, fordítva szokott lenni, általában mi jártunk vasárnapi ebédre Pillehegyre, de most valamiért a mama jött, talán a papa elutazott Kecskemétre anyu testvérbátyja után.

– Édeslányom – húzta föl a mama a szemöldökét, anyu felé fordulva –, megszire esik ez a beszéd az asztali áldástól is, meg a köszönettől is. Ez a beszéd, akár ha halkan is jött elő, haragos és gunyoros – mondta, mert mondania kellett valamit.

És folytatta is az elfogadás képességének példamutatása miatt. Hiába idézett Máté evangéliumából, valami ide vonatkozót a megnyugvás és elfogadás közötti kívánatos összefüggésről, csak ártott vele. Az anyám szemében a békétlenség, az értetlenség, a harag lángjai cikáztak, féltő volt, ha megszólal, veszekedősen jön majd elő a hang.

Apu ügyesen kiment tört paprikáért a velőhöz, legalábbis ezt mondta, mi a nővéremmel behúztuk fejünket a vállunkba. Az ide vonatkozó arra lett volna hivatva, hogy evangéliumi szinten bizonyítva lássa anyám:

– Az elfogadás megnyugváshoz vezet. Ez pedig jelen esetben az első célalomás...

Olyan szépen beszélt a mama, szép volt, kiegyensúlyozottan ragyogott az általam kedvelt sárga-barna kockás, háborúelőtti-szabású ruhájában, hogy bár mese szinten sem értettem sokat a beszédéből, biztosra vettem, igaza lehet.

Olyan volt, mint egy mennyországból alászállott tanító. Muszáj volt szeretni. Bele is simultam az ölébe, a nővérem is, kis tétovázás után a székét hozzánk közelebb húzva foglalt állást, hogy lássa az anyu: egy tömböt alkotunk – és ez már nemcsak az igazság, hanem a többség is.

Vártam, hogy először majd megenyhül, szóke szemöldökét összevontból kiereszti, szigorúra bevont szájszéleit rendesre állítja, végül pedig, ahogy szokta, szájával csak éppen, a szemével meg majd egészen ránk mosolyog.

De nem így lett. Hanem vita.

– Anyi! – így szólította az anyját –, a te igazad az evangélista Márk igaza. A tiédé meg a Márké. Nem az enyém. Két évezreddel ezelőtt lehetett ez így, akkor a Földről is azt gondolták, hogy korong alakú, meg hogy a Nap kering körülötte. Nem igaz? Anyika! Akkor kevesebb is elég volt ismeretnek. A dolgok is változtak. Megváltozott a nézőpont. Amit te a megnyugvásnak mondasz, az én fülemnek belenyugvásnak hallatszik. Belenyugvás, beletörődés... Anyi, én ezt nem fogadha-

tom el. Ha most élne a te Márkod, ha most íródna az evangélium, egész biztos másképpen szólna.

Mondta, egyre csak mondta...

Hol olyan hangosan, mint amikor a nővérem pöröl velem, hol meg olyan duzzogva, mint ahogy én szoktam, és ráadásul mondott közben egy olyan cifrát is, mint amit az apu szokott. A mama csóválta is a fejét rendesen, mi meg csak tátottuk a szánkat.

Ilyet mi még az anyutól nem láttunk. A mama se. Olyan hévvel és meggyőző erővel beszélt, hogy a nővérem is és én is teljesen elbizonytalanodtunk.

Visszaültünk az eredeti helyünkre, és nem tudtuk, hol az igazság. Sőt, az sem tudtuk, van-e igazság. Ott ültünk két ellentétes nézőpont között, a senki-földjén. Én ráadásul azt sem tudtam, mi az a nézőpont, csak az ellentétet érzékeltem.

Meg is akartam kérdezni, de közben akkora lett a csönd, hogy nem mertem, ráadásul mindenkinek le volt hajtva a feje.

Egyedül maradtam ebben lehajtott fejú fene-nagy csöndben, teljesen egyedül, a kontaktusteremtés legapróbb lehetősége nélkül, annyira sajnáltam mindenkit, beleértve magamat is, hogy gondoltam sírok egy kicsit, esetleg egy középezt, tán jó lesz témaváltásnak.

Amúgy meg természetesen én is – mint ahogy a legtöbb gyerek – rendelkeztem azzal a képességgel, hogy szabadon kezeljem az akarat és a sírás közötti összefüggést.

Figyelmeztetésül szippantottam egy nagyot az orromon, a nővérem vette is az adást, mert amikor az első könnyesepp kipréléséhez hüppenteni akartam, oda-súgta, úgy súgta, hogy aki akarja, hallhatja:

– A Máté a felnőtték dolga, a rántott hús meg le van szarva.

– Le van szarva! – súgtam vissza ugyanolyan hangosan, s e bátor megjegyzés talaján, konkrét előnykövácsolás céljából hozzáfűztem még, amit a saját nézőpontomból, vagy mimiből gondoltam.

– Spenótot meg egyen az, aki akar.

Ezen a nővérem, bár eléggé visszafogottan, de azért jól kivehető módon kuncogni kezdett, és úgy csinálta, hogy nálam is beindult a kényszer.

Aztán vártunk, mi lesz.

Nem szólt többet senki, de a nehéz levegő az asztal fölül elszállt. Az eredetileg abbahagyott normál vasárnapi hangulatban indulhatott a finom mívű porcelánvázás ebéd, cérnametéltes csontleves, pirított kenyéren alig néhány falat paprikázott velővel és a most már valószínűleg „nemkötelezőmegenni” spenóttal, a tükörtojással, a málnahabos piskótával.

Apám, hallva a kanálcsőrómpölést, előkerült. Könnyed eleganciával helyet foglalt az asztalfő székén, ki volt írva az arcára a megelégedés, hogy ilyen észrevétlen ügyességgel tudta magát kivonni a diskurzusból.

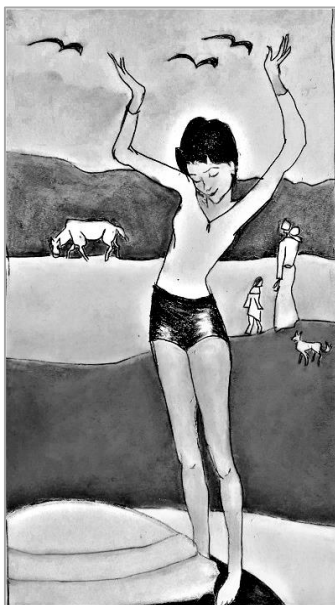
Csak mosolygott. Előbb a nővéremre, aztán rám is, ugyanazzal a mosollyal, ami se ilyen, se olyan nem volt, csak tiszta, mint a Kapos vize, ha szellő sem borzolja, közben fölhúzta picit a szemöldökét, biccentett aprót a fejével, éppehogycsakosat és kacsintott hozzá, nekünk üzent vele, a nővérem értette is, én csak éreztem, hogy rendben.

Nyilván neki is külön nézőpontja van, gondoltam, bár továbbra sem tudtam, mi az a nézőpont, de feltételezhetően benne foglaltatik például, hogy anyu és a mama közötti nézeteltérésbe nem avatkozik bele.

Nekem is szokta mondani, ne üssem bele mindenbe az orrom. De hát abszolúte nem is én ütöm bele, sőt nagyon vigyázok, de mire észreveszem magam, már benne van. Magától, természetesen.

Szóval mosolygott, mondott is valami semlegest az időjárásról, talán azt, hogy megint meleg délutánunk lesz, meg még azt is mondta, de azt már kifejezetten nekem, hogy figyeljek a kecskémre, mert ilyen melegben biztosan szomjas lesz, aztán bekapcsolta a rádiót.

Jó ebédhez szólt a nóta.



KOOSÁN ILDIKÓ versei

LEGALÁBB AZ ESZME

Az ember konok, megrögzött fogoly,
börtönbe magát önként juttatja itt,
naponta kattan a létezés bilincse,
ha nincs hozzá kulcs, ami távlatokra nyit.

Ki a hatalom rabja, nem lát messze s mást,
lehet tavasz, vagy színes ősz igéz,
oltárt emel, fejét alázat hajtja
aranyborja elé, míg pénzbe túr a kéz.

Szívén a lánc, magát boldognak véli
ki szeretve félt, s féltve szerelmet éltet,
virágot, illatot vigyázhat napestig,
selyemszálon hord tűnő lepkelétet.

Ismeretlen vonzza bűvkörébe
a tudás foglyát, s ő dús reményben rajtol,
mint megszállott szór méretlen időt,
míg semmiségből semmiséget sajtol.

Van ki sorsát a hit kezébe rakja,
lelke virágzó, gondozott növény,
jó kertész, hitéért magát megtagadja,
a szűzi tisztaság ábrándjának él.

Az ember végül megrögzött fogoly,
magából kitépve gyökere szakad;
mint polip szorítja sorsunkat a kor,
legalább az eszme, s a cél legyen szabad.

ISTENKERESÉS

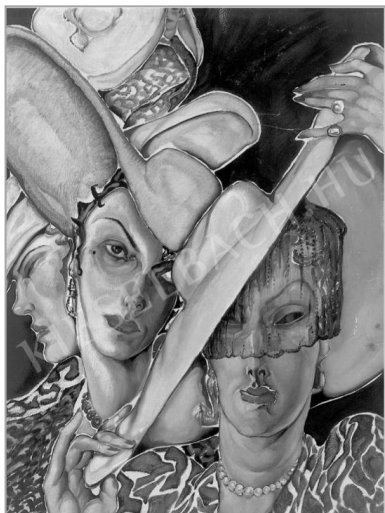
Keresem Őt,
de nincs határa
fenségben, fényben,
éjszakában.
Hittem, de hitem
ércfalába
mását hiába
véstem,
fantomkép lett,
amit megidéztem.

HA ELVESZÍTELEK...

Uram!
Az időd meglopom, eltékozlom
csak én,
kurtítom perceim, a kétkedés
enyém.

Tagadlak, követlek, nem vagy és
létezel...
Ha elveszítelek, magam veszítem
véled el.

Képmesék



KALAPOS NŐK

*Batthyány Gyula (1888–1959);
1930 körül, olaj, karton; nem jelzett
(magántulajdon)*

Art Deco

Toronymagasan a köznapok felett
a frivol fintort nem a kalapok,
nem is az arcokból pásztázó szemek,
egymáshoz préselt női alakok,

de az Art Deco vad romantikája,
a pózba dermedtek kényszermosolya,
filigrán kis kezek mozdulatába
megbúvó könnyed elegancia

tartja lebegve térben a képet;
stílusa, amit a festő idézett
már-már groteszkre mélyülő bravúr,

látható, kész nevetségessé tenni,
a méltóságnak nincs esélye semmi,
egy korszak az, mi itt a porba hull.

TÁMÁR

Csók István (1865–1961)

1900 körül, grafika, 507×460 mm,
(Budapest, Szépművészeti Múzeum)

Hullócsillag

nem bibliai, a korszak adott,
díszes fotel, faragott, barokk, csipkék,
félíg fekvő akt, széttárja ingét,
meztelen testével kiszolgáltatott

felperzselt virág; arcára közöny
s az örök Évák friss fájdalma szépül,
ez jut rá a dolgok lényegéből,
tisztán látható, nem várja más öröm

mégsem érződik még a rohadás:
a csók, a vágy, mint vérvörös palást
lángját ahogy az enyészetnek adja,

s szétporlik a fásult szürkeségbe’,
Úgy robban majd emléke a vérbe
mint hullócsillag égő repeszdarabja



*A grafikai előtanulmányok után
1906-ban készült festmény;
forrás: Művészet, 1910/5. sz.*

KERESZTELŐ SZENT JÁNOS LEFEJEZÉSE

Caravaggio (1571–1610)

Oltárkép, Valletta,

Szent János-társkatedrális oldalhajó;

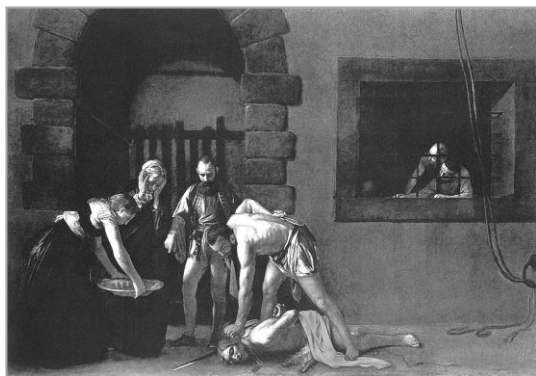
1608, 361×520 cm

Táncáért kéri Salome a fejet,
Heródes sóvár, meg nem tagadja,
s hogy felvirradt a kivégzés napja
– mert ellenezte a vérrokon frigyet

János, az Írás törvényét követve –
leszúrják; jobbjával most nyúl a pribék
övéből a kést kiemelni épp,
kész, hogy a fejet a testről lemesse;

a többiek, a börtönőr s egy asszony
nem tudja még, menjen vagy virrasszon,
Salome vár tálcával a kézbe’,

átélni a drámát gyönyör, rettenet...
Caravaggio örökítette meg,
önvéreivel írt szignót a képre.



Tanyán

Holló László (1887–1976)

1943 – olaj, fa, 600×730 mm

(Magyar Nemzeti Galéria)



Tárlatvezetés

Az Alföld színeit tűzte ecsetre:
parasztot, ahogy görnyed a teste,
tehénkét, büszke mént, kehes lovat,
hajnalt, s mikor leszáll az alkonyat,

búzatáblákat, végtelen mezőt
amerre ég a földdel összenőtt,
beszédes szellőt, ha lomb közt matat,
a földre guggolt, rogyant házakat,

ablakot, mint álmos gyerekszemet,
homlokfára kontyolt zsúpfedelet,
rét tengerén ahogy sárgáll a szalma,
vihart, mikor tornyosul hatalma,

ecsetjén játék, fordított világ,
lebegő tanyát tart a délibáb,
aztán, a szakadt kor mezítlábas lánya,
lerí róla az árvaság magánya,

és mennyi arc, és mennyi hangulat,
orkán zajába fojtott indulat,
feltört ugar, sok cserzett tenyér...
Vászon, olaj a valóról mesél,

él képein a küszködés kora,
akárha hozzánk beszélhetne ma,
megannyi megélt, rejtett kisvilág.
Jöjj velem! Lépj be! Gyönyörködj tovább.

KOVÁCS MARGIT

KACAGSZ

Csillag, ne hallgatózz,
elsuttogott álmaitól nem leszel fényesebb.

Öleld a csöndet – sohasem téved!
Csodáld a percet – nem fárad.
Kövesd az árnyékot – nem fél.
Őrizd az alvó gyermekeket – oly ártatlan, nem vét.
Dicsérd a Holdat – teljesen soha el nem "fogy".

Mielőtt lehullanál, mégis ordítom titkom,
vágyam, hogy büszkén odafönt maradj.
S te kacagsz, mert mindig hitted,
ha földet kell, hogy érj,
az égboltnál is hatalmasabb lesz
majd a szívem.

BICSÁR VENDEL

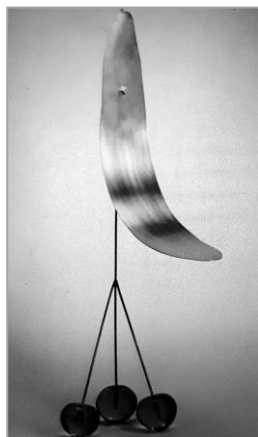
ÉLŐ-LÉNY-FÉNY

Eltérő időzónába estem,
véletlenül a különlegesek közül,
figyelmetlenül a figyelmeztetésben,
bajjívásba kényszerültem.

Őrzők közül körzót készítettem
a mágnes-sugár érvényét
keresve lépéstávolságban,
hangsebesség robbanásban.

Voltam rangadó hallgató,
kívülről biztató,
a jelen mérőszalagja,
eredményolvasó.

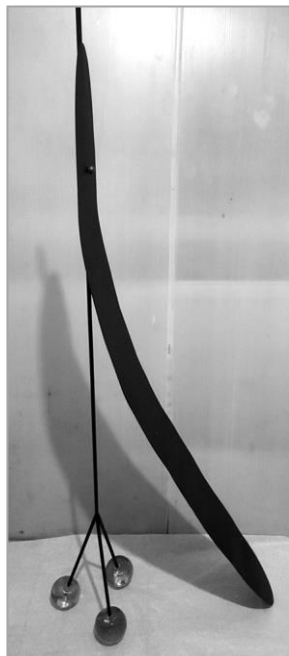
Tájban ismeretlen,
orkánban fűszál-
gyökéreként éhes
fűszernek élő lény...
A Fény.



BICSÁR VENDEL:
HÁRSFAVIRÁG I–II.

(BALRA: SÁRGARÉZ, ÜVEG;
80X30X20 CM;

JOBBRA: FESTETT VAS,
ÜVEG; 140X50X20 CM)



RÁCZ GÁBOR novellája

AZ EGYÜTTÁLLÁS

*„Mert láttuk az ő csillagát napkeleten,
és eljöttünk, hogy imádjuk őt.” (Mt 2, 2)*

Az áldozati serpenyőben csak egy-két zsarátnok égett már, vörösre színezve Marduk szebb időket is látott domborművét.

– Kegyes Úr, Marduk, Világ Teremtője, aki kettévágtad Tiámatot, hogy eget és földet alkoss, szolgálj hív, hogy a segítségére légy! – hangzott a szokásos imádság első kérése, s paraszakra rakott füstölőszer finom illata betöltötte a szentélyt.

– Mindent tudó Marukka, aki a világ kezdete óta ismersz minden titkot, jelentsd ki magad nekem, és fedd fel előttem a sorsunkat alakító csillag-angyalok titkát! Segíts értelmezni vándorlásukat! – és ötvenszer arca borult a dombormű előtt, hogy így fejezze ki tiszteletét Marduk ötven neve előtt.

– Namru, bölcsék Ura, hallgass meg engem! Adj értelmet szolgálóknak, hogy a jeleket értem, és azokat a Te akaratom szerint továbbítsam az emberek felé! Áldj meg engem hatalmas bölcseségeddel Nagyúr! – s tovább recitálta mind az ötven nevet, egészen addig, amíg a paraszak feketévé nem váltak.

A pap végül összehúzta magán vörös posztóköntösét, kilépett a kis szentélyből, kopasz fején megcsillant az éjszakai égbolt fénye. Barna arca nyüzött volt a börtöntől, szemei vörös színben úsztak a több éjszakai virrasztástól. Beletúrt fekete szakállába, amit már jócskán tarkítottak deres szálak, szépen eligazgatta, majd nagyot nyújtózott. Ízületei recsegeve-ropogva álltak a helyükre.

Végigtekintett a szentélykörzeten. Ahol egykor ezrek álltak, hogy lássák amint a régi királyok az akitő-ünnep feladatait elvégzik, most üres. A falak romosak, és csak valamilyen különös gondviselés tartja egyben azokat. A kutyaugatás rendszeresen fölverte a megmaradt papságot csöndes ájtatosságából.

Egy fekete és sovány kutya épp a szentély előtt keresett ételmezt. A pap felkapott egy kisebb követ és a kutyaához hajította. Az eb vonyítva távozott.

– Baltazár mester, csak nem bántott téged az a kutya, hogy így elbántál vele? – szólalt meg egy hang a sötétben. Lágy volt, mint a selyem, tulajdonosa fiatal lehet.

– Farzin, nincs szükségem testőrré, s amúgy is csapnivaló lennél, hiszen már régen el kellett volna ijesztened azt a kutyát. Mit koszlatsz utánam? – kérdezte Baltazár. Ekkor már az ifjú is előlépett a sötétség rejtekéből.

Az arca barna volt, de nem olyan nyüzött, mint a mesteré. Szakállja épp csak pihésedett, fekete volt, mint az éj. Göndör haja, egészen a válláig ért. Ugyanolyan vörös posztóköntöst viselt, mint Baltazár. Illedelmesen meghajolt előtte.

– Bocsánatodért esedezem, Baltazár mester, de emlékezz, hogy ma van az az éjszaka, mikor elmagyarázod nekem a csillagjósolás alapjait.

Az idősebb férfi csak egy rövid hümmögéssel válaszolt, és kezével intett fiatal társának, hogy kövesse őt. A romos Étemenanki, vagy, ahogy az egyszerűbb nép nevezte, „Marduk tornya” felé vették az útjukat. Valamikor pompás zikkurat volt, a föld és a menny között létra, de mind az idő, mind a sors gondoskodott róla, hogy dicsősége és magassága is megkopjon. Háborúkat, népeket, királyokat számtalan látott már a hely. Valaki építette-szépítette azt, valaki pedig rombolta. Mégis így, romos állapotában is Észagíla legmagasabb pontja volt, ahonnan jól meg lehetett figyelni a csillagokat. Abzu, a szentély tava csillogva tükrözte vissza az égi vándorok fényét, miközben mester és tanítványa lassan lépkedtek fel a toronytemplom lépcsőjén.

– Melyek a legfontosabb égitestek, Farzin? – kérdezte Baltazár.

– Szin, a Hold, Samas, a Nap, majd Nabu, Istár, Nergál, Marduk és Ninurta angyali, az a dicsőségük kiteljesedése – válaszolt az ifjú.

Az öreg mester bólintott. Farzin jól felelt. Egyesek ugyanis úgy vélik, hogy a csillagok csupán „lámpások”, amiket az istenek csak felakasztottak az égboltra, hogy világítsanak. Marduk papjai azonban hitték, hogy ezek az égi vándorok az istenek dicsőségének megtestesülései, vagy egyenesen azok hírvivői, angyalai.

– És tudod-e, hogy a rómaiak hogy nevezik őket? – kérdezte Baltazár.

Az ifjú itt egy kicsit elgondolkodott, majd belekezdett:

– Sol, a Nap, Luna, a Hold, majd Merkuriusz, Vénusz, Mars, Jupiter és Szaturnusz.

Baltazár ismét elismerően bólintott, magában megjegyezte, hogy Farzin fiatalsága ellenére nem buta, és legfőképpen nem lusta, hiszen vette a fáradságot és megtanulta a planéták neveit babiloni és latin nyelven, s el tudja róla képzelni, hogy görögül és egyiptomiul is. Nem is akarta faggatni ezzel a fiatal tanoncot, a szíve mélyén azonban örült, hogy egy ilyen tudásszomjú tanítvánnyal van dolga. A zikkurat lépcsőinek a felénél azonban most Farzin kérdezett.

– Baltazár mester, kaptál arra valamilyen kijelentést, hogy Észagíla dicsősége visszaáll?

– Nem a mi dolgunk tudni azt, Farzin. Marduk csak azt mutatja meg, amire feltétlenül szükségünk van. Néha elrejt dolgokat előlünk – válaszolt Baltazár.

– Én ezt megértem, de egy istennek törődnie kellene a népével és a papjaival. Nézd meg, egy romos szentélyben élünk alig ötvenen. A városban már senki sem lakik. Néha eljön egy-két ember, hogy áldozatot mutasson be, de már mindenki Ahura Mazdát imádja. Hol van ilyenkor Marduk?

E szavak hallatán Baltazár lába megtorpant. Homlokát összeráncolta, az erek kidagadtak a nyakán. Nagy, barna szeme szikrákat vetett, kevesebbt is pofozott

fel már tanítványt. Baltazár a szemtelenséget sohasem tűrte jól, pláne nem, ha a legfőbb istent is belekeverték a dologba. Rosszallásában hangszínét mélyre változtatta, és szigorú tekintetét a fiúra meresztette.

– Aki kételkedik benne, annak soha nem fog kijelenteni semmit. Még egy ilyen eretnek gondolat, s mehetsz böjtölni egy jó nagy pofon kíséretében! – fenyegetőzött az idős pap.

Magában meg is jegyezte, hogy a fiatalok mennyire tiszteletlenek mindennel szemben. Minden tudást meg akarnak szerezni, de ahhoz már türelmetlenek és lusták, hogy ezért áldozatot hozzanak. A legnagyobb áldozat pedig maga az élet! Amikor valaki arra teszi fel azt a hetven-nyolcvan évet, hogy a tudományt műveli. Megismerni az ősi eposzokat, miként lett a világ, hogyan teremtett az ember. Azután megtanulja megfelelő szertartásokat. Beavatják őket egy olyan különleges világba, amit az egyszerű ember soha nem érthet meg. Aztán tanulnak a gyógyító füvekről és varázslatokról, a gonosz szellemek elűzéséről és a jóslásról, különösen a csillagjóslásról. Betűvetést, matematikát és mindenféle más tudományokat is művelnek a tanoncok. Ám ezért fizetni kell! Egy egész emberi élettel és hűségességgel. Ezt a tanulópenzt pedig kevesen akarják megfizetni. Csak a dicsőség hajszolása, csak a név és presztízs megszerzése mozgatja ezt a világot. Önzetlenül, kötelességtudatból az ember nem tesz semmit. Minden cselekvést az a kérdés előz meg, hogy: „Mi a hasznom belőle?”

Némán jutottak el a zikkurat tetejéig, legalábbis addig, ami megmaradt belőle. A csillagok lusta fényükkel köszöntötték a két papot. Mintha fáradt karú vándorok lennének, akik kezüket alig megemelve integetnének a földre, egy közülük viszont földöntúli fénnel pompázott. Mintha az ég sötét szövetén egy lyuk tátongana, olyan tünemény volt ez az emberi szemnek, és ez a fényes folt ott vándorolt az égbolton, egyre inkább közeledve a papokhoz.

Farzin döbbenete teljes volt a látványtól, térdre esett. A szavai hirtelen nehézzé váltak, és dadogó nyelve valami könyörgő imaszerűséget mormolt azért, hogy Marduk bocsássa meg tévelygését, ne pusztítsa el őt. Baltazár pedig sóbálvánnyá meredve állt a szokatlan égi jelenség előtt. Azonban hamar visszatérve a káprázat útjáról a rémült Farzinra tekintett.

– Vegyél erőt magadon, és menj el Melchior és Kaszpar mesterekért. Siess! – adta ki az utasítást az ifjúnak, aki úgy szaladt, mintha az életét féltené. Baltazár pedig csak bámult továbbra is a nagy fényességbe.

– Marduk! Kegyes Atyám! Mit akarsz üzeni nekem? Segíts megfejteni ezt az égi jelet! – Így fohászkozott magában, amikor megérkezett két paptársa.

Mindkettő zihált, a zikkurat lépcsőin való futás gyorsan kifárasztja az embert. Melchior megtörölte homlokát. Az alacsony, sovány ember jobban bírta a tempót, mint társa Kaszpar, aki viszont magas ember volt, de testes is.

Miután kifújták magukat mind feltekintettek az égre.

– Bámulatos! – csodálkozott el Kaszpar.

– Vajon mit akar ez üzeni nekünk? – kérdezte Melchior.

– Éppen ezért hívattalak ide titeket, hogy segítsetek nekem. Hol van Farzin? – érdeklődött Baltazár mester. A tanítványnak ugyanis csak hült helyét találta, nem jött vissza a másik két pappal.

– Azt mondta, ő ide vissza nem jön, mert Marduk biztosan megharagudott rá. Lent borotválja a fejét, és bőjtre készül. – mondta Melchior. Baltazár megvonta a vállát, de titkon örült, hogy az ifjút az égi jelenség komoly bünbánatra indította. Majd máskor elmagyarázza neki a csillagjóslás alapjait, de most ő maga sem érti, hogy a szeme elé táruló nagy fényesség minek az előjele. Ezért is hívatta ide két tapasztalt barátját, akik jól ismerik az égi vándorok útjának jeleit.

– Amint látjátok, a Halak csillagjegyben együtt áll a Jupiter és a Szaturnusz. Ilyenre még nem volt példa – mondja Baltazár az ég felé mutatva. Két társa elmélyülten figyelte a nagy fényességet és a mozgó csillagot. – Az biztos, hogy a Jupiter a királyok csillaga – jegyezte meg Baltazár.

– A Szaturnusz pedig Izrael csillaga – szolt közbe Melchior.

Kaszpar fel-alá járkálva gondolkodott, közben néhány, lába elé guruló kavicstot rugdosott odébb. Két paptársa is igencsak törte a fejét, hogy mit akar kijelenteni számukra ez a hirtelen jött égi tűnemény. Végül Kaszpar megállt, és az arcára egy nagy mosoly ült ki.

– Testvéreim! Azt hiszem, tudom, mi a megoldás! – szolt izgatottan, azután nagy levegőt vett. – Egy cseréptáblán olvastam, de tekerccsen is fellelhető az a történet, hogy több mint félezer esztendővel ezelőtt Nabukodonozor király fogságba hurcolta a zsidókat, ide Babilonba. Hetven esztendővel később Nagy Kurusz perzsa király hódította meg a birodalmat, és a zsidókat hazaengedte a saját földjükre. Ameddig azonban itt éltek, voltak köztük olyanok, akik abból a papi rendből származtak, akik Izrael Istenét imádták. Azok mesélték a mi őseinknek, hogy foggy jönni egy hatalmas erejű király, aki minden tekintetben meg fogja változtatni a világot. Harcos király, ugyanakkor alázatos pap is lesz, aki a népe oldalára fog állni, és győzelemre vezeti őket. Ez a király most jött el!

A másik két pap csak bólintott Kaszpar szavaira. Ők is ismerték a történetet arról a népről, akik fogságban éltek Babilonban, de arról nem sokat tudtak, hogy papjaik ilyen jóslatot hagytak volna maguk után. Mindenesetre hittek a szavának, mivel Marduk egyik legelkötelezettebb szolgája volt.

– Minden biznnyal ezt jelenti a csillag feltűnése, de észrevettem, hogy ez az égitest mozog. Miért tenné ezt? – kérdezte Melchior.

Ekkor mind a hárman fel-alá kezdtek el járkálni a zikkurat tetején, és törték a fejüket. Végül Baltazár fejéből pattant ki a megoldás.

– A csillag azt akarja, hogy kövessük! El kell mennünk, és meg kell keresnünk a királyi gyermeket! – kiáltott föl lelkesen!

– Igen ám, de valami ajándékot is illik vinni egy hercegnek! – mondta Kaszpar. – Én aranyat viszek, hogy királysága örökké gazdag legyen!

– Én tömjént, hogy népének valóban áldozatos papjává legyen! – csatlakozott hozzá Melchior.

– Én pedig mirhát, hogy ő gyógyítsa népe fájdalmát és keserűségét! – mondta Baltazár.

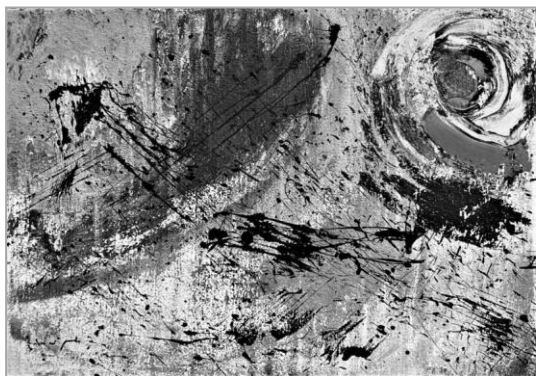
A papok hamar el is hagyták Étemenankit, és a szentély felé siettek, hogy összeszedjék az ajándékokat, valamint elengedő ételmezt az útra. A fiatalabb papok felmálházták a tevéket, és Kaszpar, Melchior és Baltazár elindultak azon az úton, amit a csillag mutatott nekik.

SERFŐZŐ ATTILA versei és festményei

LÉPTÉKEK

Ujjaim az eget érintik,
a csillagok susogását tapintják,
nem értik a vágy közelét
s a lehetetlen távolát.

Kiáltásomat sem,
csendemet (–) talán,
a titkok megrakott,
színes asztalán.



LEHETTEM VOLNA

Lehettem volna az, miattad vagyok ez,
néma árnyéokra remegő Hold,
múltam botozott, fegyvelmez,
puha lelked kötöz és felold.

Miközben távozol, mellettem tudlak,
az ördögszekerek is egymásba futnak.
Éjjel úgy szerettél onnan,
mint még soha senki jobban.

SZIGETEM

Bennem körbe-körbe jár az idő,
zordul, áll, majd újra indul,
közben lelkem sziklájára moha nő,
csuklik, zakatol, és egymásba fül.

A csodálkozás fojtja, a gyermeki más,
ami egyre inkább jelenem,
így a
csendekbe préseltjeimet pergetem
a világ válla mögött.



SERFÓZÓ ATTILA FESTMÉNYEI:
REMÉNY

AZ ELŐZŐ LAPON: ÉLETFORRÁS

 HAIKUÍRÓ VERSENY

A debreceni Méliusz Juhász Péter Könyvtár által a 2021. évi Magyar Költészet Napja alkalmából meghirdetett haikuíró verseny sokakat készítetett versírásra – több mint 60 szerzőtől 250-nél is több pályamunka érkezett be. Sok volt a játékos megoldás, többen éltek alliterációval, illetve a haikutól nem idegen fanyar humor is megjelent. A pályázók jellemzően inkább a nyugalmat, életörömet, életbölcseiséget, derűs belenyugvást fogalmazták meg, direkt formában a vírushelyzet nem jelent meg. Az „Ember a városban” (április 11. egyúttal Debrecen Város Napja is), valamint a „Harmadnapon” (Pilinszky János születésének centenáriuma, halálának 40. évfordulójára emlékezve) kategóriák közül a „város-téma” hálásabbnak bizonyult. Pogrányi Péter, a könyvtár munkatársa összefoglalója szerint az urbanizált életmód képei mellett is megjelent a természet (városi dzsungel), és sokan Debrecen szeretetéről, illetve a lokálpatrióta érzésekről tettek tanúbizonyságot. A Pilinszky-téma volt talán a legnehezebb, bár sokan választották azt is. Egyre több a kiforrott alkotásokat küldő, évek óta visszatérő alkotó, s öröm a kezdők, a fiatal alkotók jelentkezése. (A beérkezett haikukat jómagam, e folyóirat szerkesztője, és Pinczés István rendező, a japán kultúra nagykövete értékelte – ennek alapján adunk közre egy válogatást a pályamunkákból.)

Ember a városban kategória

BOROS KATA BEATRIX (I. díj)

Lelkemben is tavasz

Egyszer Volt. – S most?
Feketém üresen pang,
orcád a cukrom.

PATAKI ANETT (III. díj)

galambszárnyú múlt
omlik ódon falakról
idegenekre

SÜMEGI ATTILA (II. díj)

kabátban várod
hogya a meztelen város
mohón ringasson

SZABÓ ESZTER HELKA
(Különdíj)

Lunetták lesnek.
Leányt rejtessz, civisház?
Nyomoz a tavasz.

Harmadnapon kategória

MUKLI ÁGNES (I. díj)

A tenger

Megmondom, ki vagy,
csak egy szót mondj magadból,
s én is az leszek.

Átváltozás

Rossz voltam, jónak
hittél, csúf- gyönyörűnek.
Most halhatatlan.

MÁRKUS BRIGITTA (II. díj)

Apró szirmokat
kócol a tavaszi szél,
gyöngyöket kortyol.

FEJÉR TAMÁS (III. díj)

Utat tör a szél
Üres sírhelyet talál
Visszatért közénk

Szabadon választott téma

SUHAJDA JÓZSEF (I. díj)

nem jutsz előre
ha egy forgóajtóban
hagytad álmaid

már nem szégyenlős
csak öltözik vetkezik
a ruhafogas

PARAJDI ATTILA (II. díj)

sziporkázva híz
tejutat az ég mélyén
egy falu álma

ZSATKOVICS EDIT (III. díj)

Hanami (virágnézés)

csipkerózsálány
bájolj szellőrózsákat
lebegjek veled

napban tündöklő
barackfavirágokkal
ájult galambok

aranyeső ess
sárga nárciszokat fess
éjkimonómra

hanami ünnep
bimbózó szilvavirág
jöjj lánynézőbe

CSIKI MELINDA (Különdíj)

Tavasztól őszig,
vajon mekkora lesz
ezüst csigacsík?

Nézd, a tél múlik,
szemedben zöldell a kert,
ahogy figyeled.

Közönségdíj
(375 szavazattal):

LÁSZLÓ ORSI

Felkiáltójel
vagyok ott, ahol még a
pont is kérdéses.

Mert a kiadható díjak száma korlátozott volt (a szervezők már eleve gyarapították azokat, hiszen a két *kötelező* kategóriát különválasztották), az elismerésre méltó haikuk és szerzők száma pedig még így is több, mint a díj, alább az én saját, zsűri-különdíjasaim pályamunkáiból mutatok be egy csokrot.

HORVÁTH-TÓTH ÉVA

sóvirág szirmán
ring szöcskényi pillanat
– pusztán Hortobágy

loccsan az alkony
csendeket fodroz a víz
– szárnyuhogások

szótlan az este,
a szívem is – meghasad
mert csillagtalan

TAIZS GERGŐ

Tavaszi fény

Márciusi nap.
Egyenlenséged a
tél cáfolata.

Öregedés I.

Végtelen törés-
pontjaimon fraktálok
folytonossága.

TUBOLY ERZSÉBET

hideg köd magány
vágy sír távol egy csellón
hulló levelek

pókfonálon lóg
elakadt tücsökzene
rideg csillagok

délre vonuló
szél űzte szürke felhők
hátán vágyaim

CSERESZNYEVIRÁG-SZIROMLEVÉL

150 ÉV – 150 HAIKU

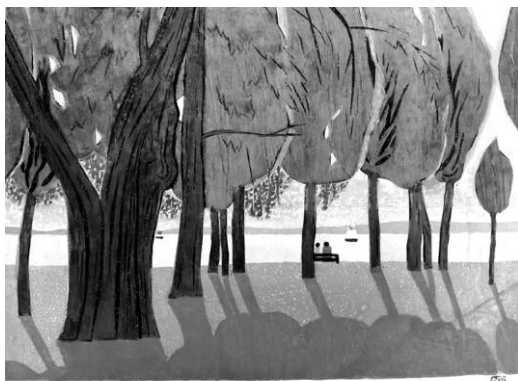
Háromnyelvű haikukönyv

Cseresznyevirág-sziromlevél címmel a Magyar Költészet Napjára (egyúttal Debrecen város napjára) 300 számozott példányban jelent meg a Debreceni Színház Stúdió Közhasznú Egyesület kiadásában az exkluzív kötet, mely 75 kortárs magyar haikut 3 nyelven és egy klasszikus japán haikut (Macuo Basó *Tó* című versét) 75 magyar fordításban adja közre, reprezentatív kiállításban. A magyaron kívül angol és japán nyelven (s a versakusztikai élményt fokozva: a kandzsi és hiragana írásjelek magyar fonetikus átíratában) olvasható verseken kívül 11 debreceni és tojamai festő-, grafikus és fotóművész (a debreceniek Tojamában, a tojamaiak Debrecenben és Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete által szervezett, japán alkotókat is vendégül látó balatonfüredi művésztelepen készült) munkáinak színes reprodukcióit (összesen 27 lapot) találjuk az iker-könyvben.

Hogy miért iker-könyv? – Az európai módon előlről is, japánosan hátulról is lapozható antológia vége a könyv közepén található.

(A szemet gyönyörködtető kiállítás Kónya Ábel grafikai tervezőmunkájának köszönhető; a magyar haikukat Vihar Judit válogatta; a japán fordításokat Watanabe Kaoru, az angol Pinczés István készítette.)





Miért éppen 150 haiku?

A kötet előzményének a Pinczés Istvánnal közösen szerkesztett, a *Néző • Pont* kiadásában, a folyóirat 95., mellékkötetként 2019-ben megjelent *150 haiku* volt. A felhívásra érkezett haikuk közül azért választottunk 150-et, mert a magyar–japán diplomáciai kapcsola-

tok felvételének 150. évfordulója előtt tisztelegtünk. (A többes szám a haiku-műfajt és formát 2006-os alapítása óta figyelemmel követő folyóiratra és a négy évtizeddel ezelőtt, 1981-ben, Magyarországon először létrejött, civil szervezésű japán–magyar csereprogram nyomán újjászervezett Tojama–Debrecen/Hajdú-Bihar Művészeti Csereprogram Társaságra vonatkozik.) A japán költészet legavatottabb hazai ismerője Vihar Judit professzor asszony, ő 75-öt válogatott ki ezekből a munkákból, és megkezdődött a haikuk japán és angol nyelvre fordítása.

A Debreceni Színháztársulat Stúdió égisze alatt működő szervezet eddig 200-nál több közös kulturális eseményt rendezett több mint 1.700 japán és 600 magyar művész részvételével. A társaság 2020-ban felkarolta a Méliusz Könyvtár Újkerti Fiókkönyvtárának haikuíró versenyét, majd haikufordító pályázatot hirdetett: a legismertebb japán haiku-költő, az 1644–1694 között

élt Macuo Basó *Tó* című klasszikus versét kellett magyar nyelvre átültetni. A 75. antológiába kiválasztott fordítás 45 szerző műve.

Április 11-én, a Magyar Költészet és Debrecen Város Napján a Kossuth téri Visit Debrecen üvegtartályban az antológia bemutatójával együtt nyílt haiku-kiállítás (a plakátokra nagyított lapokkal), a Kossuth utca 8. sz. alatt a tojamai és debreceni alkotók kirakatkiallítása, valamint a Piac utca 34–36. sz. alatt a japán ecsetírás-tekercsek – Aojagi Siro és tojamai tanítványai munkáinak – kirakattárlata.

(A Színjászó Stúdió 12 perces haiku versvideója a világhálón is elérhető.)



AZ ITT KÖZÖLT MŰVEK: OJAMA AKIRA: BALATONI NAPKELTE (RÉSZLET, CÍMLAP); MÁTHÉ ANDRÁS: RÉGI TÓ TOJAMÁBAN (RÉSZLET, HÁTSÓ BORÍTÓ); MÁTHÉ ANDRÁS FOTÓJA, DAIMON KJOHIRO ÉS BURAI ISTVÁN GRAFIKÁI; OJAMA AKIRA, FUYII YIKARI ÉS SIMAZAKI TOSIJA FESTMÉNYEI



IRODALOMBÖLCSELETI TÉTELEK NÉMETH LÁSZLÓ „GONDOLATBÁNYÁJÁBÓL”

Összeállította: ARANY LAJOS

Németh László esszéinek, illetve szűkebben vett szépirodalmi írásainak, leveleinek, naplójának egyaránt aforisztikus a szövegviláguk. A 120 esztendeje született író életműve – Csoóri Sándor szemléletes szavával – „kimeríthetetlen gondolatbánya, érzelemraktár, indulatbank”. Metaforikus gondolatmező az övé.

Következzen egy rövid mustra* az író magyar irodalomtörténeti, illetve irodalomesztétikai gondolatfutamaiból. S amiről talán kevesebbet szoktak beszélni: az író intellektuális humora, sőt olykor szokatlanul vérbő szellemessége is megcsillan ezekben a citátumokban.

Az összeállítás forrása *A minőség forradalma – Kisebbségben* című négykötetes kiadvány. Alcíme szerint: *Politikai és irodalmi tanulmányok, beszédek, vita-iratok* (Püski Kiadó, Bp. [I–II. kötet: 1992, III–IV.: 1999). Összesen 2500 oldal, több mint 150 ív. E gondolatcsokor kötésének célja: az egészre felhívni a figyelmet.

* A *Németh László-aforisztika terjedelmesebb gyűjteményét a Mediárium* című folyóiratban publikáltam (2021/1–2. sz.), melynek szintén Vitéz Ferenc a szerkesztője.

ADY ENDRE

[...] költészetének egyetlen tája: a tulajdon lelke.

*

Ady Istene benne van: élete titkainak ő az utolsó neve.

*

Pótlék ez a Léda valaki másért, és minden asszony csak pótlék lehet. Önmagát szereti az ember, a maga mámorát. Színpad ez a Léda, akin a szerelem tébolyát magának s másnak eljátszhatja.

*

Ady puszta létével borzalmas kritika.

ANEKDOTA

[...] bölcsességet jelent, amely gondolatok helyett történetkéiben mondja el tételeit. [...] az emberi fogyatkozások is megvoltak a világ teremtése óta, s galádságot sem követhetsz el olyat, amit az anekdota a megmosolyogni való örök emberi hitelével be ne aranyozna.

ARANY JÁNOS

Arany János, a legmagyarabb költő [...]. Nincs irodalmunknak nagyobb költői erőkészlete nála.

*

A „kannibálok” közt élő jegyző-zseni s a parasztnak nevelt Toldi közt nyilvánvaló a párhuzam. Toldival Arany megy Budára, a gyilkossá lett indulat vezeklésében az ő roppant ereje keresi – a májat-e vagy Lajos kardját?

*

Arany humora nehézkes, szögletes, durva, de van benne valami nyers igazság, társadalmon kívüli, mondhatnám, társadalomalatti erő.

BABITS MIHÁLY

A kor felett rosszallón gubbasztó Jeremiás ő, akinek vigyáznia kell méltóságára.

BALASSI BÁLINT

[...] a dallá vált magyar élet első hőrosa: Balassi.

BERZSENYI DÁNIEL

Mit mond *A közelítő tél?* Az ember, mint a természet, mulandó. *A Barátaimhoz?* A férfi kiábrándul ifjúkora káprázataiból. *Az ulmai ütközet?* Most teszi próbára a magyart a világ. *A Majláth Jánoshoz?* A rezignált költő jutalma hatás a jobbakra. De a lélek, amely maga a poézis, épp ezekben az általános, de korántsem homályos gondolatokban [...] szól közösségéhez.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

Gyermekfilozófus: Csokonai.

DRÁMA

[...] drámákban égettem ki önérzetem sok sebét...

ELBESZÉLŐ

Aki elbeszél, az élet külső vonalát szereti, az események fürge egymásba oldódását, az érdekeset, a könnyen közölhető.

ESSZÉ

[...] az esszé célja túl van anyagán, mindig valami általános érdekű és érvényű elvet akar győzelemre vinni, amelynek a téma csak csatateret.

FORMA

Az igazi formaművész az, aki anyagához vívja a formát. Hogy annak a legkisebb redője is szabadon nyíljon s lélegezzen.

HASONLAT ÉS MŰSZÓ

A hasonlat egy alkalomra készült ruha, használtad, s elillan; a műszavak kényserű munkaruhák: rád adják akkor is, ha réges-rég meguntad.

IHLET

A poétai anyagot csak vérbő szervekkel lehet magunk alá gyűrni, akár a nőt; az agynak ez a létünk mélyéből felszálló erekcója az ihlet.

ÍRÁS, ÍRÓ

[...] mi más az írás, ha nem legkorábbi képeink, emlékeink üde fősarjadása a férfikor szürkeségiben?

*

[...] egy író mindig többet kap a jól nyakon ragadt pillanattól, mintha az előírt menetrendjét lebonyolítja.

IRÓNIA, VICC, ÉLC

Az az állítás, amely önmagának tagadása is: irónia. [...] [A] vicc [...] éppúgy kétértelmű: állítás és tagadás, mint az élc.

JÓKAI MÓR

[...] mondjuk ki akár ma is a szabadságharc szót, nem Baradlay Richárd lova-gol-e felénk? Miféle hatalom ez, ha nem a mítoszé?

KASSÁK LAJOS

[...] inkább az emlékezete költői, mint a képzelete.

KATONA JÓZSEF

A füstölgő bánki szenvedély: a jobb magyar mindennapi hangulata. Bánk bánt végigolvasni annyi, mint kipanaszkodni magunk. Elég egy-két mondatfoszlány: „*epét okádna itt a békességes / Tűrés*”, „*no nyeld le a bilincsed / Jajgatva*”, hogy az ember ott üljön közös kocsmánk otthonos füstjében, ahol egymás mellett monologizáló szívek zokogják ugyanazt a bánatot.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

[...] a konkrétum metafizikusa ő.

KÖLTŐ

A költő utalás önmagára, s az igazabb életre, amelynek egy elkapott foszlánya talán benned is ott cseng, de csak ő hallja az egész melódiát. Természetes ember, mondta Rousseau.

*

A költők nem hajlandók az élet reális méreteit elfogadni. Beszédmodorukkal nagyítják a dolgok jelentőségét.

KRITIKA

A kritikus elsősorban a véleményalkotás művésze.

LÍRA

[...] a minőség örök cégére [...].

MADÁCH IMRE

[*Az ember tragédiája:*] Az ember el-elbukik, de az emberiség azért csak halad, tanítják a mű részletei. Az egész emberiség elbukik: a küzdés értelme maga a küzdés, tanítja az egész.

MAGYAR KÖLTŐ

[...] a magyarság örök prófétái [...] a költők [...].

MAGYAR ÍRÓ

Kerítő sípok olcsó hangversenyén ő dalolja az örök igazságokat. Ő a folyton működő kéz, aki új íveket tud vonni a ledőlt templom maradék falaira, ő a bűvös száj, aki új imába tudja iktatni a hajdani imák szétzilált szavát.

MESE

[...] a mese az, ami az életben lényeges.

METAFORA ÉS ÉLET

[...] a magam elé írt út: a „metaforától az élet felé”.

MÓRICZ ZSIGMOND

[...] az ő látása egyszerre volt elítélés és megbocsátás. Ahogy a *Pillangóban* írja: „Így jön a jóságra mindig egy rosszaság. Mert a jóság elbágyaszt, elpuhít, más rabszolgájává tesz: a rosszaság visszaadja önmagának az embert, a maga életének, maga sorsának urává.”

*

Móricz Zsigmond nagy témája [...] a házasság volt. [...] Erre célzott az egyik színházi lapban a naplója: „Villámfénynél. Mi az oka, hogy az ember semmi-ben oly nagy örömet nem tud találni, mint a rokon gondolkodásban? Ellen-próbája: a legnagyobb szerelem is azon bukik meg, ha kiderül, hogy a két fél nem rokon gondolkodású. (Milyen remek darab a Villámfény. El vagyok ragadtatva: Németh László rokon gondolkodású.)” [AVillámfénynél Németh László 1936-ban írott drámája.]

MŰVÉSZET

A művészet, ha nincsen mögötte emberi biztosíték: a formák szofisztikája: szélhámosság.

NÉMETH LÁSZLÓ

[Gyász:] az emberméltóságát komolyan vevő özvegy [...] dölyfében magamat sirattam el [...].

*

Egy Széchenyi-tanulmány nehézsége és szépsége: Széchenyi lelkét és alkotásait egy képbe forróítani.

PETŐFI SÁNDOR

Szépnek találta az Alföldet, hogy szépnek találhassa, és szeretett, hogy szeret-hessen. A lelke mélye: az életérzése volt tarka, s nem nyugodott, míg ezt a tar-kaságot száz és száz versében életté nem varázsolta.

SZABÓ LŐRINC

Nemcsak gondolatokat forgató líra [az övé], hanem a gondolkozás fájdalmának a lírája.

SZÉCHENYI ISTVÁN

A géniusznak ismertetőjele, hogy amit mindenkinél őszintébben csinál, a leg hatásosabban játssza is. Széchenyinek [...] majd minden ismerőse szemére hányta, hogy nagy misztifikátor.

TAMÁSI ÁRON

Nem zárja le, nem kerekíti ki a történetét, inkább nyitva felejt: lássatok ki rajta az égre. Úgy viszonylanak az ő novellái a mieinkhez, mint a gesztus a cselekedethez. De ez a gesztus biztos és költői!

*

[*Ábel:*] Nevelhetetlen fickó, de gazdag hajlamai, költészet, tréfa és tűnődés közt cikázó lényé igazat ad neki. Egy egészséges fa védi itt magát a nyíró ollótól.

TÓTH ÁRPÁD

[...] emléket, vágyat, bánatot nagy antik gyűrűként csillantani, ez a Tóth Árpád vers-alakító hajlama.

TRAGIKUM

A tragikum nincs sziklákra kárhoztatva; összefér a fölötté sarjadó virágokkal.

ÚTIRAJZ

Min dolgozol most? – kérdezte egyik ismerősöm, hogy hazaértem. – Decentrálizálok magamat – feleltem tréfásan. Így adtam tudtára, hogy útirajzot írok.

VAJDA JÁNOS

Nem az elveszett éden a pokol, hanem az el nem veszett, s Gina, a megtagadott szerelem, ennek az el nem veszett paradicsomnak az Évéja.

VERS

[...] a vers lényegében: közérzet [...].

Képes kulturális és művészeti hírek, beszámolók, ismertetések**GÖMÖRSZŐLÓS „LELKE”**

Az aprócska, a Csonka Gömörben maradt református falu (melyet a legutóbbi számlálás szerint 90-nél is kevesebben laknak) szépen araszol az időben: hét, nyolc, kilenc...

– a Trianon után épp a magyarországi határmellékre került zsáktelepülés az idén 789 éves; az első említése 1232-ben történt, akkor még Poszoba néven. Mai nevét 1906-ban kapta, ekképp a történelmi vármegye elnevezését az egykori 260 helységből itt maradt 21 közül egyedül ez a falu őrzi.

Seberényi Lehel írta 1948-as riportjában: „Gömörszőlós fönn van az istenháta mögött, úgy bebújtatva a rossz dombok közé, hogy onnan még a híre sem megy ki. Nem is tud Gömörszőlós sokat a világról, de a világ se őröla. Sőt a világ egyenesen megfélejtkezett Gömörszőlósról.”

Pedig a Petőfi útirajzaiban az ország legszebbjének leírt vidék a kistérség szellemi, kulturális és immár turisztikai központjának is tekinthető. Itt halad keresztül az országos Kék-túra útvonala, de gyógynövénytúrákat is szerveznek; s lassan harminc éve annak, hogy fontos bázisát építette itt ki a miskolci Ökológiai Intézet. A „fenntartható” fejlődés, illetve az „élhetőség” jegyében a környezeti értékek mellett a szellemieket is őrzik, az életmód-hagyományt, a régi mesterségeket, a néprajzi, kulturális és művészeti örökséget.

Pedig a Petőfi útirajzaiban az ország legszebbjének leírt vidék a kistérség szellemi, kulturális és immár turisztikai központjának is tekinthető. Itt halad keresztül az országos Kék-túra útvonala, de gyógynövénytúrákat is szerveznek; s lassan harminc éve annak, hogy fontos bázisát építette itt ki a miskolci Ökológiai Intézet. A „fenntartható” fejlődés, illetve az „élhetőség” jegyében a környezeti értékek mellett a szellemieket is őrzik, az életmód-hagyományt, a régi mesterségeket, a néprajzi, kulturális és művészeti örökséget.

Az idén 98. éves, a Magyar Kultúra Lovagja címmel, valamint a Magyar Érdemrend tisztikeresztjével és Rákóczi-lánccal kitüntetett Pro Gömör- és Alkotói Díjas É. Kovács László író, honismereti kutató, festő- és grafikusművész majd’ fél évszázaddal ezelőtt hozta létre a falu néprajzi gyűjteményét, mely a kiskalériával és a szabadtéri tárlattal együtt Az Év Múzeuma címet is elnyerte.



É. KOVÁCS LÁSZLÓ A 2017-BEN
A BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN
MEGYEI KÖZGYÜLÉS ÁLTAL
ADOMÁNYOZOTT RÁKÓCZI LÁNC
KITÜNTETÉSSEL;

JOBBRA, FENT: É. KOVÁCS LÁSZLÓ
FALUNK CÍMŰ FESTMÉNYE

Nem csupán a putnoki Gömöri Múzeum kialakításában volt segítője az út másik oldalán lévő Hétfen született Ujváry Zoltán néprajzkutató-folklorgyűjtő professzornak, de a másik szomszédos településen, Kelemérben 1963-ban megnyílt Tompa Mihály Emlékmúzeum létrehozásának is kezdeményezője volt.

A gömörszőlői Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület munkájának ma is aktív résztvevője, amennyire ezt az aktivitását életkori engedi. (Tompa Mihály papköltő volt Petőfi és Arany mellett a romantikus költőtriász harmadik tagja, s 1849-től két és fél évig szolgált keleméri református lelkészként, közben egyúttal a gömörszőlői református templomban is prédikált.) „Laci bácsi” rendre ott volt a Tompa Mihály-emlékévek megyei és felvidéki rendezvényein (2017-ben a költő születésének 200. évfordulóját ünnepeltük, 2018-ban halálának 150. évfordulójára emlékezhattünk).

A képzőművészeti élet szervezése a másik szívügye – maga is fest, elsősorban pasztellel, mellette grafikákat készít; köztük igen sok a saját könyveihez született



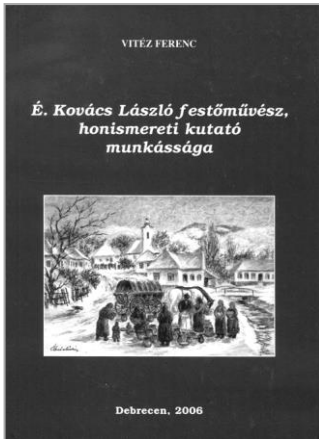
illusztráció, így a Tompához kapcsolódó folklorhagyományról, az „erdei emberekről” (a favágókról, cserhántókról, szénégetőkről, fuvarosokról). 1989-ben indult el a Gömöri Műhely művésztelep Máger Ágnes festőművész vezetésével, rendszeresen szerveznek időszakos kiállításokat.

SÁNDOR, JÓZSEF, BENEDEK...
É. KOVÁCS LÁSZLÓ METSZETE

Lánya, É. Kovács Judit (aki már a harmadik polgármesteri ciklusát tölti Gömör-szőlősön) szintén nagy támogatója a lokálpatrióta értékörzés és -teremtés mellett az alkotómunkának. Édesanyja vászon-szöttes kategóriában szerzett népi iparművész címet – s ha az ideje engedi, maga is készít nemcsak szötteseket, de grafikákat is.



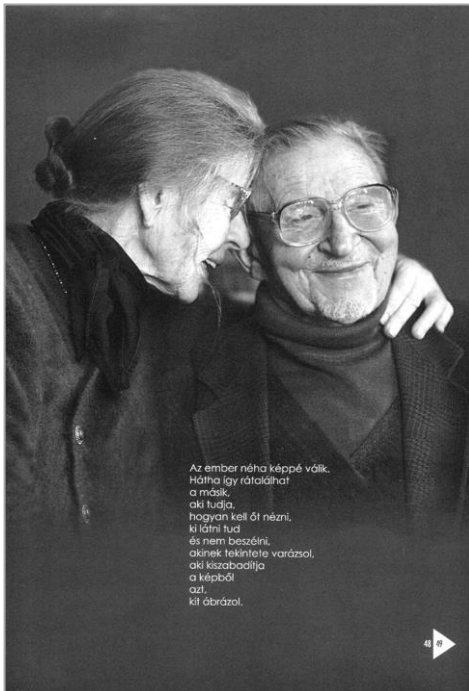
É. KOVÁCS JUDIT
GÖMÖRSZŐLŐSI FALURÉSZLET
ALTAL INSPIRÁLT TUSGRAFIKÁJA



É. Kovács Judit ötlete volt a Textilmanufaktúra létrehozása, pontosabban: a hagyomány megújítása, ugyanis működik még a gyapjúfeldolgozó műhely 20. sz. elejéről származó gépsora is).

Tizenöt évvel ezelőtt, 2006-ban látott napvilágot az Ethnica Kiadó által gondozott kismonográfia a honismereti kutató, festőművész É. Kovács László munkásságát bemutatva. A 100 oldalon bibliográfia, több dokumentum és illusztráció szerepel, s a gyűjtői-szervezői, művészeti tevékenysége mellett külön fejezettrész foglalkozik az É. Kovács család – gömöri örökséget őrző – alkotómunkásságával.

É. Kovács László – a Csonka Gömör „lelke” – legutóbbi levelében néhány családi munka reprodukciója mellett friss híreket is küldött Gömörszőlősről.



Az ember néha képpé válik.
Hátha így rátalálhat
a másik,
aki tudja,
hogyan kell őt nézni,
ki látja tud
és nem beszélni,
akinek tekintete varázsol,
aki kiszabadítja
a képből
azt,
kit ábrázol.

Találkozásaim É. Kovács Lászlóval és családjával címmel Tóth György égerszögi fotóművész 2013-ban adta ki reprezentatív albumát. Az itt látható, Laci bácsit és a 2012 őszén elhunyt feleségét, Babus Évát egy „ellopott pillanatban” bemutató fotográfia abból a sorozatból való, melyben Kunt Ernő *Az ember néha képpé válik* c. versének részletei olvashatók.

„Az ember néha képpé válik.
Hátha így rátalálhat
a másik,
aki tudja,
hogyan kell őt nézni,
ki látja tud
és nem beszélni,
akinek tekintete varázsol,
aki kiszabadítja a képből
azt,
kit ábrázol.”

Koszorúzás. A 86 éves korában 2018. január 28-án elhunyt, a hozzátartozók kérésére Gömörszőlősön eltemetett UJVÁRY ZOLTÁN professzorra emlékezett a Debreceni Egyetem és a néprajz tanszék vezetősége. A szülőfaluban, Hét községben, a település díszpolgárának halála első évfordulóján állítottak emlékkopjafát; Gömör-szőlősön pedig a professor 90. születési évfordulójára készülnek temetői sírjelet állítani.

É. KOVÁCS LÁSZLÓ ÉS UJVÁRY ZOLTÁN A PROFESSZOR ÁLTAL GÖMÖRSZŐLŐSNEK ADOMÁNYOZOTT TOMPA MIHÁLY BRONZ DOMBORMŰVES EMLÉKOSZLOPÁNAK AVATÁSÁN 2012-BEN
(TÓTH GYÖRGY ALBUMFOTÓJA)



Tisztségváltás. Megvált a Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület elnöki tisztétől Zsuponyóné Ujváry Mária, aki helyett az egyesület a posztra TÓTHNÉ GYŐR ERZSÉBET általános iskolai tanárt választotta. É. Kovács László beszámolt arról, hogy az új elnök munkájához nagy reményeket fűznek, aki a család hagyományok iránti elkötelezettségének is „örököse”: édesapja, Győr András sokoldalú szolgálója volt a gömöri gyűjtemények szervezésének, kialakításának.

Trianoni emléktábla. A két szomszédos gömöri „zsákfalú”, a felvidéki Naprágy és Gömör-szőlős lakóinak egy-egy kilométert kellett megtenniük a „TR 100” feliratú trianoni határkőig a június 4-i centenáriumi gyásznapi (illetve a mohácsi vészre is) emlékezve, hogy az augusztus 29-i szabadtéri istentisztelet keretében emléktáblát avassanak az itt élők összetartozásának jelképeként, majd a templombelső falán szintén emlékjelet helyezzenek el. Az É. Kovács Judit vezette tízfős gömör-szőlősi delegációnak csaknem 30 kilométeres kerülőt kellett megtenni, hogy eljussan a szomszédba. A polgármester asszony beszámolt arról, hogy nemcsak a rokon táj, hanem rokon kapcsolatok sokasága fűzi egymáshoz a településeket. Ekkor született meg az ötlet, hogy Gömör-szőlősön szintén állítsanak emlékjelet: „Egy óriási tölgyfát vágtak ketté, amelybe a felvidéki fejfák díszítéséhez hasonló motívumokat véstek, amiket csengettyűk kötnek össze. A talpazathoz minden környező településről kérnek egy marék földet, ezzel is szimbolizálva a kettévágott régió összetartozását.”



Bútorfestők ajándéka. A Pest megyei, AMENT ÉVA bútorfestő népi iparművész által vezetett Iharos Népművészeti Egyesület tagjai tíz éve minden nyáron fölkeresik a történelmi Gömör falvait, festett templomi mennyezeteket kutatva, s ezekre az alkalmakra szellemi kalauzként egy-egy néprajztudóst is meghívnak. A mennyezetkazetták inspirációjára készült fa képtáblákat Gömörszőlősnék adományozzák, a program keretében ugyanis Ament Éva a Gömörszőlősi Értékmentő Tábor szervezője. Az alkotásokat több helyen is bemutatták, ám azokat a gömörszőlősi református templomban állandó kiállításként helyezték el – s a műveket bemutató kiadvány előkészítése is megkezdődött.



BÁRDOS JULI TÉKALAPJA

BALRA:
A RADOSTYÁNI REFORMÁTUS
TEMPLOM DÍSZÍTÉSE ÁLTAL
IHLETETT FESTETT FATÁBLÁK

(A KÉPEK FORRÁSA: NETFOLK BLOG)



É. KOVÁCS LÁSZLÓ 1993-BAN
EGY SÜTEMÉNYES PAPIRTÁLCÁRA
KÉSZÍTETT TOLLRAJZA

(TEMPLOM DÁNIABAN)

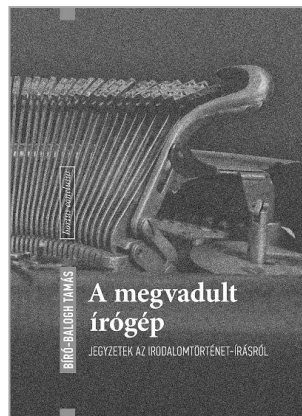
A MEGVADULT ÍRÓGÉP

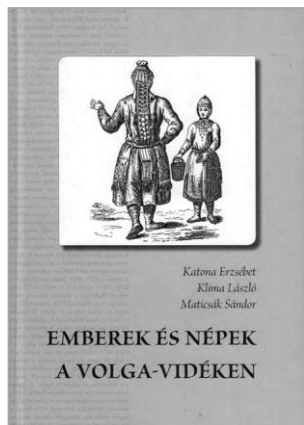
Bíró-Balogh Tamás „jegyzetei”
az irodalomtörténet-írásról

(*Fiatalkor Szövetsége, Bp., 2019., 309 old.*)

Nem véletlenül kölcsönzi a tanulmányokat bevezető írás példájaként Kosztolányi Dezső egyik kisszésszóját az 1983 óta nyolcadik önálló kötetével jelentkező Bíró-Balogh Tamás, *A megvadult írógép* egyik fejezetét ugyanis neki szenteli, s akiről egy könyvet is írt 2014-ben. Kosztolányi arról elmélkedik a cikkben, hogyan befolyásolják az eltérő írószerszámok magának az írásnak a művészetét. A lúdtolltól eljutunk az írógépig – az írógép pedig egy idő után magától kezd írni... A szövegszerkesztők, számítógépek korában valóban megváltozik az írás módja, ezzel a gondolkodás, illetve a szöveg felépítése, sajátossága, tartalma is módosul. Így történik ez a szakirodalmi munkákkal, sok referencia már eleve csak a virtuális térben létezik, és a digitalizált változatokhoz is könnyebb hozzáférni a világhálón. Ennek vannak előnyei, de a hátrányai szintén érzékelhetők. Fölgyorsul az anyaggyűjtés, szélesebb horizontú lesz a rátekintés, viszont gyakran sérül a vertikális dimenzió, hiányzik a filológiai munka, s általában az elmélyülés. Persze, ahogy Bíró-Balogh Tamás sem utasítja el „a pusztán elméleti alapokra helyezett szövegolvasás” legitim értelmezésvoltát, hozzá hasonlóan szerencsére még sokan valljuk, hogy például a dekonstrukciós olvasat csak egy a sok lehetséges értelmezési mód közül. Körbejárhatjuk a művet a források felől, támpontokat adhat a biográfia, segítséget kínál a hatásvizsgálat, az élményközeg megismerése, de még a mű utóélete is, annak olvasóival együtt (a szerző ezt vizsgálta *Az irodalom személyessége* című 2016-ös kötetében), röviden: a szöveg keletkezésének szélesebb kontextusa. Így kell olvasnunk a megelőző másfél évtizedben született tanulmányokat és esszéket is.

Az első részbe (*Az irodalomtörténeti cselekvésről*) a szerző a példaadónak gondolt, illetve „konceptiójukban, módszerükben tévesnek” bizonyult irodalomtörténeti tárgyú kritikáit gyűjtötte. A másodikba (*Kosztolányi körül*) a Kosztolányiról szóló irodalomtörténeti munkákról írt kritikák kerültek; míg a harmadikba (*Valótlan irodalom*) az „irodalom valóságtalanításának” jelenség-bírálata (közte egy kiváló esettanulmány a nem-olvasó olvasóról, aki mégis ízlésformáló szeretne lenni). A negyedik rész személyesebb, mint a cím is utal rá: *A jegyzetíró magányossága*. Ám a jegyzetírót vigasztalhatja, hogy elgondolásaival nincs egyedül.





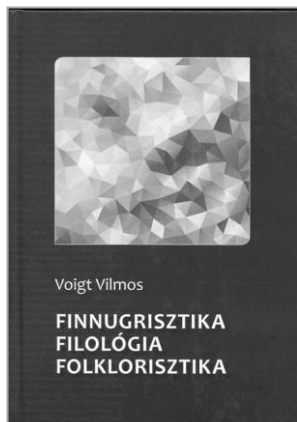
EMBEREK ÉS NÉPEK A VOLGA-VIDÉKEN

Gerhardt Fredrich Müller (1705–1783) volt az a német származású szentpétervári történészprofesszor, aki a szibériai archívumokat és régészeti emlékeket vizsgálta. Összeállított egy nyolcnyelvű szójegyzéket, de a Középső-Volga-vidéken élő, finnugor nyelvű cseremiszekekről, votjákokról és a törökségi nyelvet beszélő csuvasokról is jelentős néprajzi anyagot gyűjtött. Teljes munkája 1791-ben jelent meg oroszul. A *Debreceni Egyetemi Kiadó* által gondozott kötetben (2018) MATICSÁK SÁNDOR nyelvészprofesszor ír Oroszország keleti terjeszkedéséről, Müller életéről, munkásságáról;

a második fejezet az 1733-ban írt mű magyar fordítása (KATONA ERZSÉBET ültette át magyarra); KLÍMA LÁSZLÓ a cseremiszek, csuvasok és votjákok korai történetét foglalja össze, kitérve Müller második kamcsatkai expedíciójának tanulságaira is.

VOIGT VILMOS: FINNUGRISZTIKA – FILOLÓGIA – FOLKLORISZTIKA

Az ötven tanulmányt magába foglaló kötetet (*Debreceni Egyetemi Kiadó*, 2018. 532 o.) szerkesztő Maticsák Sándor már előszavában utal rá: nem volt egyszerű a nyolc fejezet anyagának válogatása. Voigt Vilmos életműve legalább 6-8 hasonló tanulmánykötetet igényelne. Finnugor tárgyú írások – született meg az ötlet, ám nemcsak a szűken vett finnugor folklór, szemiotika, nyelvészet lett a kötet témája: „a finn és észti irodalomtörténetől a balti nyelvek metrikai kérdésein át a szibériai



sámánkultuszig sok egyéb is. [...] Ha sámánizmus, akkor magyar ősvallás is, ha finn irodalom, akkor a Kalevala is, ha észti népköltészet, akkor a Kalevi-poeg is. És hát ott vannak a lappok meg a skandinávok. Meg persze a szívéhez közel álló szemiotika”. 1964–2016 között írt tanulmányok, kritikák, portrék, közlemények és hozzászólások, s mind ad valami újat irodalomnak, nyelvészetnek, folklorizációnak. Nemcsak történetileg és földrajzilag, hanem szellemi és módszertani innovációban is, szerteágazó, ám összefüggéseibe szerveződő látás és műveltség képe rajzolódik meg ebből a tematikus keresztmetszetből: „egy nem mindennapi ember nem mindennapi tudományos munkássága”.

100 ÉVE SZÜLETETT ÉS 40 ÉVE HUNYT EL PILINSZKY JÁNOS**PILINSZKY JÁNOS „TÁRGYIAS” ÉLMÉNYKÖLTÉSZETE**

Az idén Pilinszky János születésének centenáriumát ünnepeljük, s halála 40. évfordulójára emlékezünk. A *Néző • Pont* 2021-es évfolyamának kötetében is igyekszem közeledni az életmű valamely rétegéhez (a tavaszi számban például a *Négysoros c. versről* olvashattak). Ez az írás *A megszemélyesülő tárgyiaság Pilinszky János költészetében* címmel a Debreceni Református Hittudományi Egyetem *Scientia ac Educatio* konferenciáján (április végén) elhangzott előadás szövege, s alapját képezi egyúttal annak a hosszabb tanulmánynak, melyet az egyetem folyóirata, a *Mediárium* számára készítettem.

Pilinszky alakja kultikussá vált már a kortársak között is, életéről és művéről legendák születtek. Gyakran állították őt párhuzamba a misztikusokkal, pedig nem misztikus volt (a kifejezés 16. századi értelemben az Istennel való szellemi egyesülés csodáját fejezve ki), hanem „látomásos”, lecsupaszított vízióiban épp a csoda ellentétét, a tragédiát mutatva be; sőt, még inkább askzéta, aki a szellemit ragadja meg, az erkölcsi és etikai imperatívuszokat tartva szem előtt. Sorolták a neokatolikus irányzatokhoz, noha költészete felekezetektől független; és miképp már nemzedéktársa, Nemes Nagy Ágnes is fogalmazott a *Trapéz és korlát* című első kötetéről: „Konkrét vallásos élménysor pereg végig egy-egy versén: felesleges azonban ebből éppen neokatolicizmusra következtetni; Pilinszky nem keres semmiféle irányt, inkább az irány szelleme választja önkéntes lakóhelyül immanens költői világát.”

Béládi Miklós költészetének sajátos paradoxonjaként tekint az odaadó hit és a hiány egymásba fonódására, feszültséget látva „a föltétlen hitnek és a létbe kivetttség komor, tragikus tudatának” ütközésében; Németh G. Béla pedig a költő világképének belső feszültségét a „keresztény agnoszticizmus” kifejezéssel jellemzi; miközben a versek mellett az *Új Ember* katolikus hetilapban megjelent prózai, publicisztikai írásainak visszatérő jelképe, a kereszt az általános emberi szenvedés és a mindenkori megváltás szimbóluma.

A Jó és a Rossz lényegre törő szétválasztása, Rónay László szavaival: „a dolgok és jelenségek pontos, olykor szinte lecsupaszított megnevezése” adja költői erejét. A hétköznapi tárgyvilágot evangéliumi élethelyzetek (vagy a gyermekség-érzés állapotainak kivetítése) emelik át egy szimbolikus értelmezési térbe, ahol e szinte majdnem dísztelen versuniverzumnak tudatosan megszerkesztett, a min-

dennapi és a transzcendens, metafizikai létszint bizonytalanságát és ürességét egyaránt kontrolláló szerepe van.

Ha ars poetica önmeghatározást keresünk, találunk egy esszét az 1970-es összegyűjtött versek, a *Nagyvárosi ikonok* című kötet végéről (*Ars poetica helyett*), és egy rövid költeményt a következő új kötet, az 1972-es *Szálkák* éléről (*Amiként kezdtem*).

*„Amiként kezdtem, végig az maradtam.
Ahogyan kezdtem, mindvégig azt csinálom.
Mint a fegyenc, ki visszatérve
fahúzába, továbbra is csak hallgat,
szótlatlanul ül pohár bora előtt.”*

Ez a vers nemcsak az elvekhez és eszmékhez, az erkölcsi-etikai viselkedésformákhoz való hűségéről árulkodik, hanem két meghatározó motívumot említ: a fegyencét és a csöndét. A hallgatás válasz a kimondhatatlan rettenetre, és szűkszerűen kapcsolódik össze a világháborút és a költő által gyakran fölemlített auschwitz-i bűnt felejtetni képtelen egzisztenciális teherrel, a szabadulásképtelenség súlyával. A „rab” (mint kényszerű szerep) megtalálható pl. a *Háromszínű lo-bogó*, a *Miféle földalatti harc* című versekben, de az *Apokrif* első szakaszának végén is feltűnik:

*„Így indulok. Szemközt a pusztulással
egy ember lépked hangtalan.
Nincs semmije, árnyéka van.
Meg botja van. Meg rabruhája van.”*

Az *Ars poetica helyett* alaphelyzete és mindennek (a „keresztény ihletésű költészetnek” is) „legfőbb realitása”, a háború vége és a koncentrációs táborok bezárása utáni csönd. A múltba már csak az emlékezés vagy annak illúziója révén lehet behatolni, ám az megváltoztathatatlan, sőt, a megtörtént „botrány” miatt a jövő is csak „üres elvonság”. Az egyetlen lehetséges viselkedésforma az „*engagement immobile*”, a „mozdulatlan elkötelezettség” – tehát a világ képtelenségének vállalása nem az abszurditással, hanem a hit révén teljesíthető.

Ez adja meg a vallásos ihletésű költő sziszifuszi hősiességét, ha úgy tetszik, aszkétaságát. S mivel az aszkéta látja az erkölcs és etika által kijelölt feladatot is, egész életét és költészetét oda kell adni, hogy „a tények mögül száműzött Isten” és a közte beállt csöndben mégis megszólaltassa az elbeszélhetlent. Ha kell, akkor Istent – vagy a szakralist (ami Isten tulajdona) – nem a látszatokban keresni, de a tényekben, a tárgyokban, a lecsupaszított nyelvi valóságban.

Alább (néhány példa segítségével) azt kívánom érzékeltetni, hogy Pilinszky „tárgyas költészete” tele van személyességgel. A *Harbach 1944* című versről már Rónay György is azt írta, hogy itt a külső, az „objektív valóság” az elsődleges, és „éppen a maga valóságtartalmának teljes kibontásával lesz a belső »szubjektív valóság« kifejezője, hordozója. A versnek már nemcsak nagy lélektani realitása van, hanem szemléleti valósága is; és ezt a szemléleti valóságot vállalja is, mint költészetének primér anyagát”.

Pilinszkyt – mint az 1946-ban alapított *Újhold* folyóirat többi költőjét (köztük Nemes Nagy Ágnes, Rába Györgyöt, Somlyó Györgyöt vagy a költőként induló Szabó Magdát) – az elvont vagy „lírai tárgyiasság” képviselőjeként szokták jellemezni; közvetlen elődjük, Szabó Lőrinc útját folytatva, „elmélyítették a lírai tárgyiasság kifejezési lehetőségeit”, a modern európai líra versalkotó módszerét követték. Kenyeres Zoltán áttekintése szerint „tárgyas” volt az ábrázolásmód, „elvont” a kifejezendő tartalom, az elvont tárgyiasság pedig az élmény és a mű új összefüggéseiből fejlődött ki. „A költő többé már nem elégedhetett meg azzal, hogy élményeit születésük állapotában, a közvetlen benyomás szintjén ragadja meg és a látványban rögzítse, hanem arra törekedett, hogy a hangulatok szüntelenül változó, megbízhatatlan szűrője helyett valami szilárdabb és tartósabb katalizátor közvetítsen tudata és a valóság között.”

Akár a valóságos tárgyakra koncentrálna a költő (mint Rilke), a leíró módszert követve, akár „a tárgyak erőterében létrejövő valóságos vagy fiktív” helyzetekre (mint T. S. Eliot), a megelevenítés szándékával, mindkettő a hangulat és benyomás uralmától, a költői relativizmustól akar szabadulni, tárgyiastva az érzelmet. Míg az *alanyi* költészetet középpontjában a személyes élménykör által meghatározott lírai én áll – és minden külső jelenségre a belső világ vetítődik rá –, a *tárgyas, objektív* költészet fókuszába a költőn kívül álló tárgy kerül, személyes érzelmei nem közvetlenül nyilatkoznak meg, hanem tárgyán keresztül. Az alanyi helyzet és tárgyas megjelenítés gyakran ötvöződik egymással, erre (a korai Babits, a kései József Attila és Szabó Lőrinc után) Pilinszky költészete mutat rá.

A „személytelen” és a „személyes” közötti viszonyt jól érzékelteti Lator László, amikor a *Szerelem sivataga* című verset értelmezi. „Szándékosan összekeveri a kisszerű emberi tevékenységet a szűkösen-kisszerűen kozmikussal. Tárgyas líra ez? Hát persze, hiszen igazán Eliot kedvére való *tárgyi megfelelő* közl valamit. Csakhogy ebben az objektív, az alkonyt hagyományosan megszemélyesítő képben ott van, nagyon is személyesen, Pilinszky. (...) A személyes és tárgyas egybejátszása aztán végigmegy az egész versen, s jellemző Pilinszky egész lírájára.”

Lator a személyes és személytelen folytonos egybejárására további példákat említ. Az *Apokrif* című versben „a történelmi, biblikus, földtani kataklizma réseiben hirtelen ki-kifeszlik a hevesen személyes, az idegekből, a húsból kiszakadó fájdalom”; valamint az *Impromptu* természetélménybe ágyazott sorsfaggatásában az elragadtatás, illetve „a roppant tömegű torony” sugallta szomorúság „egyszerre a Pilinszkyé is meg közös is. Az egész emberi létben, sőt a mindenségben van a fészke”.

Kozmikus magánya ugyan háttérbe szorítani látszik a személyiséget, de mivel a magány személyes élmény is, annak költői megjelenítésében folyamatosan jelen van az Én. S erre nemcsak az egyes vagy többes szám első személyű versbeszéd mutat – ami gyakori Pilinszky lírájában –, hanem az emberi érzések révén antropomorfizált tárgy- és jelenségvilág. A dolgokat, a tárgyakat vagy a történéseket is áthatja a szenvedés.

„Mint tagolatlan kosárember / csak ül az idő szóttalan” (*Mire megjössz*); „a tapéták vérezni kezdenek” (*Elég*); „A fésű meghalt a hajadban” (*Öröklét*); „a gyerekkori ház falát / szétmállasztja a naplemente” (*Keringő*); vagy az *Ez lesz* című háromsorosban:

„Oszlás-foszlás, vánkosok csendje,
békéje annak, ami kihűlt, hideg lett,
mindennél egyszerűbb csend, ez lesz.”

A *Szeptember* című vers, mely egyetlen komplex képe, s benne a kibontott hasonlat azonosítja az emberi sorshelyzetet a tárgyi világgal: az ember átveszi a tárgyak, és a tárgy az ember tulajdonságait.

„Úgy ülünk itt a koraősi este
levegő-vitrinébe zárva,
mint egy szikla, mint egy papírlap,
oly súlytalanul és olyan súlyosan,
ahogyan csak szék támlája vagy
dákó fölött kézelő fehérlik.”

Mivel a poétikai kifejezés egyúttal nyelvi is, a költői nyelv elbeszélő és érzelmi, díszítő eszközvolta a megismerés (önértelmezés, értelemkeresés) alkotó közegévé formálódik, így nagyfokú a szemantikai telítettsége, és a gyakran rövid mondatok is gazdag jelentéshálót hoznak létre. Ez a nyelvi fölépítettség és sűrítés azt sugallja, mintha a költő látszólag érzelemmentesen szemlélné a világot, azonban nem a közönyös részvétlenség munkál benne, hanem a gyakran ember nélküli versvilág éppen az embertelenség rejtett kritikáját fogalmazza meg. Megnő az objektív látszatot ébresztő hasonlatok és metaforák szerepe; a pusztán „tárgyi” környezet

kivételes erejű vizualitással társul, és a vers (vagy kép) asszociatív kontextusaiban meghatározó a személyes létélmény.

A személyességet erősíti Pilinszky hithez való viszonya: a személyiség Istenhez fordulása, ahol az Istennel való közvetlen viszony a bűnös ember menekülési és megtisztulási vágya. A „tárgyasítás” és „személytelené tétel” épp a véges és gyarló emberi léttel való szembesülésben értelmeződik át.

Noha az első kötet, a *Trapéz és korlát* első ciklusának (*Halak a hálóban*) 1942-es *Magamhoz* című versét így indítja:

*„Bátran viseld magányodat,
én számon tartlak téged,
ne hagyd a sorsod csillagokra,
benned érjen a végzet”*

– s ezzel mintegy az „individuális programot” hirdető sorába áll –, az elidegenedés, a magára hagyottság élménye munkál benne. A „*Légy hát, akár az állatok, / oly nyersen szép és tiszta*” fel- és önmegszólítás bátor büszkesége mögött ott van a kiszolgáltatottság rettenete – s a vers így fejeződik be:

*„az este nem lel senki rád,
az este sírva, késve
hiába járják pitvarod:
csak én látlak. Vagy én se.”*

Az „új fényre várás” (Rába Györgynél) és a „szomjúság” (Nemes Nagy Ágnesnél) ugyanolyan ösztönző erő, mint Pilinszkyénél a Jézus-élmény. A *Tilos csillagon* kapaszkodás-vágya után a következő kötet (*Harmadnapon*) *Örökkön-örökké* című darabja mellett a címadó versben eljut ennek az élménynek a látomásos és vallomásos kinyilvánításáig:

*„És fölzúgnak a hamuszín egek,
hajnal felé a ravensbrücki fák.
És megérik a fényt a gyökerek.
És szél támad. És fölzeng a világ.*

*Mert megölhették hitvány zsoldosok,
és megszűnhetett dobogni szíve –
Harmadnapra legyőzte a halált.
Et resurrexit tertia die.”*

Az első versszak töredékessége, az és kötőszóval bevezetett, egyre rövidülő mondatok, s az utóbbi révén fokozódó látomásos drámai atmoszféra a második vers-

szakban hirtelen epikus, elidőző-elbeszélő jellegűvé változik. S az utolsó sor „és harmadnapon föltámadott” latin szövegidézete, épp a latin archaizálás révén, fölerősíti a biblikus jelentést, és a személyes létezésélmény vagy a költői előzmények (a *Ravensbrücki passió*) helyét az egyetemes megváltottság-élmény veszi át.

A *Harmadnapon* után (az 1972-es *Szálkák* és a két évvel későbbi *Végkifejlet* kötetekben) szakadnak el végképp a versek a klasszikus megformáltság hagyományaitól, Schein Gábor meglátása szerint az értelemképzés súlypontja a szövegen kívülre kerül, a „megidézetten jelenlévő másikba”. Ekkor már egy olyan retorika irányítja verseket, ahol az „üres helyeket” a kérdések, az infinitivusi vagy főnévi meghatározások hozzák létre. Jó példa az ige nélküli közléseket kérdésekkel egybekötő retorikai technikára a *Van Gogh imája*:

„Csatavesztés a földeken.
Honfoglalás a levegőben.
Madarak, nap és megint madarak.
Estére mi marad belőlem?”;

vagy a kötetben előtte álló, 1971-ben írt *Hasonlat*, egyetlen komplex költői kép:

„Kulcs elkallódni,
zár bezárulni,
cipő megállni,
amennyire csak számok tudnak valakit
közreadni és idegenné tenni,
olyan mély a mi elhagyatottságunk.”

A főnévi igenevekhez rendelt, így időtlenné és személytelenné tett hasonlító tárgyai (kulcs, zár, cipő) személyhez és lételemhez kapcsolódnak. A „számok” tovább igyekeznek fokozni a konkrétan megnevezett és a „valaki”-vel jelölt idegenségérzetet, a „közreadni” általános kiszolgáltatottságát. Majd a hasonlított már többes szám első személyű, az elhagyatottság mindenkire érvényes, mélységét mindenki átéli, így a személytelentől az általános alanyon keresztül jutunk el a többes számú, közös magányosságig.

Ahogy elkallódik a kulcs, ahogy bezárul a zár, ahogy megáll a cipő (tehát ahogy e főnévi tárgyak az infinitivusi cselekmények alanyai vagy elszenvetői), a tétováság és tehetetlenség, a kizártság és cselekvésképtelenség érzése formálódik az elhagyatottság disztópikus létezésélményévé.

Am a következő kötetben szereplő, 1973-ban keletkezett *Infinitívusz* című vers mintha ezt a megváltoztathatatlan egyértelműséget szeretné oldani, legalábbis a lehetőségeket az emberre bízta.

*„Még ki lehet nyitni.
És be lehet zárni.
Még föl lehet kötni.
És le lehet vágni.
Még meg lehet szülni.
És lehet ásni.”*

A kinyitni–bezárni, fölkötni–levágni, megszülni–elásni ellentétpárok nem végleges kijelentések, hanem olyan választási alternatívák, amelyek a személyes döntéstől függenek. Egyetlen egyszer sem szerepel semmilyen konkrét utalás sem a cselekvőre, sem a cselekvés tárgyára, az olvasó mégis megszólítottnak érzi magát, etikai döntések előtt áll, tehát a személytelen vagy elvont tárgyiasság itt is személyessé válik, ráadásul a megszólítottól függ, hogy mire vonatkoztatja a lehetőség-ből kényszerrel vagy feladattá váló döntését.

*„Alvó szegek a jéghideg homokban.
Plakátmagányban ázó éjjelek.
Égva hagytad a folyosón a villanyt.
Ma ontják véremet.”*

S az olvasóra vár, hogy a *Négysoros* korántsem egyértelmű térszerkezetén belül, valamint „a személytelenség és a személyesség ütközésében [...] a metaforáknak és a metaforikus tereknek jelentést adjon” – írja Schein Gábor. A 2. világháború utáni modern magyar líra (s az „elvont tárgyiasság”) emblematikus verse a kortársakat (Nemes Nagy Ágnes), az elemző életrajz- (Tüskés Tibor) és irodalomtörténet-írókat (Béládi Miklós) és a nyelvészeti strukturalistákat (Petőfi S. János), a művészetfilozófusokat (Hankovszky Tamás) és a modernizmus spirituális irányát vizsgáló irodalomtörténészeket (Sebők Melinda) egyaránt foglalkoztatta.

Sebők Melinda, irányítja a figyelmet arra, hogy a metaforikus elemek összekapcsolása nemcsak a transzcendens és az emberi találkozását fejezik ki, hanem érzékeltetik az emberi lét nyomasztó abszurditását is. A személytelen közlésegyeségek és személyes jelentések közötti összefüggésekre pedig Gereben Ferenc 1981-es, az *Új Forrás* folyóiratban megjelent olvasata utal: „Akkor döbbenünk meg, amikor végigolvasva a verset az utolsó sorból megértjük, hogy a lírai én legszemélyesebb és legközvetlenebb veszélyeztetettségéről van szó. Rádöbbenünk, hogy a köznapi közlések és a szenttelen hang mögött tragédia lappang. Ekkor az, amit először közönynek éreztünk, visszafelé felparázslík, feszültséggel telítődik. Hirtelen felrémlik bennünk a szegek, az éjszaka és a folyosóról sejtelmesen beszüremkedő villanyfény képe, hogy néma kérlelhetetlenséggel foglalja el helyét egy most feltárult, kísérteties birodalomban.”

Toronynapló

„Vidám temető”

(2021. április 1.)

Máramaros megyében található Szaplonca, annak is a „vidám” temetője, mely a folklór szempontjából is izgalmas megjelenési formája a paródiáknak. Az 1960-as évektől Ujváry Zoltán széles körben kutatta a lakodalmi és temetési paródiákat – s az utóbbi vizuális reprezentációja, illetve variánsa lehet a szaploncai temető. A *Székelyföldinfo* internetes lapon jellemző illusztrációk révén is barangolhatunk a fejfák, képek és feliratok között.

1935-ben kezdtek megjelenni a fából faragott és olajfestékkel színezett verses fejfák, melyek készítője az 1997-ben elhunyt Stan Ioan Patras volt, de a hagyományt egy tanítványa folytatta. Így mára az ezret is megközelíti azoknak a tölgyből készült fejfáknak a száma, amelyek (a naiv művészet látásmódját jellemző) faragott életképei és sírfelirat-paródiái tréfás-kritikus iróniával idézik föl a megboldogult személyét, mesterségét – és halálának körülményeit.

Tavaszi elején egy három, lavírozott tusrajzból álló sírkép-csokrot kaptam a Keszthelyen élő, bihari származású Sólyom Sándor grafikusművésztől, nyugalmazott (a 78-at taposó) jogásztól. In

honorem sírvers-grafikákat korábban is készített, exlibrisein szintén megjelent a szellemi élet nagyjainak emléke (elsősorban az erdélyieké, székelyeké), műves sorozatában idézte meg magyar várainkat, melyek ma a határon túlról bástyázzák körbe a nemzetet. Ezúttal a jellemzően kopjafás temetői környezetben láttatott helyzetrajzokhoz egyegy, a szaploncai feliratokat megidéző tréfás „sírverset” írt. – Ígérte, folytatni fogja a sorozatát, melyből mutatóban itt vannak az első lapok.



*Itt nyugszik egy kéményseprő,
akit megölt a borseprő,
mert berúgott keményen,
s kiugrott a kéményen.*



SÓLYOM SÁNDOR TRÉFÁS SÍRGRAFIKÁI

*Boldogan halt Bálint Vince:
Ivás közben rogyott rá
a földes pince.*



*Itt nyugszik
kedves orvosom –
s körötte, akiket gyógyított.*

„Emberi sors”

Nagypénteken, *április 2-án* vettem ki a borítékból Szabó András debreceni festőművész korábban készült olajfestményének képeslap-reprodukciónját – s véletlenül, hogy az éppen egy keresztmotívumot helyezett a szinte madáchi látomáskörnyezetbe? Munkáit a szimbolikus megjelenítés jellemzi, mely szecessziós, máskor absztrakt és expresszív elemekkel társul. Itt az utóbbit látjuk, azt is üzenve, hogy utunk mindig a kereszt felé mutat...

SZABÓ ANDRÁS: EMBERI SORS



Madarak – ismét*(2021. április 3.)*

A tavaszi lapszámában már szerepelt egy „madaras” kép (*Teremtés* címmel) a Gyulán élő Póka György festő- és grafikusművésztől, falamon és lányaim falán is vannak ebből a sorozatból kisebb darabok.



Póka György rendszeresen jótékonykodik, évtizedek óta: aukcióra bocsátott képei (illetve az árverezésükből befolyt összeg) révén a beteg gyermekek gyógyulását segíti, ezen kívül kisgyermekes családoknak ajándékozza festményeit, így már több mint 500 ilyen család birtokában van Póka-kép.

„Fehér madaras” festőnek is nevezik a Hajdúszoboszlón 1944-ben született művészt, akinek munkásságáról Bimbó Lajos gyulai rövidfilmes készítette a múlt évben egy sorozatot. Kísgrafikát ma már keveset készít, viszont elismert exlibris-gyűjtő, mintegy 10 ezer lapból álló kollekciónak tulajdonosa. Meskó Annával, néhai feleségével együtt több száz, gyakran népművészeti motívumokat továbbgondoló exlibris-lapot és alkalmi grafikát jegyzett (és közösen készítették négy évtizeddel ezelőtt a gyulai Madaras Kollégium félszáz négyzetméteres sgrafittó faldíszítését).

A nap felé repülő madármotívum ekkortól került ábrázolási körébe, s a 2000-es évektől kezdve meghatározó lett. – Bármerre is folyják a zománcfesték, bármilyen alakot, fiktív tájkörnyezetet vagy absztrakt formát vegyen föl, és legyen bár őszi vagy nyári, messzi kék vagy hófödte hegyet a horizont fölé emelő, a mélyben lávafolyamként hömpölygő, az érzelmeket és indulatokat vulkanikus erővel robantó az élet allegóriája: madarai a végtelenbe szállnak, a reménységet keresve és érezve ösztönös szárnyaikban. – S talán illik ide e néhány versszerű sor is, Póka Györgynek és az ő nagy, nemes szívének ajánlva:

RÉSEN ÁT

*A hegytető fölött már semmi nincs;
az ég alatt a semmi van – mondd
büszkén és biztosan, de közben
észre sem veszed, hogy a hegytető
s az ég közötti résen át madárként
jár be végtelent a Szellemed, s Erő
tekint le rád, ha azt hiszed, hogy
egyszerre minden, minden elveszett...*

Anyák napja múltán – gyermeknap előtt...

(május első dekádja végén)

... lapozgattam a számítógép képmappáiban, és mindig megakadt a tekintetem Maksai János *Vita et anatomia* című nagyméretű pannóján, melyet 2013-ban a debreceni orvosegyetem anatómiai múzeumában helyeztek el, annak egyik részletén, az életfordulókat szimbolikusan ábrázoló festmény hangulatába lopódzva vissza, így a gyermekkorba is, mikor először találkoztam a halállal, és amikor még nem tudtam, miért lettek a nők teremtve, csak azt tudtam, hogy néha túlságosan féltének...

... azóta másképpen gondolom, mert féltésük soha nem túlzó, és az öröm sem létezne nélkülük, legyenek bár lányok, asszonyok vagy nagymamák; és az ő örömük sem lenne teljes – nélkülünk, akik valahol mindig csak gyermekek maradunk, kisfiúk, akik álmodnak néha a királylányról, s ilyenkor felnőtteset játszanak, elszánt hőst, komoly arcot vágnak egy feladat előtt, és már nagyon várják, hogy megint gyermekek lehessenek, és kivonuljanak az erdőbe, fakarddal kezükben rémült csalánsereggel katonáznai...

MAKSAI JÁNOS FESTMÉNYEI –
FENT: VITA ET ANATOMIA (RÉSZLET)





MAKSAI JÁNOS MAGÁNTULAJDONBAN LÉVŐ FESTMÉNYEI ANYÁRÓL – ÉS GYERMEKEKRŐL



... lapozgatom a számítógép képeit, megejt a tisztaság, de az öntudat is, a saját karakter, az érlelődő jellem, az itt-ott már határozott elképzelés arról, hogy „én vagyok”; s keresném magamban: mikor alakult örömmé az én-tudat, és mikor lett a *vagyok*, a *létezem* érzése a boldogság maga, a teljesség – de félek, nem találok, és keresnem kell még azt a csillagot.

Lapzárta (Várkonyi Károly alkotásjegyzéke)

Kepler, a csillagász a főmotívuma Várkonyi Károly grafikusművész 1950-ben készített *op. 310.* számú könyvjegyének (*Ex Libris Gregorius Kiss*; lásd a *klisé-reprodukciót jobbra, lent*), mely a *Kisgrafika* folyóirat épp az imént kapott, 2021. évi 2. számában szerepel. Az idén 20 éve elhunyt alkotó teljes opusjegyzékének közreadása folytatódik a lapban; a grafikusművész fia, Várkonyi Zsolt gyűjtötte össze a technikával, mérettel, felirattal, téma- vagy ábraleírással pontosan adatolt műveket – legutóbb az 1928–37-es évtized termését, 217 lap, ezúttal pedig az 1938–62 közötti időszak 200 alkotásának adatait kaptuk meg. Várjuk a folytatást!



ELŐFIZETŐI TÁJÉKOZTATÓ ÉS FELHÍVÁS

Tisztelt Előfizetők!

A Néző • Pont 2021. évi második számát tartják a kezükben. A folyóirat a XVI. évfolyamába lépett, s idén négy alkalommal jelenik meg – egy dupla számmal és egy előfizetői ajándékkötettel (a tervek szerint szeptemberben és novemberben).

Az előfizetői díj változatlanul **5.000 Ft.**

A korábbi és új előfizetések mellett köszönöm a támogatói felajánlásokat, melyek személyesen és postán is befizethetők a dr. Vitéz Ferenc 4027 Debrecen, Füredi út 67/B. címre, vagy átutalható az Oberbank AG. számlaszámra:

18400010-03516724-61000016

„HARMONIZÁCIÓS PROGRAMOK”



Helyszín: TIT Stúdió Egyesület Székháza

1113 Budapest, Zsombolyai u. 6.

E-mail: info@tit.hu; **Tel.:** 344-5000; **Honlap:** www.tit.hu

A TIT Stúdió Egyesület (TIT SE) tisztelettel ajánlja honlapját és helyszínét: jöjjön el programjainkra, hívja érdeklődő ismerőseit állandó és időszaki kiállításainkra!

Ismerje meg és ajánlja: Gombász Szakkör, Ásványbarát Szakcsoport, Csapody Vera Növénybarát Kör, Rátkai Márton Klub, Dunatáj Mozi, Fedezze fel a világot! Aranykor Jóga,

Csatlakozzon a kiemelt évfordulók ünnepléséhez, tegyen javaslatokat!

Az előadók, közreműködők ingyenesen válogathatnak könyvekből, folyóiratokból!

Várjuk javaslatait!

Dr. Koncz Gábor igazgató.

Az épület lehetőségeinek megtekintése, rendezvényi megállapodások: Bácsfai Linda rendezvényi menedzser. E-mail: titstudio06@gmail.com

TARTALOM

Az utolsó fa; Képek a képben; Képeid a falamon <i>Versek in memoriam Bényi Árpád festőművész (1931–2006)</i>	97
Gáborjáni Szabó Kálmán festőművész, grafikus életműalbuma Partra vetődő „halak” <i>Levél a 70 éves Baráth Pál festő- és grafikusművésznek</i>	103 114
MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG	
A Szabó Magda száz éve című tanulmánykötetről	116
Kaiser László Dinnyés József-könyvéről	117
Könyv- és folyóiratszemle <i>(Táncudományi Közlemények; Táncművészet; Táncművészeti források; Zempléni Múzsá; Tizenötödik zsoldár; Agria; Kisgrafika; Nagy László Lázár-hommage)</i>	120
PÁLFY JULIANNA novellája: Láthatatlan múlt	126
KÁNTOR ZSOLT kritikája: Báger Gusztáv élő/világa	131
KÁNTOR ZSOLT versei	134
ÖTVÖS LÁSZLÓ versei – és az <i>Összegyűjtött versek</i> kötetéről	137
Paradigma, paradoxon, parafrázis, parakmé VÉN ZOLTÁN kisgrafikai életműalbuma	140
Paranormális etűd (<i>Szakolczay Lajosnak és Vén Zoltánnak</i>)	142
Borbélytányérba metszett bús remény <i>(Várkonyi Károly Nagy László Lázárral beszélget – odaát)</i>	143
PERCZEL PAPP IBOLYA regényrészlete: Javítás nélkül – XII.	144
KOOSÁN ILDIKÓ versei	150
KOVÁCS MARGIT verse	156
BICSÁR VENDEL verse	157
RÁCZ GÁBOR novellája: Az együttállás	158
SERFŐZŐ ATTILA versei és festményei	162
Haikuíró verseny – a díjazott pályamunkák	164
<i>150 év – 150 haiku</i>	167
Irodalombölcseleti tételek Németh László „gondolatbányájából” <i>(Összeállította: ARANY LAJOS)</i>	170
KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK, BESZÁMOLÓK, ISMERTETÉSEK	
<i>(Gömörszőlős „lelke”: É. Kovács László; A megvadult írógép – Bíró-Balogh Tamás könyvéről; Emberek és népek a Volga-vidéken; Finnugrisztika –filológia – folklorisztika: Voigt Vilmos tanulmányai)</i>	175
<i>In memoriam Pilinszky János</i>	
Pilinszky János „tárgyas” élményköltészete	183
TORONYNAPLÓ	
<i>(Sólyom Sándor sírvers-grafikái; Szabó András képéről; Póka György dicsérete; Maksai János anya–gyermek képeiről; Várkonyi Károly kisgrafikai alkotásjegyzéke)</i>	190